

MAINA

MAINA

4

editorial

- 1 *Un poble una llengua.*

ciències

- PERE ESTELRICH I MASSUTI 2 *Introducció històrica al "Càlcul de probabilitats".*
GASPAR MAYOR 4 *Activitat per introduir les fraccions i els nombres racionals al 6.è curs.*
FCO. JAVIER DEL HOYO BERNAT 6 *Perspectives actuals sobre l'equilibri ecològic del nostre litoral.*

filologia

- JAUME VIDAL ALCOVER 17 *Llorenç Moyà.*
GABRIEL M.ª JORDA LLITERAS 18 *La societat mallorquina en l'obra de Llorenç Vilallonga.*
30 *Notas sobre "La conquista del aire" en la literatura.*

música

- JOAN MARIA THOMAS I SABATER i JOAN PARETS I SERRA 32 *Breu història musical de les Illes Balears.*

pedagogia

- JAUME OLIVER 40 *Conversa amb Miquel Briñón Mercant.*
RAMON BASSA 43 *La lectura i l'escriptura com a plaer.*
LLORENÇ M. DURAN 46 *Individu i grup en el rendiment.*
ANTONI BENNASSAR ROIG 50 *V Setmana de Renovació educativa.*
BARTOMEU MULET TROBAT 51 *La formació dels mestres a debat.*

plàstica / dinàmica

- JOSEP M.ª LABRA 54 *Sobre el sentido creador de las estructuras de comunicación.*
ESPERANZA PERELLO REYNES 57 *Percepción del color en el niño.*
TONI ARTIGUES BONET / GABRIEL OLIVER OLIVER 59 *Del ball de bot al ball d'aferrat.*

psicologia

- HERMINIO DOMINGO PALOMARES 61 *Evolución del rendimiento escolar en la E. G. B.*
¿Fracaso del niño o de la escuela?
BARTOMEU BARCELO GINARD 67 *Psicología? : No gràcies.*

socials

- ALUMNES DE 2.^{on} DE SOCIALS (1980-1981) 70 *Mancor de la Vall.*
COORDINADA PER BARTOMEU MULET TROBAT *Una experiència d'investigació del medi. (Març-Abril 1981).*
J. GARCIA DE LA TORRE 73 *Los templarios entre la realidad y el mito.*
EMILIO BEJARANO GALDINO 75 *Una aproximación a la Historia de los gremios de Mallorca en el siglo XVIII.*
SEBASTIA SERRA BUSQUETS 81 *Programació didàctica de la història contemporània a través del cinema.*

creació

- JOSEP M.ª NAVARRO 86 *Les quatre llunes.*
88 *Biblioteca / escola.*
90 *Efemèrides.*

MAINA

N.º 4 - Desembre 1981 - Any III

DIRECTOR:

Guillem Cabrer

SUBDIRECTOR:

Xavier González de Alaiza

CONSELL DE REDACCIÓ:

M.ª Antònia Barceló

M.ª Lluïssa Mortes

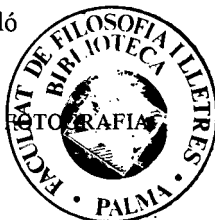
Joana M.ª Escanellas

Melcior Rosselló

Fulgenci Saura

ASSESSORS DE

Joan Saura

R. 00 203

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ:

Escola Universitària

de Professorat d'EGB

C/. Pedagog Joan Capó, s/n.

Telèfon 25 13 49.

Ciutat de Mallorca

Dipòsit Legal: P. M. 614-1979

Imprimeix:

IMPRESA POLITÈCNICA

Carrer Troncoso, 3.

Telèfon 21 26 60

Ciutat de Mallorca

Preu de venda: 100 pessetes

UN POBLE UNA LLENGUA

La llengua, manifestació de l'home, és, com nosaltres mateixos, senzilla i complicada, clara i contradictòria, eina d'amor i eina d'opressió.

Sovint, al·legant la comunicació universal se'ns vol fer pensar que a Mallorca, a Formentera, a Menorca, a Eivissa, hem d'abandonar la nostra llengua pròpia per adoptar-ne una més estesa —estesa precisament per una colonització—. Però és bo de comprendre que no és bona comunicació la d'un emissor dret amb un receptor agenollat, la d'un que usa la llengua pròpia amb un que, a casa seva, se veu obligat a bandejar-la. D'home a home va zero.

I encara més, la llengua no és només eina de comunicació, que ja és molt, sinó també eina d'identificació, d'arrelament a un país i a una cultura, de resistència a una uniformització que ens fa a tots províncies de Madrid, consumidors de Nord-Amèrica —i és ella que ens consumeix—, membres de l'OTAN, xotets de cordeta. El llenguatge és tresor d'experiències i nord dels nostres camins; ho diu el poeta Miquel Martí i Pol:

Ens nodrim de paraules

i, algunes vegades, habitem en elles.

A l'Escola Normal podem actuar a favor de la nostra identitat i de la cultura del nostre poble mallorquí: podem adoptar el català com a vehicle USUAL a les nostres classes, als rètols i escrits, als programes, al bar..., podem infondre estima i arrelament al país —no és tot viure a Mallorca o tenir-hi un bocí—.

Les dotacions de Català a Instituts o a la Normal, les oposicions tal vegada imminents, no ens poden fer sentir ja satisfets. Queda pendent la qüestió del BUP nocturn, falta completar el pla d'estudis de Magisteri a fi que permeti una preparació adequada que eviti als alumnes que acaben de ciclar-se l'absurd d'un re-ciclatge..., i falta sobretot l'ÚS del català, escrit i oral, en totes les ocasions.

I això és tasca de tots: ESCRIGUEM I PARLEM SEMPRE EN CATALÀ, encara que ens pensem que no ho feim gaire bé, i encara que el nostre interlocutor només ens entengui. Si som mestres menorquins hem d'escriure i parlar en menorquí; si som mestres mallorquins no hem d'usar l'anglès, ni el castellà, ni l'euskera, en general, sinó el mallorquí, el català; si som mestres eivissencs...

La nostra tasca és formar uns mestres arrelats a Mallorca, uns mestres amb HABIT D'USAR EL CATALÀ, uns mestres amb l'orgull i la fidelitat lingüística suficients per crear uns HÀBITS DE POBLE AUTÒNOM als al·lots formenterers, eivissencs, mallorquins, menorquins.

INTRODUCCIÓ HISTÒRICA AL

per PERE ESTELRICH I MASSUTI

Hem de començar per situar-nos a l'Europa del segle XVII. Políticament: grans convulsions. Apart de la "Guerra dels trenta anys", la lluita pel protagonisme naval entre Anglaterra i Holanda.

És també el segle XVII el segle de la consolidació del concepte de Nacionalitat i de la potenciació de la figura del rei. El Rei és la imatge de la Nació. Està part damunt les lleis perquè és la llei personificada.

Grans diferències socials, així com una enorme importància a la moneda: neix el Mercantilisme.

Així i tot, dins aquest ambient tan mogut, el segle XVII és el segle de la filosofia i la ciència actuals: és el segle de Descartes i Newton. Sembla com si el moviment polític alimentàs l'avanç.

Les Matemàtiques, lligades fins llavors a altres branques de la ciència (sobretot a la Física i l'Astronomia) comencen a agafar cos per elles mateixes, encara que no abandonin el caràcter d'eina.

Situem-nos, doncs. Anam per la meitat del segle XVII, estrenada la Pau de Westfalia. La societat francesa, l'aristocràcia francesa, era molt aficionada als jocs. Els jocs d'atzar no estaven reglamentats, per tant molts eren els jugadors i molts també els abusos que es feien. Daus, cartes, messions..., movien vertaderes fortunes damunt les taules de joc.

Un jugador dels que avui en diríem "professional", anomenat Antoine Gombaud, es va plantejar la següent qüestió: "Si tiram una parella de daus vint i quatre vegades seguides. Què és més probable, que surti al manco un "doble sis", o que no surti"?

Gombaud decideix anar a veure el matemàtic Pascal i donar-li a resoldre la qüestió. Així ho va fer l'any 1654.

Pascal agafà amb simpatia i curiositat el problema i dedicà un temps a la seva resolució. Podem dir doncs, que amb aquest problema neix la Teoria de les probabilitats.

El problema de Gombaud en va portar d'altres, i Pascal anà interessant-se de cada vegada més amb el tema. A més de Pascal, altres matemàtics francesos prengueren part en la investigació. Entre ells cal destacar a Fermat, qui mantengué amb Pascal una molt interessant correspondència sobre el tema. Correspondència que fou recopilada pel científic Christian Huygens (descubridor dels anells de Saturn), qui publicà el llibre "De Ratiocinis in ludo aleae", grapat de problemes relacionats amb el joc. Podem dir que és el primer llibre relacionat amb la Probabilitat des d'un punt de vista científic. Anam pel 1657 tres anys més tard que la qüestió de Gombaud.

Tot això de les Probabilitats va caure simpàtic, segurament per l'interés que el joc despertava en sí i també pel fet de ser una cosa nova dins la ciència. Molts eren els investigadors que hi dedicaven temps i esforç, però pocs els progressos.

Al començament del segle XVIII dos llibres més donen impuls a la teoria. Són dos tractats d'Anàlisi Matemàtic aplicat al càlcul de Probabilitats: "Ars conjectandi" de Bernouilli i "The doctrine of chances" de De Moivre.

Després, durant uns anys, la teoria quedà aturada. Els matemàtics es dedicaren a altres coses. Hem d'esperar al segle XIX quant Pierre Laplace introdueix noves aplicacions del càlcul de Probabilitats. Concretament l'any 1812, Laplace publica "Theorie analytique des Probabilités", mostrant com poden aplicar-se les tècniques de l'atzar i del joc a altres problemes científics i pràctics.

Així doncs, desde que Monsieur Gombaud plantetja la qüestió dels daus a Pascal, fins que la teoria de les Probabilitats s'entén com una branca de les Matemàtiques Pures deslligada del joc, passen cent cinquanta anys.

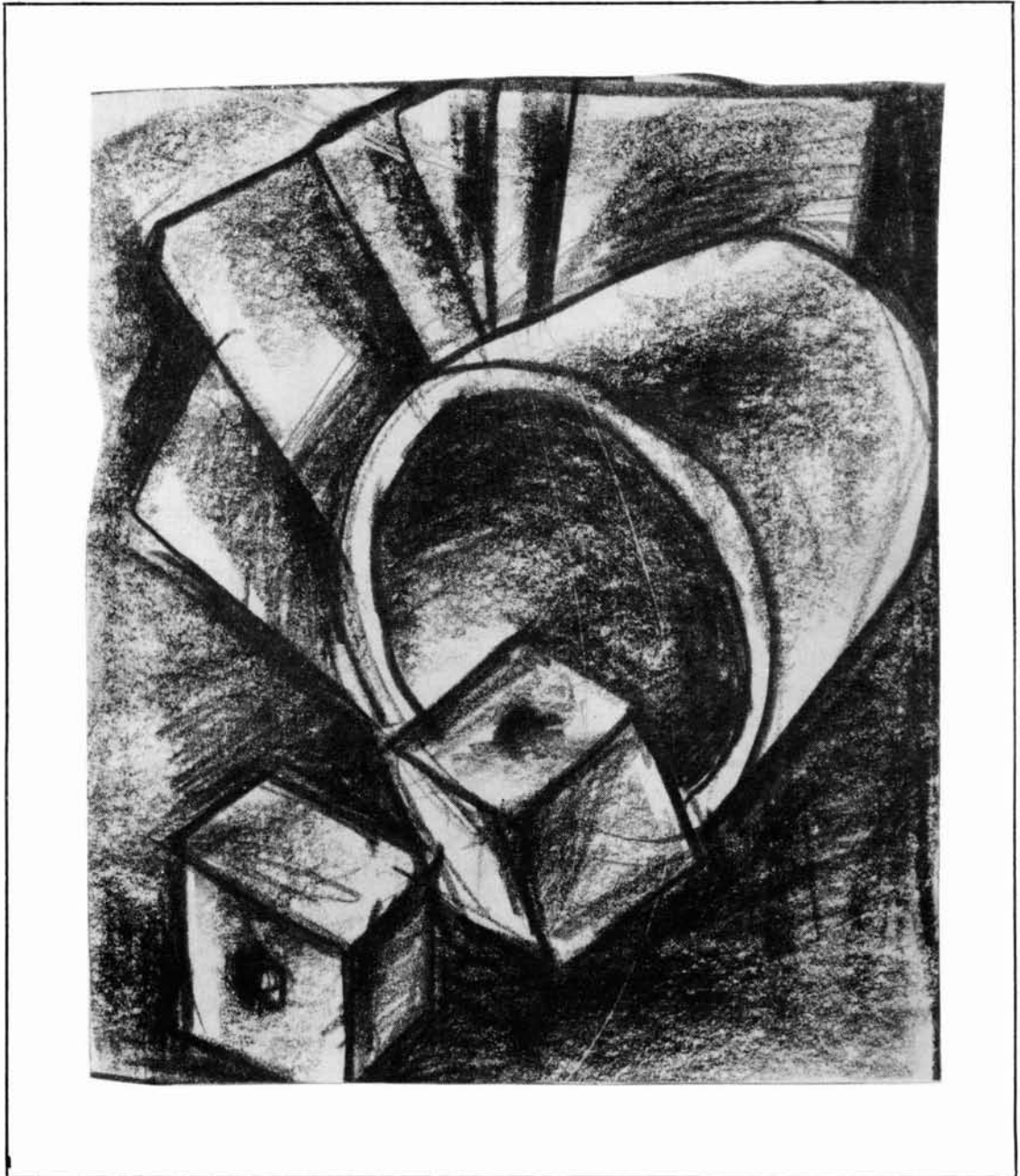
Actualment el camp d'aplicació d'aquesta teoria és amplíssim. Des d'estudis demogràfics, psicològics, econòmics, físics, atòmics..., fins a les seves aplicacions dins el camp de la lingüística i de la comunicació.

Així mateix, la "Teoria de les Probabilitats" ha donat peu a altres branques de la Matemàtica, que si bé nasqueren d'ella, avui caminen independentment. És el cas de la "Teoria dels jocs" o de la "Teoria de la Decisió". Ciències que analitzen el fenomen del joc i de l'atzar. La primera quan dos jugadors s'enfrenten l'un contra l'altre, podent tots dos "atacar i defensar-se", mentres que l'altra teoria analitza lo mateix pel cas d'un jugador (una persona) quan s'enfronta a la Naturalesa.

Resumint, podem dir que fou el joc el que produí el naixement de la Teoria de les Probabilitats. Tal vegada sia aquest el millor exemple per demostrar la influència de l'entorn social, humà i econòmic fins el fet científic. La Ciència avança, però en molts pocs casos ho fa desconnectada de la realitat.

‘CÀLCUL DE PROBABILITATS’

DIBUIX DE JOAN DEIÀ

BIBLIOGRAFIA SOBRE EL TEMA

- La Matemàtica: Contenido, métodos y significado.* Alianza, Ed.
Estadística i atzar, del Grup Zero de Barcelona. Edicions de l'I. C. E. de Bellaterra.
Historia de la Matemàtica, de Egmont Colerus.
Historia social de la Ciència, de John D. Bernal.

ACTIVITAT PER INTRODUIR LES FRACCIONS I ELS NOMBRES RACIONALS A 6^è CURS

INTRODUCCIÓ:

Abans de presentar el concepte de nombre racional, s'ha de considerar la noció de fracció, noció més intuïtiva i familiar pel nin.

Una vegada introduïda la fracció i descoberta la relació d'equivalència que es pot establir dins el conjunt de fraccions, s'arribarà al concepte de nombre racional, cada un dels quals no és més que una de les classes, o elements del conjunt quocient format a partir de la relació d'equivalència, cada classe agrupa totes les fraccions equivalents a una donada.

Així com el nin associava, quan va estudiar el nombre natural, el mateix nombre a tota la família de conjunts que tenien la mateixa potència, així també el nin haurà d'arribar a la noció de nombre racional una vegada conegut el món de les fraccions, en descobrir que hi ha fraccions equivalents. Haurà de veure que aquest fet està governat per una llei (relació d'equivalència), la qual ens diu quan dues fraccions són equivalents.

A l'hora d'ensenyar el nombre racional s'ha de conseguir que el nin compregui aquest concepte, i evitar, per tant, que el seu aprenentatge sigui únicament mecànic i que el nin no sàpiga el que fa.

Per això s'ha de donar molta importància a l'experimentació, a que el nin degut a les seves investigacions vagi descobrint els conceptes i les relacions. De la vertadera assimilació d'aquestes nocions bàsiques depèn el vertader progrés del nin dins el camp de la matemàtica.

ACTIVITAT:

Ens interessa obtenir una informació sobre els gusts dels alumnes. Per això els passam una enquesta. Però en lloc de passar-la a tota la classe com a conjunt, ho farem a partir dels grups en que dividirem la classe. Així la informació que obtindrem serà més significativa, ja que les dades no es refereixen a individus, sinó a petits grups.

El mestre indica que es formin grups de 3 a 6 nins, agrupant-se espontàniament. Cada alumne de cada grup ha de contestar la següent enquesta:

¿T'agrada? . (Contestar SÍ o NO)

- El Cine
- La TV
- El Futbol
- La Música
- El Tennis
- L'excursionisme
- Cosir
- Fer randa
- Llegir
- L'atletisme
- El Teatre
- Cantar

Dins cada grup, el secretari comptarà el nombre d'individus que ha contestat SÍ i que ha contestat NO a cada una d'aquestes variables. Una vegada realitzat aquest recompte dins cada grup, vindrà la fase de recollida de la informació referida a tots els grups. El mestre, que no ha parlat encara als alumnes de les fraccions, pot comprovar si els nins se serviran de les fraccions per expressar la informació.

Referent a ¿Quants n'hi ha que els agrada el Cine?, el mestre demana que cada grup expressi la informació de la forma més exacte possible. El 1.er grup pot respondre 3, però l'investigador no sabrà si són tots o la meitat o molts o pocs. El secretari cau en la inexactitud i diu, "de 5 que som n'hi ha 3 que els agrada el Cine".

El 2.^{on} grup pot respondre que "de 6 que som, a la meitat no els agrada".

El 3.er grup afina més i diu "als 3/4 li agrada el cine", etc. Així apareixen diferents formes d'expressar una informació, unes més precises i altres menys.

A la següent fase, cada grup ha de representar sobre un gràfic, la resposta. Se'ls pot dir que dividesquin un quadrat o un cercle amb tantes parts iguals com alumnes són en el grup, i sobre ell, amb un color diferent per a cada pregunta, indiquin el nombre d'alumnes que els agrada... Al mateix temps han d'escriure la fracció numèrica corresponent. Aquest procés es pot repetir per cada pregunta. Els alumnes d'aquesta manera veuen que una informació, en aquest cas els seus gusts o aficions, pot quedar expressada d'una forma precisa sobre un gràfic o a través d'un nombre, en aquest cas una fracció.

Aquest procés es pot repetir amb totes les preguntes sobre les aficions d'aquesta manera, els alumnes es trobarien amb situacions com:

—Fer randa, resultats: $0/5$, $1/4$, $3/3$, $0/4$, $0/6$, $2/3$, $0/5$. Les fraccions $0/5$, $0/4$, $0/6$ en la representació gràfica no tendrien cap sector o part coloretjada. Totes aquestes fraccions són representants del nombre racional zero.

—Les fraccions $5/5$, $3/3$ ..., de la resposta a ¿t'agrada la TV? equivalen a la unitat en referir-se a tot el grup. Així s'hauria descobert aquestes altres fraccions especials.

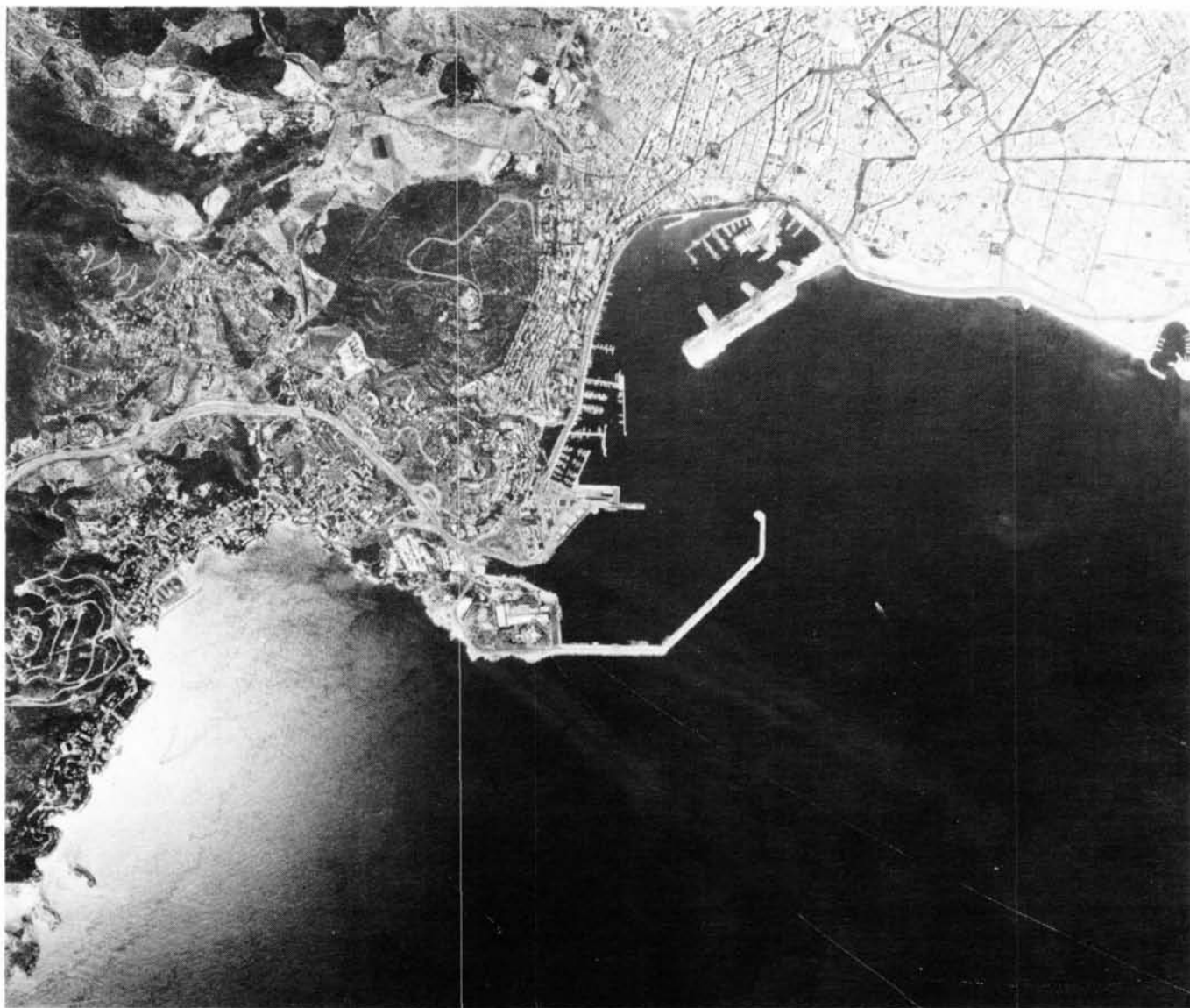
Les fraccions com $3/6$, $2/4$ ..., que corresponen al mateix sector de la gràfica o se situen sobre el mateix punt de la recta numèrica se diuen equivalents, representen un mateix nombre racional...

Amb la representació gràfica, els nins veurien que la unitat en aquest cas, es refereix al grup, independentment del nombre d'alumnes que el constitueixen. Es pot fer notar que aquest tipus de representació gràfica serveix per comparar als grups, encara que aquests no tinguin el mateix nombre d'alumnes.

Les fraccions obtingudes per cada pregunta es poden representar sobre una recta. Igualment, amb aquesta representació poden comparar la proporció d'un grup que contesta SÍ o NO a una pregunta amb la d'un altre.

PERSPECTIVES ACTUALS SOBRE L'EQUILIBRI ECOLÒGIC DEL NOSTRE LITORAL

per FCO. JAVIER DEL HOYO BERNAT

Aspecte general de la costa des d'Illetes fins a Es Molinar.
(Foto Estop).

1. INTRODUCCIÓ

A publicacions anteriors hem expressat el nostre objectiu d'analitzar diversos temes relacionats amb la realitat del nostre entorn perquè ho considerem d'interès didàctic. En aquesta ocasió hem considerat oportú tractar alguns aspectes sobre el tema de la contaminació de la badia de Palma.

Les causes principals de la contaminació de les aigües de la mar, en general, són les aigües residuals de les clavegueres, residus industrials, productes químics usats en l'agricultura, detergents i residus radioactius.

En el cas de la badia de Palma exceptuant el primer factor els altres sembla que no tenen una importància excessiva, per això ens limitarem només a tractar sobre els possibles efectes de l'escolament de les aigües residuals.

L'evacuació d'aigües de clavegueres a la mar, a una velocitat tan gran que no permeten que aquesta les purifiqui, provoca, cas que la quantitat sigui gran i incontrolada, una eliminació de biomassa del medi que se tradueix en una desertització del lloc afectat.

També, encara que la mar és un medi poc favorable a la major part de microorganismes patògens, l'evacuació d'aigües residuals no purificades, procedents d'aigües urbanes, converteixen la zona en un medi molt favorable per a la supervivència de bacteries patògenes.

La major part de les aigües de claveguera de Palma i de qualque nucli urbà de la badia, són abocades a la mar a través d'emissaris submarins sense que prèviament siguin depurades. Enguany està previst acabar la connexió de la xarxa de clavegueram del nucli urbà de Palma a l'estació depuradora del Molinar, la qual cosa suposarà una progressiva disminució de l'escolament no depurat, fins a la seva total eliminació en un espai de temps raonable.

Per això considerem d'interès exposar algunes dades sobre l'estat de contaminació de la badia, previs a la connexió de la xarxa del clavegueram amb l'estació depuradora del Molinar.

2. ASPECTES GENERALS DE LA BADIA DE PALMA

La badia de Palma s'estén des dels caps de Cala Figuera i Regana, i s'endinsa devers 15 km. fins a la ciutat de Palma. Les seves característiques dimensionals aproximades són:

Amplada de boca	19.500 ms.
Longitud	14.500 ms.
Superfície	24 km. ²
Profunditat mitjana	30 ms.
Profunditat màxima	56 ms.

El relleu del fons no presenta gaire irregularitat, la qual cosa condiona una pausada renovació de les aigües.

La població se distribueix al llarg de la costa en una sèrie de zones de concentració urbana con són:

Arenal de Lluçmajor

Arenal de Palma - Platja de Palma - Can Pastilla.

Cala Gamba - El Molinar - Coll d'En Rabassa - Polígon de Llevant.

Palma (casc urbà).

Porto Pí - Cala Major - Sant Agustí - Cas Català.

Illetes - Bendinat - Portals Nous.

Costa d'En Blanes - Palma Nova - Magalluf.

En el conjunt d'aquestes zones la població sofreix un fort increment en el nombre d'habitants, durant els mesos d'estiu, que segons les darreres estadístiques és de l'ordre dels 115.000 habitants.

3. DISTRIBUCIÓ DE LES AIGÜES RESIDUALS

Les aigües residuals i les estacions depuradores corresponents a les zones de concentració urbana de la badia, són controlades pels ajuntaments de Palma, Calvià i Lluçmajor.

Segons consta a la memòria de l'Ajuntament de Palma corresponent a l'exercici de 1979, en el terme municipal de Palma hi ha quatre abocadors a la mar mitjançant emissaris i sense previ tractament de depuració. També se compta amb l'estació depuradora n.º 1 (de Sant Jordi), amb una capacitat de tractament de 30.000 m.³ /día, i l'estació depuradora n.º 2 (del Molinar), la capacitat de tractament de la qual és de 40.000 m.³/día.

En el terme municipal de Calvià, hi ha tres abocadors a través d'emissaris submarins a les zones de Cas Català - Illetes i Bendinat - Portals Nous. Se compta d'altra banda, amb una estació depuradora amb una capacitat de 15.000 m.³/día. La Costa d'En Blanes té, també, una estació particular.

Detall de la costa on es poden veure Palma Nova i Magalluf.
(Foto Estop).

En el terme municipal de Lluçmajor se compta amb una estació depuradora amb una capacitat de tractament de 4.000 m³/día.

Hem d'assenyalar, per acabar, que en el conjunt de la badia hi ha una sèrie d'alleujadors d'emergència, que cobreixen l'espiga en instal·lacions depuradores o en les d'impulsió.

4. ESTUDIS REALITZATS SOBRE CONTAMINACIÓ

L'estudi de la contaminació pot ésser abordat segons distints punts de vista. Així el nivell d'eutroficació ens dóna una idea de la polució, i, d'altra banda, la quantitat de microorganismes, segons veiem a l'apartat 1, ens en proporcionarà una altra mesura.

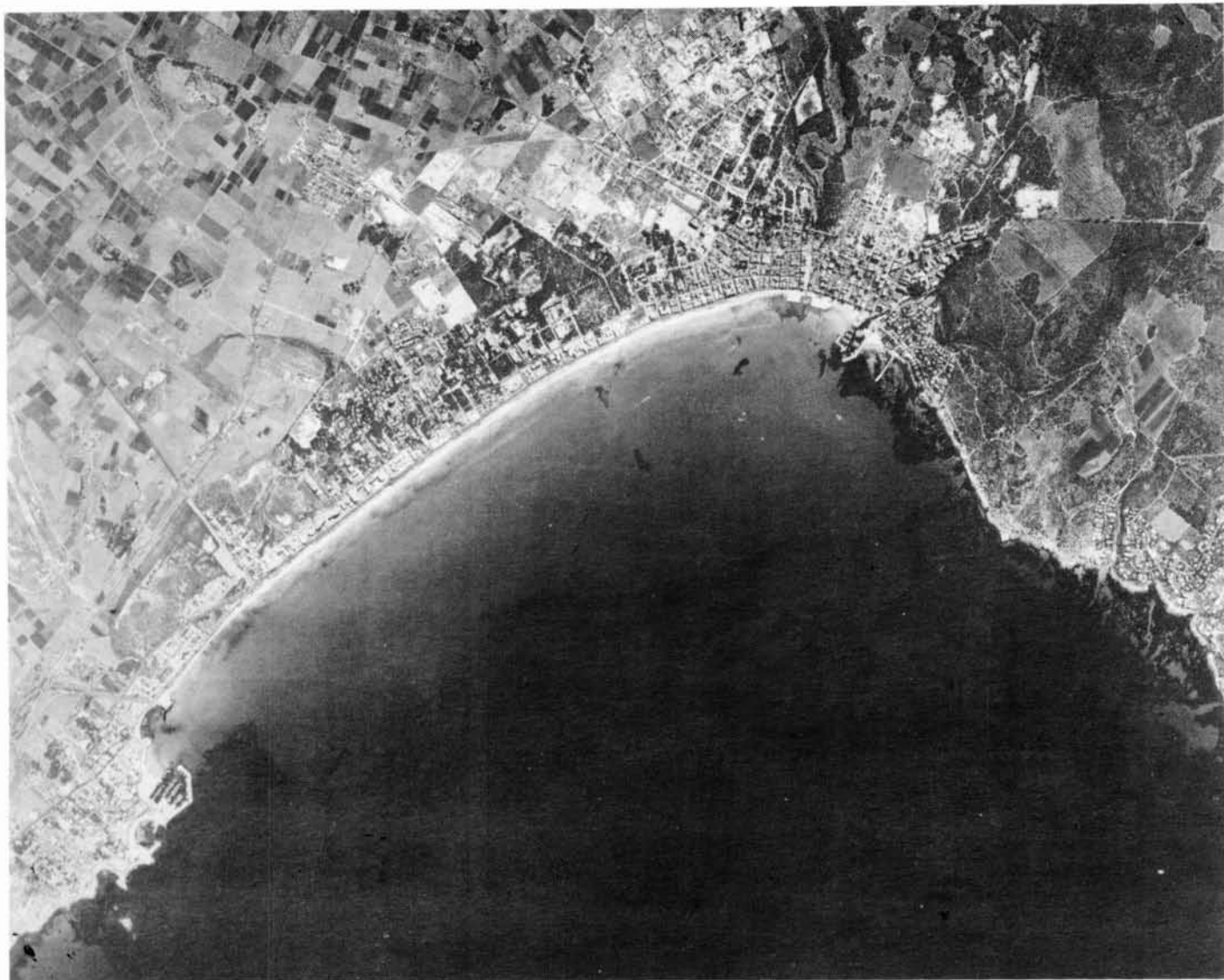
En els paràgrafs següents al·ludirem a l'aspecte microbiològic del port de Palma, i al de l'eutroficació del conjunt de la badia.

4.1. PORT DE PALMA

A anteriors publicacions (vegeu Maina 2) ja se va posar de manifest l'elevat nivell d'eutroficació detectat en el port de Palma, per això, en aquesta ocasió, tractarem l'aspecte microbiològic.

Hom va prendre com a punts de referència una sèrie d'estacions situades al dic de l'oest, moll de Peraries, Can Barbarà, torrent de Sant Maggí, torrent de la Riera i Far de l'antic moll de Palma (E₁, E₂, E₃, E₄, E₅, E₆, respectivament), amb l'objectiu de determinar la proporció de microorganismes de l'espècie *Escherichia coli*, a través de la tècnica ce N. M. P.

La proporció de *E. Coli*, s'adopta com a índex de contaminació orgànica a l'aigua, ja que acompanya les bacteries patògenes que l'home elimina, i roman més temps en els residus que les patògenes; a més les seves tècniques d'identificació són més senzilles que les d'aquelles.

Vista aèria de la platja de Palma i de s'Arenal.
(Foto Estop).

Els valors més elevats se trobaren a les zones pròximes a les desembocadures dels torrents de Sant Maggí i La Riera. Els segueixen Can Barbarà, amb valors que representen el 66°/o de les zones anteriors; finalment, les àrees amb menor quantitat de microorganismes foren les del moll antic i Peraies.

A la taula i al gràfic se representen els núms. índex dels valors obtinguts a les mostres estudiades.

Les quantitats detectades a les estacions E₄ i E₅, així com en els altres punts de referència, ens indiquen l'existència d'escolaments procedents de les zones de desembocadura dels torrents estudiats i, probablement també, del vaixell i embarcacions situats en el port.

4. 2. BADIA DE PALMA

Les aigües residuals produeixen un augment de nutrició que incrementa la població de fitoplàncton que rep el nom d'eutroficació. Com que els organismes del fitoplàncton tenen el pigment fotosintètic clorofila a, la quantitat d'aquest pigment ens proporcionarà una mesura de l'abundància dels esmentats organismes i, per tant, de l'eutroficació.

Les dades que són exposades a continuació són tretes de la comunicació presentada a les "Ves. Journées Etud. Pollutions" de la C. I. E. S. M. pel Laboratori Oceanogràfic de Balears el 1980.

A l'hivern, a les estacions costeres, els valors de clorofila trobats son similars als determinats a zones de mar oberta no contaminades.

A l'estiu, però, a les zones de mar oberta les concentracions de clorofila detectades representen

El Port de Palma.

la dècima part de les trobades a l'hivern, és a dir, són sensiblement inferiors, exceptuant les zones costeres don el descens dels valors de l'esmentada concentració és molt menys acusat.

De tot això hom dedueix que els nivells d'eutrofició a l'hivern són baixos, tant a les estacions costeres com a les zones de mar oberta estudiades. A l'estiu, no obstant, l'eutrofició és molt més marcada a les estacions costeres que a les de mar oberta, a les quals no hi ha, pràcticament, contaminació.

Aquesta diferència de valors obtinguts a l'estiu i a l'hivern se troba directament relacionada amb la variació de la densitat demogràfica en aquestes èpoques de l'any.

En general, dels punts de referència estudiats, és en el corresponent a les proximitats de la desembocadura de l'emissari del nucli urbà de Palma on es detecten els valors màxims d'eutrofició.

A les altres zones estudiades, els nivells de contaminació són sensiblement inferiors.

Com a exemple il·lustratiu, a la taula i al gràfic 2, són exposats els resultats obtinguts l'estiu de 1979 del núm. índex d'eutrofició respecte a les estacions E_1 (Palma Nova-Magalluf), E_2 (davant el Portixol), E_3 (entre la Platja de Palma i S'Arenal), E_4 (a la boca de la badia de Palma).

5. CONCLUSIONS

Les zones on hi ha un determinat grau de contaminació, en general, són àrees costeres localitzades a les proximitats dels emissaris submarins. L'efecte es manifesta, sobretot, a l'estiu i els valors no resulten alarmants, de moment.

Els llocs on l'impacte és major, són el port de Palma i el corresponent a la desembocadura de l'emissari principal, l'extensió afectada del qual pot ésser observada a simple vista, des de qualsevol lloc un poc elevat.

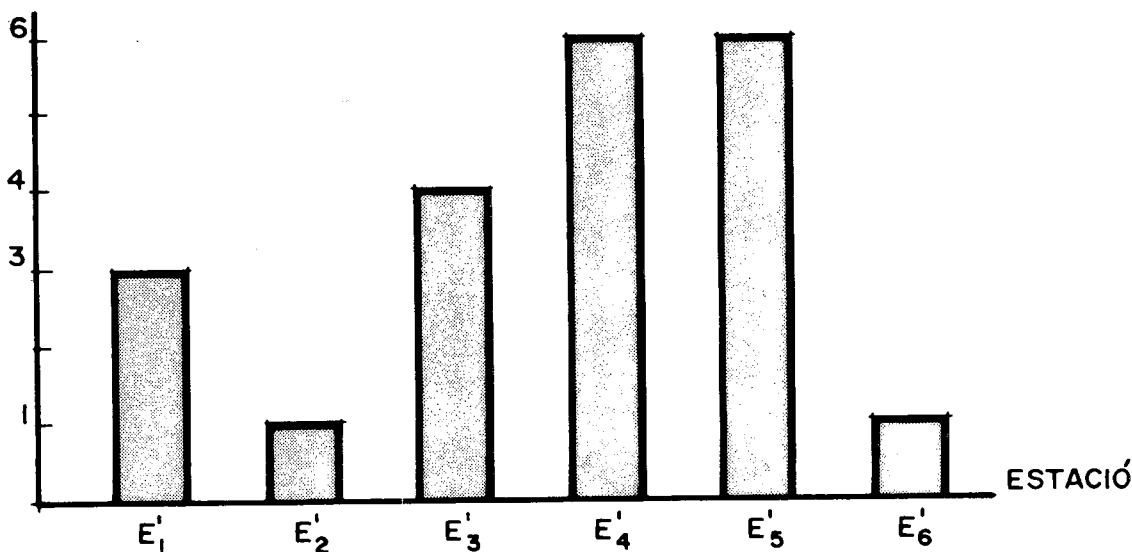
Els efectes de la degradació de l'ecosistema, manifestada principalment per la disminució dels prats de Posidònies del fons (culgarment: algues), que implica també un descens del conjunt dels organismes als quals aquests prats els serveixen de territori, se manté dins d'uns límits determinats.

S'ha d'assenyalar que la situació ha millorat a algunes zones després de la instal·lació d'estacions depuradores (per exemple a la Platja de Palma). Per això és d'esperar que després de la connexió de la xarxa de clavegueram del nucli urbà de Palma, prevista per a enguany, amb l'estació depuradora del Molinar, i la posterior ampliació d'aquesta, la quantitat d'escolaments disminueixi progressivament fins a la seva total desaparició, en un termini breu de temps i que se vegi reflectit en la desaparició dels nivells de contaminació tal com ha passat a altres zones.

Per tot això, consideram de gran interès dur a terme un estudi de control sistemàtic del nostre litoral, a fi d'evaluar la probable disminució dels nivells de contaminació, així com també comprovar el grau d'efectivitat de les estacions depuradores instal·lades a diversos nuclis urbans de la costa.

ÍNDEX E. Coli

GRÀFIC 1 Representació dels valors que s'expressen a la taula 1.

TAULA 1

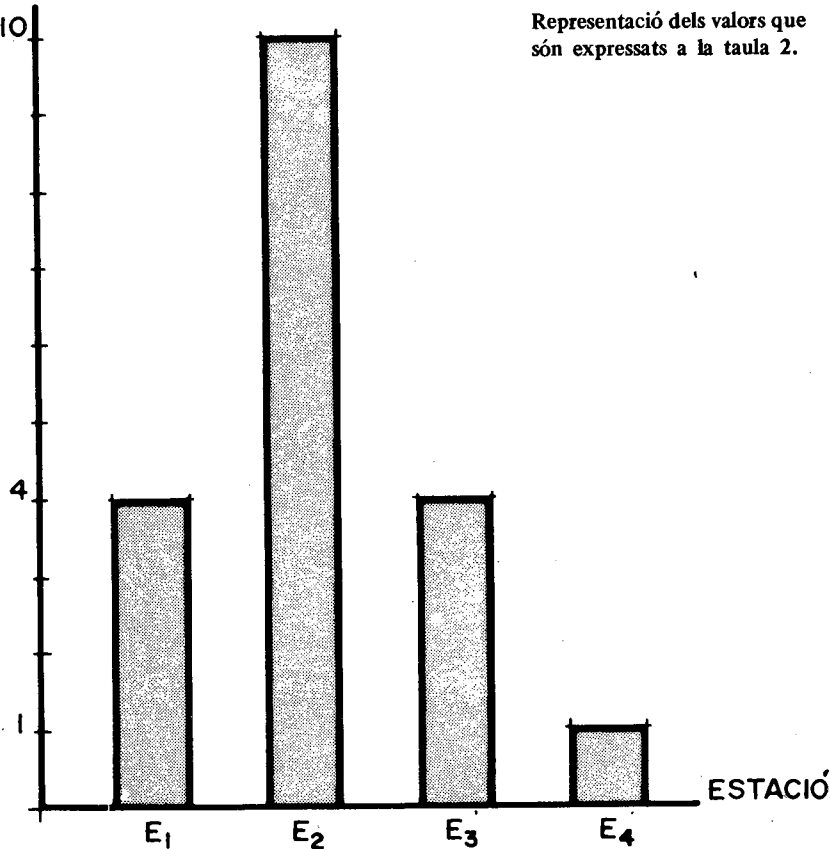
Valors del num. índex d'E. Coli en les distintes estacions, definit com $\frac{x}{x_m}$ on x_m és el valor menor.

ESTACIÓ	N.º ÍNDEX D'EUTROFICACIÓ
E ₁	3
E ₂	1
E ₃	4
E ₄	6
E ₅	6
E ₆	1

ÍNDEX EUTROFICACIÓ

GRÀFIC 2

Representació dels valors que són expressats a la taula 2.

TAULA 2

Valors del num. índex d'eutroficació en les distintes estacions definit com $\frac{x}{x_m}$ on x_m és el valor menor.

ESTACIÓ	N.º ÍNDEX D'EUTROFICACIÓ
E ₁	4
E ₂	10
E ₃	4
E ₄	1

6. BIBLIOGRAFIA

- Ayuntamiento de Palma de Mallorca. *Memoria de secretaría del ejercicio de 1979*. Palma de Mallorca 1980.
- Chacártegui, G. *Niveaux de pollution dans les eaux littorales des îles Balears*. V^{es} Journées Etud. Pollucions. C. I. E. S. M. Cagliari 1980.
- Consell General Interinsular. *El turismo en las Baleares*. Conselleria d'Economia i Hisenda. Palma de Mallorca 1981.
- Del Hoyo, F. J. *Fluctuació anual del fitoplàncton del port de Ciutat de Mallorca*. Maina. Palma de Mallorca 1980.

- Del Hoyo, F. J. *El Port de Maó: un ecosistema de gran interès ecològic i didàctic*. Maina. Palma de Mallorca 1981.
- Margalef R. *Ecología Marina*. Fundación Lassalle de Ciencias Naturales. Caracas 1972.
- Trabajos de Geografía. *Relación económica entre el desarrollo y la contaminación del ambiente en la Bahía de Palma*. Departamento de Geografía de la Facultad de Filosofía y Letras Palma de Mallorca 1975.

BIOMASA Y AGROENERGIA

---

por F. SAURA

Desde la aparición de la crisis energética se vienen potenciando y presentando diversas fuentes alternativas, y especialmente la nuclear. Grandes grupos sociales consideran que la solución debe pasar por las formas de energía renovables (hidráulica, solar, eólica, etc.). Probablemente la menos conocida o difundida sea la que recientemente viene denominándose "agroenergía", la cual conlleva la utilización del término "biomasa".

Este artículo de divulgación tiene por objeto presentar las características y posibilidades de esta fuente de energía, de gran importancia potencial en todo el mundo y que presenta gran aplicabilidad en territorios de las características de Mallorca.

CONCEPTO DE BIOMASA Y AGROENERGIA

En sentido amplio se entiende por biomasa cualquier tipo de materia orgánica que haya tenido su origen como consecuencia de un proceso biológico. Las moléculas orgánicas de la biomasa contienen energía acumulada en sus enlaces, la cual se libera en los procesos de combustión.

Atendiendo a su origen la biomasa se puede clasificar en primaria, secundaria, residual y fósil. La primaria es la formada directamente por la fotosíntesis, es decir representa la materia orgánica formada por las plantas. La biomasa secundaria es la que producen los seres heterótrofos que utilizan la biomasa primaria para su nutrición (un ejemplo sería la carne producida por los herbívoros); el rendimiento de esta transformación de primaria en secundaria es sólo del 10 al 20% por lo que no tiene interés con finalidad energética. La biomasa residual se produce como consecuencia de algún tipo de actividad humana (residuos urbanos, estiércol, etc.). La biomasa fósil la constituyen el petróleo, el gas natural y los carbones y, obviamente, no se incluye como agroenergía o energía renovable.

Tradicionalmente la agricultura se enfoca a la obtención de proteínas e hidratos de carbono para la alimentación. La agroenergía plantea un desarrollo de cultivos con fines exclusivamente energéticos, a partir de plantas ya existentes y actualmente marginales o abandonadas como

silvestres, y potenciando las mejoras genéticas necesarias en otros casos para obtener grandes rendimientos en biomasa.

La biomasa procede de la captación y transformación de la energía solar y existen numerosas razones para creer en sus posibilidades energéticas. Así, el contenido calórico de la biomasa producida anualmente en toda la biosfera por fotosíntesis es del orden de $6,3 \times 10^{17}$, cantidad seis veces superior a la demanda energética mundial. Las necesidades alimenticias de una población mundial de 4.000 millones de habitantes representarían solamente el 1,3% de la producción fotosintética mundial, por lo que quedaría un amplio margen para la utilización de la biomasa como energía. Además, las tierras cultivadas actualmente ocupan solamente el 10% de las tierras emergidas.

El cultivo de tierra con fines energéticos permitiría la utilización de superficies consideradas como marginales y ayudaría a solucionar el problema de la necesidad de trabajo en las zonas más pobres. Por otra parte, no se requiere tecnología especial e implicaría la eliminación de la dependencia de mercados exteriores y costes de divisas.

Como toda actividad con futuro debe tener un soporte de investigación. En este caso iría enfocada principalmente a los estudios genéticos de plantas ya mencionadas y a los estudios encaminados a aumentar el rendimiento de la fotosíntesis. El rendimiento energético de la fotosíntesis en la biosfera es sólo del 0,05%, mientras que en experiencias de laboratorio se ha llegado a incrementar cien veces.

NECESIDADES DE ENERGIA

Para satisfacer las necesidades del organismo humano, cada individuo necesita ingerir diariamente alimentos con un contenido de 2.000 Kcal. por término medio. Además el hombre necesita energía para desarrollar su actividad vital, comercial, industrial, etc. Este gasto, que en los pueblos primitivos era muy bajo, en países avanzados llega a ser de 230.000 Kcal. por individuo y día. En la tabla siguiente, elaborada por Gock se recogen estos aspectos

	Consumo diario por individuo (x 1.000 kcal.)				TOTAL
	Alimento*	Confort y Comercio	Industrias y Agricultura	Transporte	
Hombre primitivo recolector	2	—	—	—	2
Hombre primitivo cazador	3	2	—	—	5
Agricultor primitivo	4	4	4	—	12
Agricultor avanzado	6	12	7	1	26
Hombre de época industrial	7	32	24	14	77
Hombre de época tecnológica	10	66	91	63	230

* Se considera la energía contenida en los alimentos, más la energía gastada en producirlos.

FUENTES DE BIOMASA Y PLANTACIONES DE ENERGIA

Las principales fuentes de biomasa para obtención de energía son residual y las plantaciones energéticas.

La biomasa residual procede de las explotaciones agrícolas, forestales o ganaderas y de los residuos generados en industrias y núcleos urbanos. Considerando globalmente la actividad humana, se estima que por habitante y año se producen dos toneladas de biomasa residual seca, equivalente a 8 millones de Kcal. Su utilización presenta, entre otras, la ventaja de que se encuentra concentrada en determinados lugares y de que reduciría la contaminación y el deterioro del medio ambiente que producen.

Los países de la Comunidad Económica Europea estiman que de la biomasa residual podrían obtener el 10% aproximadamente de sus necesidades energéticas. En España hay estudios que estiman la potencialidad energética de esta forma de biomasa en el 14,3% de la demanda energética para 1985.

Las plantaciones de energía son el objetivo de la "agroenergética". Esta palabra fue introducida en 1976 por el Dr. Jesús Fernández, de los laboratorios de Biosíntesis de la Junta de Energía Nuclear. Se ha de tener en cuenta que los cultivos agroalimentarios se han seleccionado durante centenares de años, mientras que los cultivos agroenergéticos están prácticamente en sus inicios en sus diversos aspectos (rendimiento, selección genética, zonas de cultivo, etc.).

Los cultivos de energía deben seleccionarse con el objetivo de obtener la mayor cantidad de energía, lo cual estará también en función de las características edafológicas de la zona (suelo, clima, etc.).

Son susceptibles de utilización con estos fines cultivos tradicionales (maíz, sorgo, girasol, mandioca, etc.), partiendo de variedades que producen mayor rendimiento de biomasa, aunque con mala calidad alimenticia.

Se han considerado numerosas especies silvestres para su utilización energética. Así en España se pueden citar las siguientes: *Onopordum nervosum* (toba), *Cynara cardunculus* (cardo lleno), *Opuntia ficus-indica* (chumbera) y *Agave americana* (pita).

Los cultivos de eucalipto, chopos, álamos, acacias y otras plantas forestales son igualmente fuente energética. En estas plantaciones interesa realizar cortes frecuentes con objeto de evitar que gran parte de la energía fijada se pierda en los procesos metabólicos aplicados en la formación de la madera.

Es interesante el denominado jacinto de agua, que está considerado como una mala hierba, pero que es una planta de enorme productividad, que crece muy bien en las aguas residuales con gran rendimiento de biomasa. Se estudian también algas marinas y algas unicelulares, y para evitar la difícil recolección se plantean "granjas marinas" y balsas de agua para su cultivo.

PRODUCCION DE COMBUSTIBLES

La aplicación más interesante de la biomasa es la obtención de combustibles a partir de la misma. Los procesos más interesantes para estos fines son:

Digestión anaerobia para la producción de biogas.

Fermentación para la producción de alcohol.

Pirólisis para obtener diversos productos sólidos, líquidos y gases.

Gasificación por calentamiento en ausencia de aire para obtener una mezcla de gases combustibles.

Extracción de hidrocarburos a partir de plantas laticíferas.

La selección del proceso de mayor interés a aplicar en cada caso concreto dependerá de la composición química de la biomasa a tratar.

POSIBILIDADES AGROENERGETICAS EN DIVERSAS ZONAS, CON REFERENCIA A MALLOCA

Los países americanos son los de mayores posibilidades agroenergéticas, y en general todos los territorios que dispongan de superficie suficiente para estos cultivos. En España se calcula se podrían dedicar 23 millones de hectáreas a estos fines, los cuales potencialmente tendrían una producción media superior a la demanda energética total del país.

Existen numerosos proyectos de plantaciones de energía en Estados Unidos, Australia, Brasil, India, Canadá, etc. En el Directorio de Bioenergía de 1980, publicado por el Bio-Energy Council, se recogen más de 650 proyectos correspondientes a 34 países.

En Mallorca recientemente se ha constituido una comisión en la que se integran diversas entidades oficiales para el estudio y aprovechamiento de los recursos de biomasa y residuos urbanos.

Los recursos de Mallorca, estimados por el Ministerio de Industria y Energía son los siguientes:

1) Biomasa renovable:	
Forestal resinosos	15.000 Toneladas anhidras
Forestal frondosos	8.000 Toneladas anhidras
Agrícola	25.000 Toneladas anhidras
Residuos, aserradero	10.000 Toneladas anhidras
	<hr/>
	58.000 Toneladas/año

Otras posibilidades no cuantificadas:

Plantación silvícola (Chopo).

Plantación agrícola para cultivo específico (alcohol).

2) Residuos urbanos:

450 Toneladas/día (a 57% de humedad) equivalentes a 70.000 toneladas/año de residuos anhidros.

Lodos procedentes de depuradoras conteniendo entre 87 y 96% de humedad.

3) Lignito

Recursos estimados	51,5 x 10 ⁶ Toneladas
Recursos utilizables	26,0 x 10 ⁶ Toneladas

Nivel de utilización:

100.000 Toneladas/año; duración de los recursos 230 años.

300.000 Toneladas/año; duración de los recursos 76 años.

500.000 Toneladas/año; duración de los recursos 46 años

Todos estos datos son globales. Sería interesante llevar a cabo un desarrollo metodológico para la evaluación de las posibilidades agroenergéticas y su aplicación práctica por zonas o municipios, con el fin de estimar las posibilidades actuales y las posibilidades de desarrollo de nuevos cultivos y la aplicación de los mismos según las necesidades. A continuación se indica un plan de desarrollo del trabajo que podría efectuarse con estos fines.

01. Consideraciones para la caracterización del Municipio

Para estudiar las posibilidades agroenergéticas de un municipio, es necesario en primer lugar conocer perfectamente todas aquellas características que van a incidir directamente sobre dichas posibilidades.

Se trata, por lo tanto, de estudiar a fondo la caracterización del medio, clasificación agroclimática, ordenación actual del territorio, estructura de explotaciones, etc.

Una vez definido de esta forma el municipio, se estudiará la situación energética actual, formas de abastecimiento, dependencias del exterior y se determinará la demanda energética por sectores.

Conocidas las características del entorno y puesto que todo aprovechamiento agroenergético tiene como base la disponibilidad de biomasa, el siguiente paso será hacer un inventario de la biomasa existente y, lo que es más importante, evaluar la productividad primaria de los diversos ecosistemas, tanto naturales, como artificiales (cultivos).

02. Posibilidades de desarrollo agroenergético del Municipio

En el estudio de las posibilidades de desarrollo agroenergético de un municipio hay que partir de dos supuestos:

- a) considerando el aprovechamiento actual de la tierra.
- b) considerando una nueva ordenación territorial.

Dentro del aprovechamiento actual de la tierra, se partirá de la base de que la tierra cultivada hasta ahora seguirá cultivándose igualmente con los mismos cultivos y con los mismos fines, tanto agroalimentarios como agroindustriales. De esta forma, las posibilidades agroenergéticas se limitarán al aprovechamiento de la biomasa residual en sus distintas fuentes (agrícolas, ganaderas, forestales, etc.), y a la biomasa producida con fines agroenergéticos en tierras no cultivadas actualmente, consideradas como marginales. En este caso último, habrá que estudiar las características de estas tierras y las posibilidades de implantación de cultivos, tanto convencionales (con fines agroenergéticos) como de nuevos cultivos que destacan por su producción energética.

En el segundo supuesto, considerando una nueva ordenación territorial, se harán los estudios pertinentes para introducir además de los cultivos clásicos, otros cultivos agroenergéticos, que puedan sustituir, en ciertas zonas, a los que en la

FOTOGRAFIA: DAMIÀ BOSCANÀ

actualidad tengan poca producción y baja rentabilidad, obteniendo de esta forma un mejor aprovechamiento de la tierra, sin olvidar, como en el primer supuesto el aprovechamiento de tierras marginales.

Dentro de esta nueva ordenación territorial, también se estudiarán, la tipología de explotaciones, industrias agrarias y forestales, manipulación y tratamiento de residuos, etc., y se coordinarán con el fin de obtener una mayor racionalización de los distintos aprovechamientos.

03. Producción bioenergética potencia neta según los diferentes procesos de transformación

Una vez determinada la biomasa disponible, tanto en los supuestos de situación actual como de nueva ordenación, se estimará dentro de aquella la biomasa susceptible de ser utilizada mediante los diversos procesos de transformación.

Debida a la heterogeneidad de esta biomasa, será necesario una clasificación en grupos más homogéneos. Para esta clasificación, se tendrá en cuenta entre otras cosas, el contenido de humedad en el momento de su recolección y la composición química, que determinarán el proceso de transformación, bien por vía seca o vía húmeda, y en el caso de los procesos biológicos el pretratamiento a efectuar.

Los procesos principales a considerar, serán los siguientes:

- a) Por vía seca,
  - combustión directa
  - carbonización
  - pirólisis
  - gasificación (gas de gasógeno).

- b) Por vía húmeda,
  - fermentación alcohólica
  - digestión anaerobia (biogás).

- c) Independientemente del contenido de humedad.
  - Destilación directa de compuestos naturales y estudios de obtención de productos químicos de interés comercial.

Según estos procesos, los productos obtenidos serán:

- Energía directa y energía potencial (combustibles y carburantes)
  - Calor
  - Gas de gasógeno
  - Metanol
  - Etanol
  - Biogás
  - Otros hidrocarburos
  - Productos complementarios sustitutivos de consumos energéticos
    - Agua limpia
    - Fertilizantes
    - Productos para la industria
    - Otros

Conocidas estas producciones, se valorará su contenido energético en la misma unidad, obteniendo de esta forma la **16** producción bioenergética potencial total bruta. A continua-

ción se analizará el balance energético para cada caso, con el fin de obtener la producción bioenergética neta, siendo este dato el más representativo para determinar las posibilidades de aprovechamiento agroenergético.

Así mismo, se estudiará la importancia de cada uno de los productos obtenidos y la repercusión energética que puede tener debido a sus características particulares.

CONCLUSIONES

De todo lo expuesto se puede concluir que es posible un planteamiento natural para resolver los problemas energéticos. Un procedimiento natural basado en la recogida y almacenamiento de la energía solar a través de los organismos dotados de esta capacidad, los vegetales, sin necesidad de recurrir a priori a procesos tecnológicos complejos y costosos, y por tanto, asequibles a todos los territorios.

Las superficies disponibles para estos fines tienen capacidad potencial para satisfacer las demandas energéticas. Ello implica un nuevo o un segundo enfoque de la agricultura, compatible con el tradicional.

Como soporte sería de gran utilidad potenciar la investigación encaminada a selección de cultivos, selección de plantas acuáticas y marinas y estudio de los espacios y condiciones de su cultivo concentrado, mejoras genéticas, mejoras del rendimiento fotosintético, etc. Estas investigaciones estarían encaminadas al mejoramiento, pero con el nivel de conocimientos actual es posible una planificación eficaz con estos fines.

La agroenergía podría presentarse como alternativa a la energía nuclear. Ello llevaría consigo una planificación a nivel de gran estructura. Tal vez, como posibilidad difícil de aseverar, los intereses económicos y políticos de las grandes potencias exportadoras de tecnología nuclear no favorezcan una decidida planificación agroenergética.

BIBLIOGRAFIA

- J. FERNANDEZ. *La agricultura como productora de energía. Ingeniería Química*. Noviembre, 1980.
- THE BIO-ENERGY COUNCIL. *Bio-Energy Directory*. April 1980.
- E. COOK. *The flow of energy in an industrial society. Scientific American*. September, 1971.
- Curso sobre Agroenergética. Universidad Politécnica de Madrid, 1980.
- M. CALVIN. *Energy and Materials via Photosynthesis. En living systems as Energy Converters*. Elsevier North-Holland Biomedical Press, 1977.
- J. FERNANDEZ. *Agroenergética*. Agricultura, 46. 1977.
- GOLDMAN AND RYTHER. *Biological Solar Energy Conversion*. Academic Press, 1977.
- J. MERCIER. *Energie et agriculture. Le choix écologique*. Ed. Deberd, 1978.
- M. SLESSER AND C. LEWIS. *Biological energy resources*. E. F. N. Spon Ltd. 1979.
- K. HOWLETT AND A. GAMACHE. *Silvicultural Biomass Farm*. The Mitre Corporation, Metrek Division, 1977.

Llorenç Moyà a Atenes el 27-2-71

El passat 30 d'octubre, moria a Ciutat, el prestigiós escriptor mallorquí Llorenç Moyà. Havia vingut a l'Escola de Magisteri a parlar sobre la seva obra, també havia col·laborat a la revista MAINA. Sigui aquesta recordança un testimoni de gratitud i admiració al poeta i a l'home.

LA SOCIETAT MALLORQUINA EN L'OBRA DE

Conferència llegida en el "Círculo Mallorquín" el 24 de març de 1981

Senyores i senyors:

Tempora muntantur et nos mutantur in illis, diu una dita atribuïda a un emperador carolí, nét de Carlemany: muden els temps i amb ells mudam nosaltres. Venturosament, perquè si els temps no haguessin mudat no es parlaria aquí d'En Llorenç Villalonga ni, sobretot, seria jo qui en parlaria; també, però, per molta pena i dolor, perquè és la mort, que no cessa de fer dissabte, la gran mudadora del temps: els qui s'enfadaren amb *Mort de dama*¹ ja no són aquí, i els que encara s'hi haurien d'enfadar han vist com s'oscava el tall de la sàtira, com s'arrodonia la punta de l'espasa feridora i com el propi autor tenia uns darrers dies de la seva vida i una mort dignes de qualsevol dels seus personatges. ¿Va esser ell qui va triar aquesta darrera hora del seu destí? No fa gaire temps que vaig dir, públicament, que l'hereu d'En Llorenç Villalonga, o vull dir, d'En Tonet de Bearn, havia estat el marquès de Collera², i avui ho veig confirmat. Si gràcies a les crues —i exagerades: tot s'ha de dir— acusacions d'En LL. V., hagués mudat la mentalitat mallor-

¹ *Mort de Dama*, en la seva primera edició (i segona, que no era més que una part dels exemplars de la primera, amb l'anotació, en vermell, a la portada de "2.ª edició"; 1931), anava dedicada "A tots els que no s'hi enfadin". Aquesta dedicatòria va esser suprimida a les edicions posteriors. Els qui "s'hi enfadaren" eren molts; molts més encara, naturalment, els qui ignoraren la novel·la. Entre aquells, em referesc, concretament, als components de l'anomenada Escola Mallorquina, redactors i lectors de les revistes "Almanach de les Lletres" (1921-1936) i "La Nostra Terra" (1928-1936), que varen esser els primers que atacaren, amb tota justícia, però desmesuradament, la dura sàtira. Tots són morts. Em plau, però, de fer constar que un dels seus deixebles o, més exactament, un dels hereus i mantenidors del seu esperit, el professor Miquel Dolç, a un acte celebrat a la Universitat de Barcelona en homenatge a Llorenç Villalonga, poc temps després de la seva mort (el 10 de març del 1980), va defensar l'actitud de Miquel Ferrà i dels indignats contradictors de *Mort de Dama*, amb tota ponderació i justesa i sense negar, tanmateix, cap valor literari a l'obra del novel·lista.

² A un article publicat a la "Hoja del Lunes" de Mallorca, el 14 de juliol del 1980. Recordem que les darreres paraules d'En Tonet de Bearn, a manera de confessió feta al capellà de la casa, són "M'acús d'haver tengut enveja d'En Jacob Collera".

quina, l'obra del valent novel·lista hauria cobrat, per ell i per tothom, el guany que perseguia. Però no crec que hagi estat així, sinó tot al contrari: la matèria satiritzada, el món de la seva burla, l'ha vençut a ell; l'ha vençut i l'ha convençut, i aquella frase de la seva primera novel·la, "Dhey s'assembla bastant als éssers que retrata", ha arribat a esser exacta, en el seu significat literal. I les celebracions que s'han fet darrerament en homenatge a Llorenç Villalonga i a la seva obra han estat quasi totes, no diré que totes, han estat fetes, dic, amb esperit collerenc. Però és que ell ja s'ho havia preparat.

Quan l'any 1966 va aparèixer el primer volum de les seves obres completes³, vaig tenir un pensament que no sé si vaig arribar a expressar en veu alta: "Aquesta —li volia dir— és la primera pedra del teu prestigi". I raonava que un volum de més de vuit-centes pàgines era per comprar, però no per llegir, i que a la gent li bastaria reconèixer que ell era un autor digne del treball i de la inversió crematística que suposa un llibre d'aquestes talles, però que en tendria prou amb comprar els volums per ornament de la biblioteca, sense imposar-se, ni que li passàs pel cap, l'obligació, ni la temptació, de llegir-lo. L'any 66 En LL. V. tenia prop de setanta anys⁴. La seva carrera d'ascensió social havia assolit un punt d'alçada, tot i que a Mallorca no se sol ascendir socialment per la virtut d'esser un bon escriptor, sinó més tost al contrari, i això ho devia saber En Llorenç Villalonga: dona Obdúlia Montcada "era quasi analfabeta"⁵, però era una gran senyora. Abstractament, però, una persona culta

³ Llorenç Villalonga, *Obres Completes. I. El mite de Bearn*, B., edicions 62, col·lecció "Clàssics catalans del segle XX", setembre 1966. Aquesta edició d'*Obres Completes* no ha tengut continuació, tot i que Villalonga havia lliurat material als editors per un segon volum, que havia de dur el títol general de *La raó i els esperits*.

⁴ Havia nascut el primer de març del 1897. Tenia, doncs, seixanta-nou anys complits.

⁵ *M. de D.*, pàgina 19. Cit per la 1.ª edició. L'observació, però, es manté a l'edició de les O. C., pàgina 39.

LORENÇ VILLALONGA

per JAUME VIDAL ALCOVER

és respectada, mentre se sàpiga només això: que és culta, que escriu i que se li reconeix, sobretot si aquest reconeixement ve de fora Mallorca, un mèrit com a escriptor; però sense voler aclarir què és el que escriu, quin és el seu pensament, quines són les seves idees, sobretot si aquestes idees són contràries a les que regeixen la bona convivència social, dins un món aturat i egoista.

Parlant dels ascendents senyors de dona Obdúlia Montcada, diu que els fundadors eren pirates i que venia d'una nissaga de mercaders, de barons i de sants. "Tots ells —comenta— solien viure dissipadament en la jovintut (sic) i es tornaven avars i virtuoses en la vellesa: és el procés de les persones equilibrades"⁶. Ell també, En Ll. V., va seguir un procés de persona equilibrada: el jove insolent de l'any 31 era l'any 68, quan publica *La gran batuda*, un conservador, i atrau —per fidelitat al procés d'integració dins la societat que temps enrera havia maltractat— les iras dels qui el promocionaren com a novel·lista adient a les propostes de la crítica marxista. *La gran batuda* ençata el darrer cicle de la seva obra: el que he anomenat el "cicle de Lulú"⁷, en el qual ataca la girada del món cap a unes formes de govern i de convivència socialistes i defensa l'educació a l'antiga i l'absolutisme monàrquic.

No és que amb això traeixi el seu pensament de joventut: l'any 31 havia publicat *Mort de Dama*, però també uns articles en defensa de la

monarquia derrotada i d'Alfons XIII, "el rei gris", com ell mateix l'anomenava⁸. Però és evident que baratava el blanc de la seva sàtira: si l'any 31 diu que "el pes dels segles fadiga les espatlles i inhabilita per l'acció" i que "el més estàtic devé el més moral", i ho diu amb tota la força de la seva ironia, per concloure que "senyors, canonges i gats s'entreguen a l'estupafaent moral, no penat encara per la Direcció Penal de Sanitat, de la Peresa"⁹, anant els anys censu-

⁶ *M. de D.*, pàgina 23; O. C., pàgina 40.

⁷ Integren aquest cicle, segons la meua classificació de l'obra villalonguiana, el conte *Un capell de París* (O. C., pàgines 619 a 623), que és el primer capítol i l'arrancada de la novel·la *La gran batuda* (1968), aquesta novel·la i dues més: *La Lulú* (1970) i *Lulú regina* (1972). El personatge de la primera novel·la es diu Lilí i és del tot villalonguà; el de les altres dues és d'inspiració rodorediana i es diu Lulú. (Hi ha un petit estudi per fer sobre les lectures que Villalonga fa de Mercè Rodoreda i les que Mercè Rodoreda fa de Villalonga i que passen després a la seva obra escrita; al meu judici, aquests dos excel·lents narradors no s'entenen l'un a l'altre, simplement perquè no es volen entendre; però ja dic que l'anàlisi d'aquest procés de lectures i d'interpretacions està per fer).

⁸ *El rey gris* és un article no publicat al diari "El Día" el 16 d'abril del 1931, on Ll. V. solia col·laborar, perquè el director d'aquell diari va creure que "els moments no eren oportuns", segons diu Ll. V. a la introducció al volum *Centro* (1934), on juntament amb aquest article de publicació denegada, en va reunir una dotzena llarga més, en defensa de les tendències dretanes, o, almenys, contra les esquerranes, contra Catalunya i el catalanisme, contra l'actitud d'Ortega i Gasset durant la segona República, etc.

⁹ *M. de D.*, primer capítol de la novel·la, titulat *Escenari* a la 1.ª edició, pàgines 11 a 18; *Introducció* a les edicions d'"El Club dels Novel·listes" i a la de les O. C., pàgines 35 a 37; a l'edició de l'editorial Selecta (1954, la primera després de la guerra), el capítol es titulava *Un barri venerable*, títol mantingut a la versió castellana que jo vaig fer per la revista "Papeles de Son Armadans" (1957), però no a les reproduccions d'aquesta versió, que, sense consulta ni esmentar-me tan sols com a traductor, varen publicar l'editorial Dima (1967) i l'editorial Salvat (1972), en les quals es va preferir, d'acord, supòs, amb Ll. V., el títol de *Introducció*.

rarà l'excessiva mobilitat del món, i es doldrà del progrés que trastoca el poblet rural de *Les fures*¹⁰ i durà, per burla, fins a l'absurd els resultats de l'avenç científic i material en la novel·la huxleyana de ciència ficció *Andrea Victrix*¹¹.

Ll. V., en suma, era un personatge, en si mateix, contradictori, segurament perquè solia practicar el saludable deport de dur la contra. Quan va començar a veure que el món de la seva sàtira se li revoltava, es va molestar molt i es va dedicar a criticar la seva virada i a fer-ne burla constant¹². Perquè se li revoltava sense demanar-li permís, i això no ho podia tolerar. D'una religió feta d'àngels i dimonis, de Marededéus ensucrades, de pecats i de prejudicis morals, se'n podia riure, i se'n reia¹³. Ara, quan els portaveus

¹⁰ Ll. V., *Les Fures*, B., edicions Proa, "Biblioteca A tot vent", n.º 133, 1967. Amb un excel·lent pròleg de Josep Anton Baixeras.

¹¹ Ll. V., *Andrea Victrix*, premi "Josep Pla" 1973, B., edicions Destino, 1974.

¹² Ll. V. va esser promocionat, dins l'editorial catalana, per dos editors en contradicció evident amb la seva ideologia: "El Club dels Novel·listes" i les edicions 62. Joan Sales i Núria Folch, responsables d'"El Club", eren uns conversos a un catolicisme ortodox, d'una banda amb tendències progressistes, de l'altra part netament retrògrades: admiraven Teilhard de Chardin i eren els editors de Dostoievski i de Kazantzaki; Josep Maria Castellet i Joaquim Molas, directors o assessors literaris de la 62, defensaven els postulats de la crítica marxista. Hi ha un substancial correspondència privada entre Núria Folch i Villalonga, que probablement no veurà mai la llum, però que explica sobradament les meves —les nostres: d'En Ll. V. i meva— perplexitats davant l'acollida d'aquests personatges, que, en tant que editors, exerceixen una funció de crítics, i l'entusiasta via lliure que donaren a l'obra del nostre novel·lista. Acollida i salconduït que es varen veure durament frenats a l'aparició de *La gran batuda*. Joan Sales va haver de demanar excuses als seus fidels lectors, als compradors dels llibres que publicava, en un pròleg, on explicava que ell no compartia les opinions de Villalonga, però que es tracta d'un "magnífic novel·lista siguin quines siguin les seves idees". En realitat, "El Club dels Novellistes" havia contractat l'exclusiva de publicació de tota l'obra de Villalonga i no degué trobar correcte renunciar a la publicació de *La gran batuda*, com ho va fer, en canvi, amb *Andrea Victrix* i amb *El misantrop*. El pròleg que Joaquim Molas va posar al volum d'*El mite de Bearn* quedava contradit, tot i que fos acadèmicament irreprotxable, per aquesta nova obra de Villalonga. *La gran batuda* va caure tan malament, en els ambients intel·lectuals barcelonins, que ni se'm va permetre que la defensàs damunt el setmanari "Tele/estel", on col·laborava adesiara. Per tot aquesta qüestió, remet el lector curiós al meu llibre *Llorenç Villalonga i la seva obra* (B., edicions Curial, 1980), especialment a les pàgines 181 a 185.

¹³ A *M. de D.*, referint-se al beat Joan de Montcada, com a avantpassat de dona Obdúlia, el titlla d'"il·lustre cretí", tractament que és omès a les edicions posteriors, no solament —em consta— per raons de censura estatal. A *madame Dillon* hi ha aquella divertida irreverència del Bon Jesuset que, en tirar-li una moneda, mou el cap en senyal d'agraïment; Alcía Dillon li tira un duro, i el Bon Jesuset mou el cap amb tanta de força, que li boteix, és a dir, que el perd. Els exemples es podrien multiplicar. Com els casos, després, de censura contra els capellans que no duen sotana, contra els capellans obrers, contra l'obra del papa

d'aquesta religió li donen la raó i li diuen que la religió té uns fonaments espirituals que tenen molt poc a veure amb aquest anecdotari de llibres d'anar a missa, aleshores es molesta i com que pensi: "¿I ara aquests què diuen? Això encara serà pitjor. I, a més, em quedaré sense ocasió de divertiment i burla". I, aleshores, comença a atacar els grans renovadors, des de Galileo Galilei fins al P. Teilhard de Chardin, passant pels capellans obrers i per la pintura abstracta¹⁴. Tot això el fa anar, passa a passa, per un camí de conversió. Torna vell —que també és una bona via d'adquisició de prestigi, perquè el perill sempre és a la joventut—, torna prudent, calla i dóna, ja sense esforç, la raó als qui decideix que la tenen, només perquè manen, i, finalment, En Tonet de Bearn pacta amb el marquès de Collera: el noble prohòm decidirà sobre el destí de la seva obra i de la seva memòria; si cal que es prohibeixi la reedició d'una obra seva, en bé de la quietud i del benestar social del sector que el marquès domina i que té per bo i asenyat, que es prohibeixi. El marquès, en canvi d'aquesta confiança, li assegura que el seu record serà respectat, que la seva obra serà llegida amb prudència, que posaran el seu nom a un carrer, que li dedicaran làpides i que per ventura el faran, fins i tot, Fill Il·lustre de la Ciutat. Aquest és el procés que va del Dhey de l'any 31 al Tonet de Bearn del 80. Però ¿què hi ha dins tot aquest procés? I, en concret, quin concepte mereixia a Ll. V. la societat mallorquina del seu temps?

Comencem per la primera figura de la seva desfilada de personatges: dona Obdúlia Montcada. Aquesta figura central de la primera novel·la de Ll. V., *Mort de Dama*, ve a representar, en un lectura primera i no gaire aprofundida de tota l'obra de l'autor, l'escaló més alt de l'aristocràcia mallorquina de fi de segle. Es una senyora que es tracta de tu a tu, i fins i tot de parenta, amb tota la noblesa mallorquina i parla a un mateix nivell amb les autoritats estatals, el governador —que és, a més, un Borbó, o, en la novel·la, un Valois—¹⁵, i amb pròcers externs, com és l'Arxi-

¹⁴ Aquestes aversions de Ll. V., que passen a les seves novel·les, se solen iniciar en uns articles de col·laboració a la premsa diària: a "Balears", primer, com a successor d'"El Día", i després, a partir del 1966, al "Diario de Mallorca". L'obra de Ll. V., dispersa en diaris i revistes, no ha estat mai aplegada més que a fragments, i és prou interessant com per recollir-la íntegra. Val a dir que valdria ben bé la pena d'ordenar una edició, acurada i respectuosa amb el pensament de l'autor, de tota l'obra de Ll. V., un dels escriptors més interessants del nostre temps.

¹⁵ A alguna versió de la novel·la, apareix, si no vaig errat, amb el nom de Borbó. Hi va haver un capità general de Mallorca, del 1914 al 1916, segons la Gran Enciclopèdia Catalana (volum 9, pàgina 493), que era Francesc Maria de Borbó i de Castellví; però

duc. Però aquesta gran senyora resulta que no és tan senyora: son pare era "el senyor de can Montcada" —una casa, se suposa, de les més il·lustres de Mallorca—, però sa mare era "una noia pobra, filla d'una coneguda pecadora de la ciutat, que morí al donar a llum"¹⁶. En el seu testament, dona Obdúlia designa per única hereva la cupletera Violeta de Palma, perquè no té altra "neboda pròpia"¹⁷. Aclarim que "pròpia", pròpiament, no ho deu esser, perquè dona Obdúlia no té germà ni germana¹⁸. A la versió castellana de la novel·la que jo vaig fer per la revista "Papeles de Son Armadans", l'any 1957¹⁹, hi ha un capítol afegit, respecte a les edicions anteriors, procedent de la versió teatral que n'havia fet el mateix Ll. V. i que va passar a les edicions successives de *Mort de Dama*, titulat *Al carrer del Carme*, i on compareix una cosina "catalinera" de dona Obdúlia: nom Joana i és la mare de la Violeta; Paquita, per la família; més dignament,

---

l'Arxiduc, per aquell temps, ja no capllevava per Mallorca: es moria el 1915 a les seves terres alemanyes. La ficció de l'encontre dels dos personatges és, doncs, recurs purament novel·lesc.

¹⁶ *M. de D.*, pàgina 23; en les edicions successives, a partir del 1954, la frase queda atenuada així: "una al·lota de família modesta que morí en donar a llum" (O. C., pàgina 40)

¹⁷ *M. de D.*, pàgina 174: "No tenc més neboda pròpia que Na Violeta de Palma i ella és sa meva hereva". La frase es manté en totes les edicions. A un capítol afegit, publicat per primera vegada a l'edició castellana (1957), s'especifica: "—I és ver que és neboda pròpia? —Neboda segona. Sa mare era cosina de dona Obdúlia". (O. C., pàgina 44).

¹⁸ Almenys no n'apareix cap mai, ni al llarg de *M. de D.* ni en les mencions posteriors que, en la resta de l'obra del novel·lista, es fan de dona Obdúlia i dels seus. El tractament mític del personatge no podia admetre un germà o una germana, si no fos que tenguessin una especial rellevança, de la mateixa manera que no permet que dona Obdúlia sigui una Montcada només per raó de casament. El lector apressat no es fa càrrec de si és ella la Montcada o només ho era el seu marit. Mirades les coses amb una mica d'atenció podem concloure que el senyor de can Montcada, designat com a avi o senyoravi (la paraula, viva per designar l'avi entre les famílies senyores de Mallorca, s'ha d'escriure així i no com a dues paraules, perquè la *r* sona, com a estant al mig de la paraula i no com si en fos la consonant final, que fóra, aleshores, muda), és el pare de dona Obdúlia. Fixem-nos que, immediatament després d'haver notificat el matrimoni del vell seixantí, el novel·lista diu: "Per part de mare tenia dona Obdúlia un cosí fuster i una neboda, etc." (El "cosí fuster" és substituït, a les edicions posteriors, per un "parent menestral"). Ella és filla, doncs, d'aquest senyor de Can Montcada i és casada amb un cosí, proper o llunyà, de la mateixa família; l'endogàmia "fa senyor", i Ll. V. no es va estar mai de proclamar arreu el parentesc, ben remot, que hi havia entre ell i la seva dona.

¹⁹ Lorenzo Villalonga, *La muerte de una dama* (Versió castellana de Jaime Vidal Alcover), publicat a la secció "El folletón de los Papeles de Son Armadans", a la revista d'aquest nom, als números X, XI i XII del tom IV i al XIII del tom V, corresponents als mesos de gener, febrer, març i abril del 1957. (El títol, amb l'afegit dels dos articles, el determinat i l'indefinit, va esser imposició acadèmica del director de la revista, C. J. Cela).

Francisca per dona Obdúlia, i Fanny per la professió²⁰.

Aquest entroncament plebeu és, ens agradi o no, la primera mostra del menyspreu que En Ll. V. sent per dona Obdúlia. Això a part, la qualificarà de "plebea per temperament", de "foca isabelina" i dirà que "sempre havia estat molt libidinosa" i que "el seu marit fou un cretí". Amb el mateix qualificatiu obsequiarà un arquebisbe que dona Obdúlia compta entre els seus ascenents: "...el beat Joan de Montcada, il·lustre cretí que ocupà la cadira episcopal de València en temps de Felip III i contribuí, entre altres desbarats, a que el Rei Sant expulsàs d'Espanya als moros"²¹. Val a dir que les paraules "il·lustre cretí" i "entre altres desbarats" desapareixen ja a l'edició de la "Selecta" (1954). Això ens pot fer veure que En Ll. V. polaritza el seu odi contra l'aristocràcia mallorquina en dona Obdúlia, però que, en realitat, s'estén a tota ella.

Però ¿com pot En Ll. V., enyorós de la *douceur de vivre* i de l'*Ancien Régime*, monàrquic, elitista, com pot detestar l'aristocràcia? No la detestava com a idea; la detestava com a realitat. Per això n'inventa una: la que representa i té quasi per únic i sol membre la baronessa de Bearn, la de la frase màgica "la meva neboda Maria Antònia"²². Això està ben vist i és real dins el món social de Mallorca: poder dir "onclo" o "tia", legítimament, a una persona de probada i reconeguda noblesa és —o era, perquè ara no sé com van les coses— la màxima aspiració dels sobrevenguts, fos quina fos la seva procedència: senyoriu pagès, burgesia ciutadana o d'estaments inferiors. Això lliga amb un altre passatge de la novel·la: "En el carrer, la gent del poble mirava amb desdeny una velleta vestida de negre que ningú no sabia qui era. Però un dia la velleta es moria, i el Marquès de Collera presidia l'enterrament, i a l'església es veien, endolats, els Despuigs, els Torresaura, la baronesa de Béarn, els Montenegro... La improvisada rica i ben vestida tornava verda d'enveja. Mai no aconseguiria ella

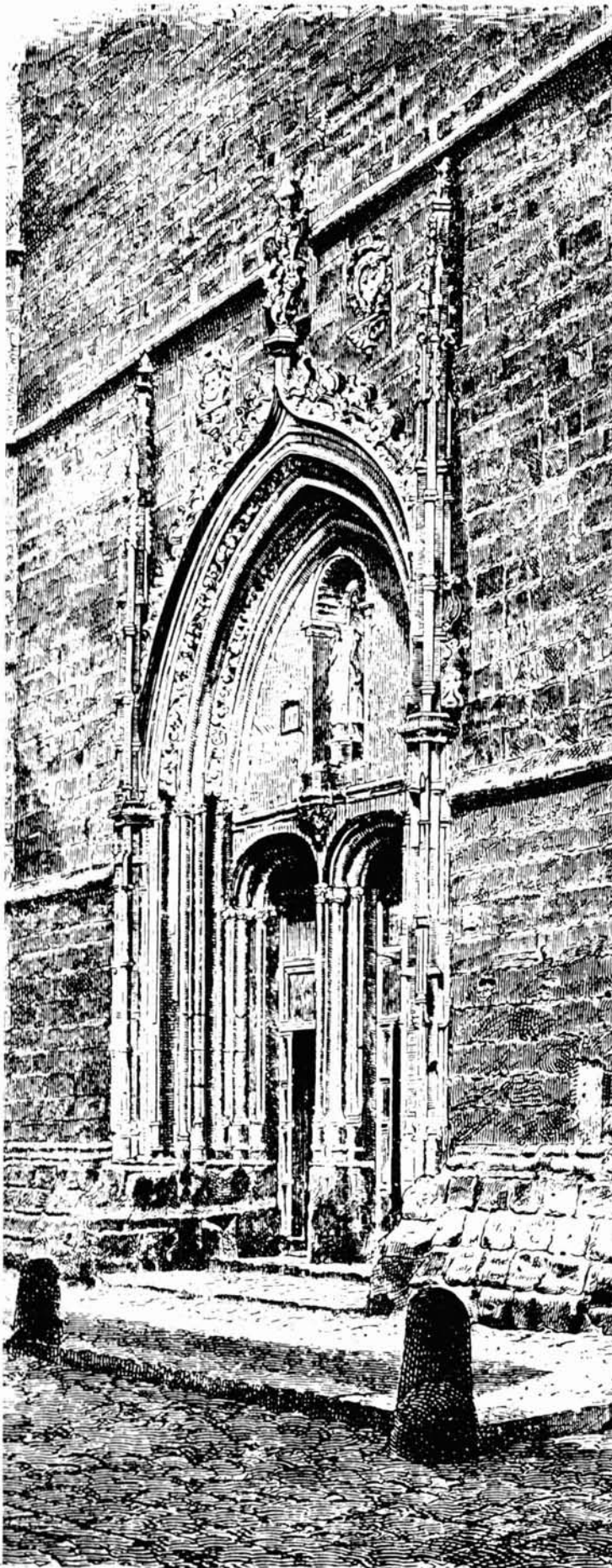
---

²⁰ En aquest capítol, el XXIII a l'edició de les O. C. (pàgines 112 a 115), la cosina menestrala presència com vesteixen dona Obdúlia per anar a un sarau a comenta: "Com li hauria agradat a na Paquita veure vestir sa tia!"; la senyora, quan s'interessa per la neboda, demana: "Què fa na Francisca?"; un amigueta saluda la neboda cupletera al Salon Doré de Barcelona i li diu: "Bona nit, Fanny". Es una mostra d'un bon coneixement dels usos socials, que Ll. V. no tenia sempre. Vegeu la nota 24.

²¹ *M. de D.*, pàgines 19-20; O. C., pàgina 39.

²² El capítol *La meva neboda Maria Antònia* ocupa, a la primera edició de *M. de D.*, les pàgines 143 a 149. A les edicions posteriors, des de la del 1954, el capítol és augmentat amb un part del següent i té lleugeres modificacions; vegeu-lo a O. C., pàgines 106 a 108.

que el dia de la seva mort donya M.ª Antònia Béarn es posàs dol. I dintre de l'opulència es sentia una malenada"²³. Vat aquí uns apunts encertats sobre l'esnobisme, que, pel que fa a Mallorca, encara es podrien enriquir, per exemple, amb l'aspiració a ésser admès a la processó de l'Enterrament, el Divendres Sant, o a poder seure a una butaca de Ses Mines, quan encara existien. O amb el coneixement de donar el tractament adequat a qui li hagués de correspondre i de saber parlar amb correcció i dignitat²⁴.

No seré jo, certament, qui faci burla de l'esnobisme²⁵. Ja, donant-li el nom de *cursileria*, el germà d'En Llorenç, En Miquel Villalonga, deia que era un afany de superació. I sí, que ho és i que, ben aconduït i administrat, pot donar resultats excel·lents. D'altre banda, l'existència de l'esnobisme és prova que ens trobam dins una societat completa i estructurada. Jo crec que Mallorca, en la seva societat, ho és, i és per això que he dit i repetit moltes vegades que Mallorca és un país classista: té, o tenia, una classe, que, si ja havia perdut la seva hegemonia econòmica, política i, fins i tot, social, servava encara la seva condició de classe exemplar, i els estaments que li estaven per sota aspiraven a calcar les seves formes de vida i el seu llenguatge. Quan una persona sap com ha de parar una taula, si vol quedar bé, perquè ho ha vist i no perquè ho hagi hagut d'aprendre a un manual d'urbanitat, viu més tranquil·la. La nostra llengua —la llengua catalana—, i això és important, s'havia mantengut en un singular estat de puresa lleugerament arcaïtzant gràcies al ben parlar de la classe senyora mallorquina. Però aquesta qüestió de lingüística diastràtica —que així l'anomenen els entesos— no pareix que sigui admesa a consideració pels nostres filòlegs²⁶. I, d'altra banda, els qui fins ara mantenien aquesta puresa i aquesta dignitat de la nostra llengua, excedint-se avui en la seva ignorància, confonen el llenguatge familiar,

²³ M. de D., pàgina 137; O. C., pàgines 92-93.

²⁴ Cosa que Ll. V. sabia només a mitges. He advertit a un altre lloc (al volum citat a la nota 12, *Llorenç Villalonga i la seva obra*, pàgina 84, nota) la descoberta que va fer que dir o escriure "dona" és més senyor que dir o escriure "donya", i a *La "Virrey-na"* hi ha una utilització del tractament "Ell", que és també un descobriment del temps de la novel·la (1969).

²⁵ Recordem l'article de Rafael Tasis, *Llorenç Villalonga o la utilitat del snobisme*, publicat a "Serra d'Or", número 3, B. 1961.

²⁶ He al·ludit reiteradament al desinterés dels filòlegs catalans, i especialment dels mallorquins, per aquest capítol de la Lingüística. Darrerament, hi he insistit en la meua edició de la *Comèdia en tres jornades i un pròleg de la gloriosa verge i màrtir santa Bàrbara* de Sebastià Gelabert, "Tià de Sa Real", Manacor, col·lecció "Tià de Sa Real", número 10, 1981, p. 34, nota 38 i p. 150, nota al v. 1839.

el llenguatge parlat amb una rústega i pintoresca gerga, que gosen, fins i tot, defensar sota l'advocació d'un cèlebre cretí del nostre folklore²⁷, i, naturalment, com que, a l'hora de la veritat, se n'empegueixen, parlen en foraster. Però deixem estar aquestes consideracions que no atanyen, si no és molt marginalment, el tema d'aquesta conferència. Tornem als personatges d'En Ll. V.

Dèiem que la seva ideologia, posat que detesta l'aristocràcia existent, l'obliga a inventar-se una aristocràcia que pugui admirar. Aquest invent té dos moments, separats per un espai temporal, ple d'un succés que migparteix la vida d'En Ll. V. en un "abans" i un "després" ben marcats: em refereisc al seu casament i a la descoberta, a través del món de la seva dona, d'unes formes de vida autènticament mallorquines i de la nostra pagesia. Aquesta doble invent és, doncs, d'una banda, la figura de la baronessa de Bearn, com ja hem dit, i, de l'altra, l'aristocràcia rural exposada en la seva novel·la *Bearn o la sala de les nines*, escrita en la nostra llengua —en don fe—, però publicada, en primera edició, en castellà l'any 1956. La baronessa de Bearn és una aristòcrata de llibre, i li suggereix a l'autor tot d'idees llibresques: la *retenue* setcentista, la vella *bergerie*, els *flirts* de Maria Antonieta. La descripció del personatge ofereix variants de la primera edició a les posteriors, però en transcriurem algunes que són en els dos textos: "...Maria Antònia, la sang de la qual era d'una puresa tan evident com l'existència de la mar, el sol o les muntanyes...", "La fredor del seu perfil i la mirada dels ulls clars tenien, a estones, quelcom d'inhumà", "Maria Antònia no sentia les estridències ni les ordinarieses: aquesta criatura d'excepció, l'encís de la qual seria difícil de comprendre, es tornava de pedra al menor contacte vulgar", "Els anys i la ruïna li havien fet molt de bé, esborrant d'ella tota ombra d'insolència". I encara: "L'autor de la present diguem-li novel·la, tot i havent volgut fer principalment un llibre de riure, no ha pogut reprimir una lleugera emoció davant aquesta figura apagada, tan llatina i tan nostra, feta d'elegàncies i de serenitats"²⁸.

Es a dir que aquesta baronessa —que, a més, ostenta un títol tan antic, que ningú en sap els orígens²⁹— és discreta, sense insolència, fina,

²⁷ Vegeu el volum *Polèmica d'En Pep Gonella*, P. M., editorial Moll, col·lecció "Les Illes d'Or", número 104, 1972.

²⁸ A *M. de D.*, dins el capítol ja citat —vegeu nota 22— *La meva neboda Maria Antònia*.

²⁹ "Els barons de Bearn, l'Edat Mitja, estaven emparentats amb els ducs de Normandia i els reis de Navarra. Alguns dels seus avantpassats portaven, en el segle XIV, el títol de Prínceps de Némours..." (*M. de D.*, pàgina 73; a O. C., pàgina 74). "Els Bearn són tan antics i vénen de tan amunt, que no se sap d'on vénen..." (*Les temptacions*, nova versió del *Madame Dillon*, dins O. C., capítol XVII, pàgina 194).

d'ulls clars, freda, distant i arruïnada. Això és la idea proustiana de l'aristocràcia, segons la qual els reis no són mai autèntics reis, és a dir, aristòcrates, més que quan són a l'exili³⁰. La figura de la baronessa de Bearn, apresada en els llibres, és el contrari de dona Obdúlia, treta, per la via del mite, de la realitat. És possible que En Ll. V., avesat a anar sempre a la contra, com he dit, no suportàs, de dona Obdúlia, el seu poder, la seva influència i el seu prestigi socials, el seu descarament, la seguretat amb què vivia en el seu món i la desvergonya amb què invadia, si era precís, el dels altres.

Això ens explica el mal tracte de què són objectes altres personatges, ja siguin també nobles i influents, ja pertanyin al que en solem dir forces vives del país: el marquès de Collera, en primer terme, i, llavors, el President de l'Ateneu, la gent de Bé Hem Dinat, els directors dels diaris —"El Clamor", d'esquerres, "El Adalid", de dretes—, els socis del *Círculo*, etc. A través del marquès de Collera, fa la crítica de la política parlamentària: el marquès és un maurista, que es passa després al partit d'En Dato; a l'assassinat del seu cap de partit, no va saber per on prendre, però la Dictadura d'En Primo de Rivera li va donar la solució del silenci: creixia en fama, però no deia res; una mort sobtada, a una casa de prostitució, ocorreguda abans d'haver-se de manifestar, li salvà el prestigi³¹, perquè, molt mallorquinament, varen tirar terra damunt allò del lloc on s'havia mort i el varen enterrar amb tots els honors. La caricatura és esperpèntica, perquè, a més, i no obstant haver-se mort a ca una prostituta, dona Obdúlia diu que "ses dones només li agradaven a temporades" i que "era un pocaver-gonya" i que "de savi no en tenia res"³². Ll. V. no deixa, doncs res condret: de la seva sàtira, només se salva la irreal baronessa de Bearn.

D'aquesta sabem que era bella, però que no tenia allò que se'n diu *sex appeal*: "la cordialitat que inspirassen l'atracció personal i els restes de la bellesa cèlebre de la baronessa es tenia que refrenar forçosament pel prestigi dels llinatges"³³, diu, ingènuament, a la primera edició de la novel·la, en unes paraules que varen esser retirada-

³⁰ Aquesta referència a l'antigor dels barons de Bearn, vé, a la primera edició de *M. de D.*, després que l'autor ha retret un passatge de Proust (pàgina 72-73), fragment que va esser suprimit a les edicions posteriors.

³¹ "La mort... vengué a sorprendre'l, i li salvà, a costa de la vida, la reputació". (*M. de D.*, pàgina 131; a O. C., pàgina 90). Llegiu, en aquest capítol, *Una biografia vista per dos costats*, la cruel semblança d'un polític maurista, mort a les acaballes de la Dictadura militar del general Primo de Rivera. El capítol es manté, pràcticament intacte, a les edicions posteriors.

³² *Ibidem*, pàgina 133; a O. C., pàgines 90-91.

³³ *M. de D.*, pàgina 148.

des de les edicions posteriors. També sabem que estava arruïnada i que això justificava que formàs part del cor de pressumptes hereves de la moribunda, fins al punt que, al final de la novel·la, ha de pensar, juntament amb dona Maria Gradolí i amb Na Remei Huguet —dues mossones—, allò de: “Ens ha perdut l’èsser massa decents” o “Mos ha perdut ésser massa decents”, com va esmenar, adequadament, Josep Grimalt a l’edició de les obres completes³⁴.

¿Qui constituïa aquest cor expectant? “Per poder-se rodejar d’una cort nombrosa, admetia [dona Obdúlia] persones que s’hauria escandalitzat de veure a Can Collera o a Can Torresaura”, diu el novel·lista per justificar la presència de N’Aina Cohen als salons de l’opulenta senyora, que enviava a cercar la poetessa “perquè li animàs el saló recitant poesies a davant la concurrència”. En aquest mateix capítol explica que “els salons de la senyora venien a ésser com una zona neutral, on s’aplegaven gents diverses, que sols en casos rars trobaven manera de relacionar-se. Les obscures burgeses creien de bon to exclamar davant llurs amistats: “Avui he d’anar a veure com segueix dona Obdúlia Montcada”. I les aristòcrates, o les improvisades que tenien el valor d’inclure’s entre les tals, toleraven aquella aproximació momentània, que no significava compromís ulterior. Passava el mateix que en les associacions religioses, on les marqueses convivia amb les mossones (i fins amb aquella casta odiada, considerada impura per la seva sang, com a l’Edat Mitjana) sota el conveni tàcit que a la sortida cadascú es reintegraria al seu món. El jesuïtisme havia creat a Palma una espècie de democràcia cristiana, que atreïa totes les persones que, desitjant alternar, no poguessin o no gosassin proclamar-se ‘botifarres’”³⁵. La visió és prou justa i ens dóna una petita relació dels estaments que constitueixen —o constituïen— la vida social ciutadana: els aristòcrates o botifarres, els burgesos, amb una sèrie de petits escalonets, determinats per l’aproximació o major i menor grau d’intimitat amb la classe alta, tots ells, tanmateix, compresos, des d’un judici d’aristòcrata —que és el que formula el novel·lista—, sota l’apel·latiu de mossos, i la casta odiada, representada a la novel·la —i a tota l’obra d’En Ll. V.— exclusivament per una poetessa³⁶, inclosa dins aquell singular estament,

³⁴ *M. de D.*, pàgina 180; O. C., pàgina 122.

³⁵ *M. de D.*, en el capítol *La mesocràcia de Dona Obdúlia i les notes de miss Carlota Nell*, pàgines 59 a 65; VIII a l’edició de les O. C., pàgines 62 a 64.

³⁶ En el retrat que l’autor fa d’Aina Cohen adolescent (*M. de D.*, pàgina 110-111; O. C., pàgina 83), cruel, esperpèntic, la presenta voltada de set germans; però, d’aquests no se’n torna

24 parlar mai més, si no és que a *Madame Dillon*, la personificació

no per odi als suposats descendents de jueus conversos, sinó per odi als poetes.

Els habituals, però, de dona Obdúlia són Na Remei Huguet, dona Ramona Curt i dona Maria Gradolí i les seves filles. Tots aquests personatges són descrits a una part o a l’altra de la novel·la. Na Remei Huguet és el “paràsit obligat de tota casa bona, no desproveïda de talent, que es proposava feia temps heretar dona Obdúlia”³⁷. És descrita com a “menuda i esvelta” i que “coneix tot Ciutat” i que “diuen que no és jove ni ho ha estat mai, però pareix un nina” i que “té la veu dolça, l’adulació llagotera”³⁸. Dona Ramona Curt és una burgesa rica, que, a propòsit de la baronessa de Bearn, diu dels aristòcrates: “Aquesta gent és beneïta”³⁹. No és un hereva expectant. La que ho és és dona Maria Gradolí, de la qual s’ens dóna una descripció, no d’ella, sinó de les seves dues filles, “lletges i quarantones, equeletiques, anèmiques”⁴⁰. Són personatges més tost irrelevantes, encara que tornen sortir a la novel·la següent, *Madame Dillon*.

En aquest llibre —titulat posteriorment *L’hereva de dona Obdúlia* i també *Les temptacions*—, l’estament aristocràtic s’enriqueix amb nous elements, així com també el món de N’Aina Cohen. *Mme. Dillon* és la història de les relacions amoroses d’una milionària nordamericana amb un jove aristòcrata mallorquí. L’escenari més freqüent de la narració és el Terreno i el món dels estrangers que hi resideixen i una possessió de muntanya, Son Creus, que la baronessa de Bearn ha llogat a *madame Dillon*, que allà s’hi entreté amb el seu amant, En Xim Puigdesaura, nebot de la baronessa. (També hi freqüentam el món de l’hereva de dona Obdúlia, que ja no és la Violeta de Palma, sinó dona Francisca Pérez; però aquesta freqüentació, augmentada a partir de la primera reedició de la novel·la, per raons de política editorial, trenca la unitat de la narració, com ja he demostrat a un escrit meu⁴¹, i aquí no farem

de l’esnobisme és Matilde Llovet, cunyada d’Aina Cohen, perquè és casada amb un germà —que no surt en tota la novel·la—, i mare de Jaume Cohen, que protagonitza un divertit episodi, descrit en el capítol titulat *Sodoma i Camorra* (O. C., pàgines 261 a 265).

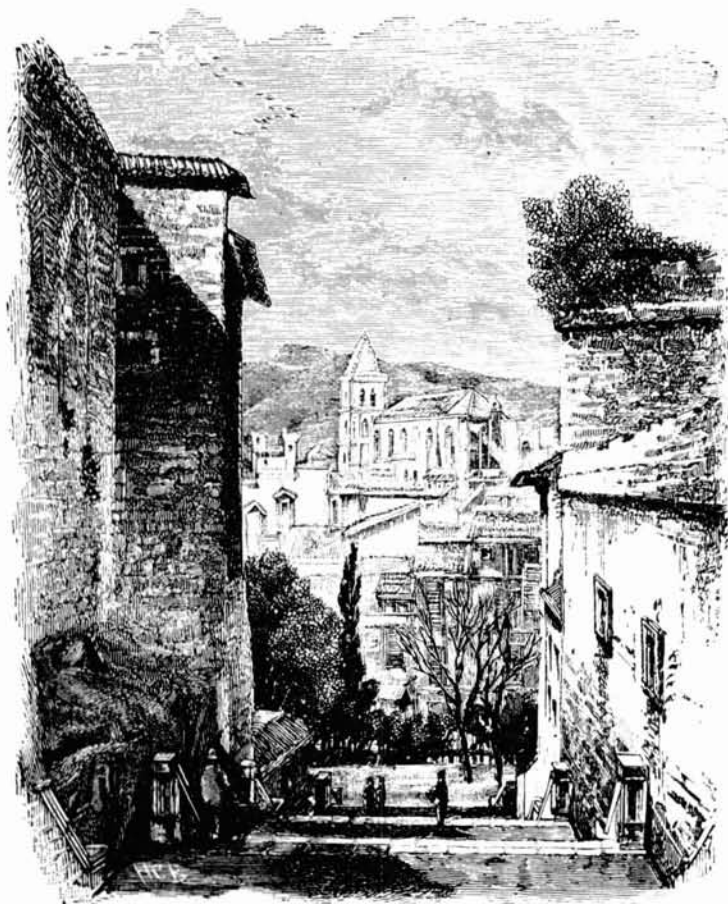
³⁷ *M. de D.*, pàgina 27, en el capítol titulat *En què es parla del “Cometa” i es fa l’història del vestit lil·la*, capítol que es manté, però molt canviat en el començament, a les edicions posteriors.

³⁸ O. C., pàgina 41 i 46, a dos capítols de la novel·la afegits, respecte de la primera edició.

³⁹ O. C., pàgina 42.

⁴⁰ *M. de D.*, pàgina 54; O. C., pàgina 60. Al text de la primera edició, encara s’afegia el qualificatiu de “repulsives”.

⁴¹ Per la petita història d’aquesta novel·la, vegeu *Llorenç Villalonga i la seva obra*, pàgines 83 a 92. Es aquí on planteig els meus dubtes sobre l’encert dels capítols afegits, referents a una història de l’ex-cupletista, avui hereva de dona Obdúlia, i un murcià immigrant.

cas de la història de l'ex-cupletera amb el murcià apassionat). Xim Puigdesaura i Alcía Dillon es relacionen amb la colònia estrangera; també s'hi relacionen alguns elements de la bona societat ciutadana: un jove que es diu Tano Bover i un altre que nom Ramon Onlives. Aquest té una mare, la senyora Onlives —no sabem què nom—, la qual “ignorava el món i s’ignorava a si mateixa fins al punt de creure’s maquiavèlica”⁴². Representa, d’una manera absoluta, el senyoriu beneit; beneit, potser, per conveniència, d’aquells de “no ho vull creure”, “no ho vull pensar”, com si la fe i el pensament poguessin ésser dominats fins a un tal punt. El seu fill, En Ramon Onlives, és el xafarder de tota xafarderia, és el *correvidile* que també retrata En Miquel Villalonga a la seva *Miss Giacomini*⁴³. Aquesta novel·la, *Mme. Dillon*, es la d’En Ll. V. que té més contactes, en quant a personatges i situacions, amb les del seu germà. És un tema d’estudi, aquest paral·lel, que ara deixaré de banda, però que és digne d’ésser atès. A *Mme. Dillon* no hi ha la voluntat d’esperpen-

tisme que hi vèiem a *Mort de Dama*, i és, això no obstant, una novel·la ben inversemblant, ben “literària”. Detalls: deixam els amants de Son Creus a un moment on Xim pronostica que “demà estarà tot nevat”⁴⁴; no gaire més endavant, l’hereva de dona Obdúlia va a felicitar una filla Onlives, que nom Margalida, perquè és el seu sant, i en el mateix capítol l’autor ens recorda que “ens trobam a finals de 1935”⁴⁵; Santa Margalida és dia 20 de Juliol, que no és a finals d’any ni, per descomptat, sol nevar per aquest temps, almenys a Mallorca. Un altre: *madame Dillon* es passeja per una muntanya on han fet *metro*, que diuen, o sigui, que han tallat pins i els han despulat de rama, deixant el tronc rònc; posa un peu damunt un d’aquests troncs i promou un allau que va aparar al torrent, com si no fóssim a Mallorca, sinó en ple Canadà de pel·lícula⁴⁶. Un altre encara: Angèlica, una parenta remota i romàntica d’En Xim, és enterrada a una tomba dins el pinar de Son Creus, com en una estampa de Chateaubriand⁴⁷. Això, però, no diu res en contra del mèrit de la novel·la. En Ll. V. no es preocupava gaire d’allò que en podríem dir la veritat vertadera, sinó només de la veritat literària.

El món de Son Creus recull els tòpics de l’aristocràticisme, que seran rebuts, almenys en part, a les novel·les posteriors, o, vull dir, a *Bearn*. Hi ha, per començar, la figura d’En Xim: és un jove físicament atractiu, que s’agrada de mirar-se nu dins el mirall⁴⁸, que domina les formigues⁴⁹ i la llum del sol⁵⁰, que neda com un peix⁵¹, que nega a qui sigui la seva intimitat⁵², per ventura perquè no la té. Hi ha després els pagesos i el capellà, que fan tots u pel misteriós prestigi de la casa: “Els Bearn són tan antics i vénen de tan amunt, que no se sap d’on vénen”⁵³. I la llegenda de la princesa-ocell: “Doncs el rei Artús, que era es més poderós del món, tenia una filla, que era sa princesa Nemús.

⁴⁴ O. C., pàgina 204.

⁴⁵ O. C., pàgina 234.

⁴⁶ O. C., pàgina 255.

⁴⁷ Al lloc citat a la nota 44, es diu que Alcía Dillon “veia la tomba d’Angèlica esborrada dins la blancor” i més enrera, a la pàgina 203: “Defora el vent xiulava. Havia nevat. Devers les tres del capvespre la tomba d’Angèlica apareixia ja blanca, quasi engolida dins la desolació del paisatge”. L’estampa romàntica és de tòpic. (Advertim que el capítol explica una *rêverie* dels dos amants després d’haver pres cocaïna, i “neu” era un dels eufemismes usats per designar aquesta droga).

⁴⁸ O. C., pàgina 134.

⁴⁹ O. C., pàgina 242.

⁵⁰ O. C., pàgina 171.

⁵¹ O. C., pàgina 242.

⁵² O. C., pàgina 169.

⁵³ O. C., pàgina 194.

⁴² O. C., pàgina 237.

⁴³ A *Miss Giacomini* es diu Ayguavives i a *El tonto discreto* és anomenat com “aqueu Ayguavives, de la rama segundona, que ya en tiempos de Miss Giacomini era el máximo correvidile de la ciudad” (pàgina 65 de l’edició de Luis de Caralt, B., s. a.; probablement del 1941 o 42).

Era tan alta, que no hauria passat per aquesta porta i tot li semblava poc. Un dia ballà davant set reis, que es volien casar amb ella. Anava embolicada amb set vels i a cada ball se'n llevava un. Son pare, quan compregué que s'anava a llevar es darrer, donà ordre an es botxí de tallar-li es coll; però ella botà per una finestra i volant volant arribà a Son Creus, com un ocellot⁵⁴. I, finalment, hi ha el parent boig, tancat a una cambra dels porxos⁵⁵.

Aquest retaule de l'aristocràcia mallorquina —novel·lesca, en la part que afecta la baronessa de Bearn i el món de Son Creus; si no del tot falsa, més literària, de molt, que no autèntica— s'ha de completar encara amb una figura de la novel·la *La "Virreyrna"*. En aquesta novel·la es tracta d'uns senyors rurals —per primera vegada apareix en les novel·les d'En Ll. V. el nom de Tofle⁵⁶, vagament emparentats amb els nobles ciutadans. La senyora a qui ens referim és una neboda de la casa, "una comtessa molt d'upa que li donava [a don Xim, un canonge de família antiga] estatge als entresols del seu palau..."⁵⁷. I comenta el narrador: "Tant ho era, d'upa, la comtessa, que a part del servei no consentia que ningú li digués més que Xesca. '¡Xesca i gràcies!'. Parlava a crits: '¡I ara que em diries vostè? Oh, Jesús, ¡on me surts amb Vossa Mercè! Quedareu a dinar; a lo millor no hi ha més que llegum. ¡Faré torrar arengades!'"⁵⁸.

Vat aquí, doncs, el concepte que l'aristocràcia de Mallorca mereixia an En Ll. V.: una gent cridanera, desenfreïda, ordinària, demagògica o, pel cap contrari, distant, refinada, misteriosa, tancada, remota, irreal. Es a dir, sempre mitificada: o bé per la caricatura o bé per la idealització. Una vegada En Ramon Torrella em va dir: "¡Com és que En Ll. V. té aquesta mania contra es senyors?" Tenia raó.

Però vegem també com veia els de l'altre cap de l'escala. He dit abans que N'Aina Cohen és feta xueta, no per aversió a la casta dels descendents dels jueus conversos, sinó per aversió a

la casta dels poetes; dels poetes, ben entès, que escrivien en mallorquí. Ell volia acumular damunt la glòria oficial que figurava que era N'Aina Cohen tots els defectes possibles. La descripció física de la poetessa no pot esser més cruel: "Sempre se la podia veure al fons de la botigueta ombrívola, amb un llibre a la mà, llustrosa i pegallosa com una figura de Rembrandt. Els seus set germans la voltaven fent-li *jueus* i escopint-li a la cara. Ella es defensava a puntades de peu. Li deien de mal nom *s'escorpi*. Tenia la veu estrident i el geni agre. Els ulls un poc desviats, i quan s'enfadava, que era quasi sempre, mirava tort d'una manera horrorosa. Solia dur la cara plena de moc: havia nat per esser geni i les contingències materials no l'importaven..."⁵⁹. Moralment, era una dona intel·ligent, curiosa, però es veia obligada a fer-se la beneïta: "Fingia ignorar-ho tot, quan hauria volgut proclamar que tot ho sabia"⁶⁰, i deixava anar allò de "Som dona, tinc cor de dona i dic el que sent, com una ximbleta"⁶¹. Curiosament, don Miquel Forteza, en el seu llibre sobre *Els descendents dels jueus conversos de Mallorca*, elogia la novel·la d'En Ll. V., gairebé sense reserves: "quasi totes les observacions de *Mort de dama* sobre el nostre assumpte [el dels xuetes] són reals", diu i nega que la figura de l'extrafòria poetessa fos inspirada per cap persona real —"aquesta suposició és completament falsa"—, tot i admint que "N'Aina podia esser una caricatura de l'"Escola"⁶². Naturalment, que ho era, i com que es tracta d'una caricatura d'abast purament literari, aquí la deixarem de banda. No crec que En Ll. V. sentís mai profundament el problema dels descendents dels jueus conversos; en tot cas, no se'n va preocupar mai de veritat. L'ampliació del món de N'Aina Cohen, a *Mme. Dillon*, amb la seva cunyada, Na Matilde Llovet i ell fill d'aquesta, En Jaumet Cohen, no té res a veure amb la "preocupació": es tracta, simplement, d'una senyora vagament esnob, que es víctima de les toleràncies obligades pel seu esnobisme. D'altre banda, fent N'Aina Cohen xueta, filla d'un argenteró del Carrer, En Ll. V. revela que tenia, sobre la qüestió, els mateixos prejudicis d'un mallorquí vulgar.

Hi ha, però, encara un altre estament social mallorquí, al qual Ll. V. fa referència com a mig

⁵⁴ O. C., pàgina 195.

⁵⁵ O. C., capítol XX, pàgines 206 a 209.

⁵⁶ Tofle és una contrada dins el terme d'Alaró, tocant les partions amb Binissalem i Lloseta. Quan, a *La "Virreyrna"* (pàgina 53), diu que va voler poetitzar aquells llocs de Tofle sota el nom de *Bearn*, enganya el lector: en temps de *Bearn* (1953/55; la primera edició de la novel·la és del 1956), Ll. V. no coneixia Tofle. Potser hagués sentit contar que la família posseïa aquelles terres, en tot o en part, temps enrera. Però la primera visita que Ll. V. va fer a les terres de Tofle és narrada al conte *El llumí* (1968); la descripció real d'aquestes terres, amb tots els noms dels bocins i casetes —no hi ha cap possessió— en què estan repartides, és a *La "Virreyrna"* (1969).

⁵⁷ *La "Virreyrna"*, pàgina 71.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *M. de D.*, pàgina 110; O. C., pàgina 83.

⁶⁰ *M. de D.*, pàgina 113; O. C., pàgina 84.

⁶¹ O. C., pàgina 69. El capítol, titulat *Aquell vint de gener*, no era a la primera edició.

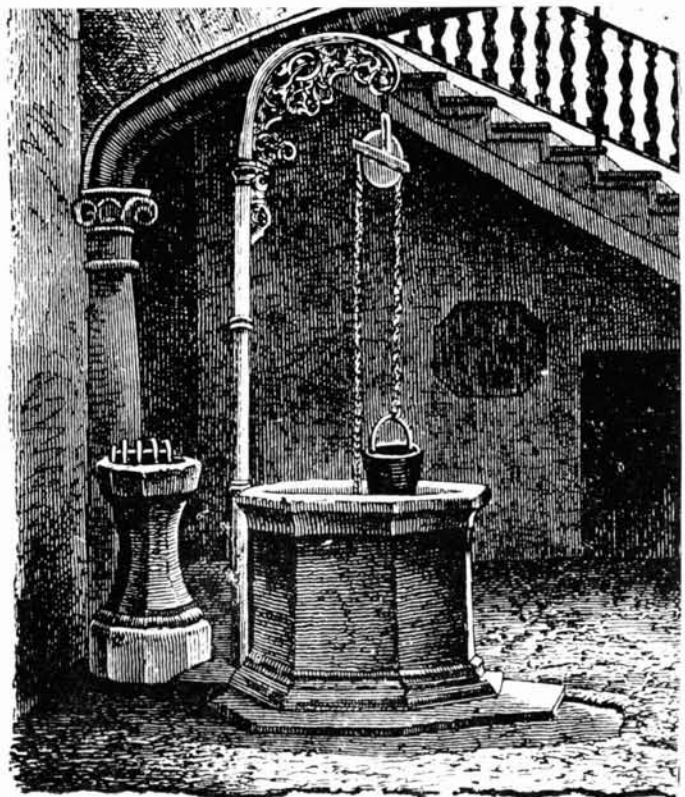
⁶² Miquel Forteza, *Els descendents dels jueus conversos de Mallorca*, P. M., editorial Moll, col·lecció "Raixa", número 79, 1970 (segona edició) pàgines 184 i 181.

sense voler. Es el món sobre el qual discorren la comèdia *Silvia Ocampo* (1935)⁶³, feta després novel·la amb el títol *Un estiu a Mallorca* (1975)⁶⁴, i algunes narracions breus⁶⁵. Aquest món és el món dels forasters instal·lats a Mallorca. Parteix de dos germans, Antonio i Lola, que són néts d'un general Clavier, amic d'En Weyler i que havia estat a Cuba; aquest general va tenir dos fills: un mascle i una femella. El mascle, que nomia Pau, es va casar amb la filla d'una família mallorquina antiga: els Estrada. La dona, que havia nascut a Cuba, era casada amb un metge foraster, el doctor Monteleón. En els rerafons d'aquests Claviers i Monteleons forasters instal·lats a Mallorca, hi ha els Estrades mallorquins, una família noble, de la qual només actua un dels seus membres: Felipa, casada amb l'hereu de la casa, el baró d'Estrada, i insatisfeta en el seu matrimoni. Aquesta és la que dona el to de senyoriu a tot l'ambient. Es una figura equiparable a la baronessa de Bearn, però, com que fa part de la novel·la, no pot servir l'hermetisme de l'aristòcrata distant i silenciosa de *Mort de Dama*. Però tampoc, aquesta Felipa D'Estrada, no és gaire creïble socialment. Fa l'efecte que l'autor, instal·lat en aquell món foraster i allunyat de l'autèntic món mallorquí, l'enyori i el valora amb un enyorament i una valoració d'esnob, ben igual que els personatges que retrata, i el valora i l'enyora amb tots els seus defectes: prejudicis, diferències socials, repressions, silencis, marits inútils i el boig tancat en el porxo. Tot això representa la baronessa d'Estrada, que és a escena sempre sola, sense el marit, que no surt de ca seva, i que ve a esser la rival de la protagonista de l'obra a l'hora de disputar-se l'amor del jove Hipòlit, que nom Antonio. Perquè, com a *Mme. Dillon*, a *Silvia Ocampo* o a *Un estiu a Mallorca*, es tracta, també, d'unes històries d'amor entre Fedra i Hipòlit, només que en aquesta n'hi ha dues, de Fedres, en lloc d'una sola, i sembla que la història es resolgui en bé de la més castigada. Felipa d'Estrada, en fi, que és presentada com a molt mallorquina, queda contagiada pel forasterisme de l'ambient en què es mou.

Per entendre bé el valor social d'aquest món que En Ll. V. ens presenta en aquesta novel·la, caldria repassar la col·lecció de la revista "Brisas",

que ell dirigia en la seva part literària i que, en la pràctica, redactava quasi íntegrament. Aquesta revista va sortir des del mes d'abril del 1934 fins al juliol del 36: va esser una de les víctimes de la guerra. Era una revista frívola i variada, de molta il·lustració, d'una insolència que avui trobam moderada, però que en el seu temps devia parèixer excessiva —jo mateix he dit a qualque lloc que era "la insolència en paper *couché*"—, feta molt de cara al món del Terreno i de la gent que vivia, molt millor, certament, que els mallorquins, en cases voltades de jardí, pels encontorns de Ciutat, portaveu d'un mallorquinisme que volia esser cosmopolita o d'un cosmopolitisme que no volia renunciar a les seves arrels mallorquines, etc. El resultat va esser que la gent mallorquina d'allò que en diuen de sempre va qualificar la revista i el seu director literari de *cursis*. La veritat és que era insòlita, dins aquella Mallorca de vida casolana i d'Escola Mallorquina, i sobrevivia, segons el mateix Ll. V., gràcies a la bona mà del gerent d'anuncis, que sempre trobava mitjans de fer-se amb aquest tan necessari aliment econòmic. Era germana d'una revista barcelonina, "D'ací d'Allà", que sortia feia temps —des del 1918—, però que a partir del 1932 havia estat radicalment modernitzada. Però "D'ací d'Allà" era escrita tota en català i "Brisas" ho era en castellà, cosa ben significativa, tant pel que fa an En Ll. V. com pel que afecta a la Mallorca d'aquells anys, o, almenys, a la Mallorca que la revista volia reflectir i a la qual anava destinada.

⁶³ Publicada només, que jo sàpiga, als números 13, 14, 15, 16 i 17 de la revista "Brisas", corresponents als mesos de maig a setembre del 1935.

⁶⁴ Llorenç Villalonga, *Un estiu a Mallorca*, B., "El Club dels Novel·listes", LXXXIII, abril 1975.

⁶⁵ Concretament, a *Pitjor que un sopar a pa i aigua*, inclòs en el volum *El lledoner de la clastra* (1958), on els personatges són, aproximadament, alguns de la novel·la citada darrerament.

Per concloure aquesta divagació a l'entorn d'un punt de la novel·la d'En Ll. V., que podríem allargar hores i hores sense esgotar el tema, vegem el segon invent aristocràtic que es permet —ja hem vist que el primer era el de la baronessa de Bearn i les seves derivacions—; això és, l'aristocràcia rural de Bearn i la seva gent. L'invent és, literàriament, perfecte; testimonialment, nul. Quan es va publicar el volum primer —i no ha sortit mai el segon— de les obres completes d'En Ll. V., qualcú va criticar el títol general del volum: *El mite de Bearn*. “¿Mite de què?”, deien. “Un mite no és això. ¿Un lloc, una contrada són un mite?”. Els que així pensaven, crec que anaven errats. Bearn és el resultat d'una lenta i acurada mitificació, i mitificar, en francès, se sol dir *mixtifier*, que vol dir falsejar. Ja he dit que com a testimoni d'una realitat, *Bearn*, la novel·la, no s'aguanta; com a mite, com a producte literari, és d'allò més reeixit.

Bearn és el nom d'una possessió de muntanya i també el nom de la vila que li és més aprop. Cosa, per començar, que a Mallorca no es dona mai. Però, compostes així les coses, remunten aquell món fins a una alçada de prestigi, que és la que el novel·lista necessita per explicar la seva faula: una faula, exactament això, i no, com per ventura hauria desitjat ell, una novel·la psicològica. De psicologia, a *Bearn*, no n'hi ha gens. I vegem ara aquesta faula com s'organitza.

Per començar, un matrimoni entre cosins. Això també fa part del mite: l'endogàmia és socialment prestigiosa. Cap intromissió de sang externa: tot entre iguals. Però iguals socialment; ideològicament, espiritualment, la diferència és

marcada. L'endogàmia comprèn també la relació il·lícita: el senyor de Bearn enganya la seva dona amb una neboda, Na Xima, mirall de coqueteria i d'atractius físics. Però no gaire intel·ligent: un altra diferència amb el senyor. Quan, al final de la novel·la, la bella Xima torna vella, és histèrica i declaradament idiota. El matrimoni, per causa d'aquesta infidelitat, viu un règim de separació *quot ad thorum ac mensam*, que diuen els canonistes, és a dir, una separació de fet, però sense cap respatlament jurídic: el senyor i la senyora de Bearn no han d'anar a passejar els seus problemes personals pels tribunals de justícia. Una altra pedra del bastiment del mite. Així separat, el matrimoni, el senyor rep la visita de l'amant, Na Xima, la qual ha abandonada fa temps al destí de cortesana del Segon Imperi. (La novel·la figura que transcorre a finals del segle passat: abans de 1890⁶⁶; però l'escapada del senyor a París amb la seva neboda i amant s'esdevenia sota el règim de Napoleó III). Na Xima ha arribat a Bearn, la vila, amb gran aparat de carrossa, cotxers i lacais. Proposa a l'oncle de repetir l'aventura parisenca, però ell s'hi nega, i s'hi nega generosament: li regala un collar de diamants. Un altra pedra del mite: les terres de Bearn són primes, els senyors no són rics, però ell es permet de regalar a una neboda, que ja no li interessa per res, un collar de diamants; és allò del menyspreu dels béns terrenals, però no per virtut, sinó perquè *noblesse oblige*, perquè aquest menyspreu “fa senyor”. Convenientment, doncs, acomiadada la neboda, el senyor li encarrega que visiti la seva tia, és a dir, la senyora de Bearn, que viu a la posada de la possessió, a la vila. Així ho fa aquella i basta que li digui, complint l'encàrrec del senyor, que aquest no està gaire bé de salut perquè la senyora es traslladi a la possessió, i ja hi romanguí, com si res no hagués passat. Un altre tret del mite: res d'estridències, res de retrets; no ha passat res i tan tranquils com sempre. La segona part de la novel·la és encara més simple, pel que fa al contingut de la faula: el matrimoni, reconciliat, viu en pau i veu transcórrer els dies, tot caminant cap a la vellesa, amb molta serenor, que no serà mai enterbolida per elements estranys, per molt amenadadors que es presentin, per molt

⁶⁶ La novel·la es fingeix com una llarga carta, on el capellà dels senyors de Bearn, don Joan Mayol, envia a un seu company de seminari, “secretari del senyor Cardenal Primat de les Espanyes” a l'edició de les O. C., i també a la primera, en castellà, feta per compte del propi autor, i “secretari del senyor Arquebisbe de Tarragona” a les d’“El Club dels Novel·listes”, per tal de consultar-li sobre l'oportunitat de publicar unes memòries manuscrites que ha deixat el senyor de Bearn; i aquesta carta és datada del 1890. Els fets que s'hi referixen són, doncs, de temps enrera. Cit aquesta novel·la per l'edició de les O. C.

que vulguin alterar aquella immensa pau, que no té més sortida que la de la mort.

Naturalment que, dins aquest esquema rònc de la faula, hi ha tots els elements que donen interès al relat. Però això, ara, no ens ha d'interessar. ¿Qui són En Tonet i Na Maria Antònia de Bearn? Dos senyors pagesos que desdenyen l'aristocràcia ciutadana. Però són molt senyors: "Sa nostra estirp —solia dir don Toni— és tan antiga que no té data. Es perd dins sa fosca"⁶⁷. I molt pagesos: "Ignoraven o desdenyaven els refinaments de Ciutat. Ciutat, en correspondència, els ignorava a ells"⁶⁸. Però no és solament els refinaments de Ciutat que desdenyen, sinó també, i sobretot, l'aristocràcia ciutadana: "...es nebots —és un diàleg entre don Toni i el Vicari del poble— es moren de ganes de passar per 'botifarres', com si això fos qualche cosa. 'Botifarres' deriva de *botifleurs*, ja sap, la flor de lis. Són es qui es passaren an es Borbons fa cosa de cent cinquanta anys únicament perquè havien vençut a sa guerra de Successió..."⁶⁹. Amb tot i amb això, les darreres paraules d'En Tonet de Bearn, moribund, són aquestes: "...m'acús d'haver tengut enveja d'En Jacob Collera"⁷⁰. El marquès de Collera, que, en l'obra d'En Ll. V., representa, sempre, intemporalment, l'aristocràcia ciutadana, militant i prestigiosa.

Treguem-ne, ara, de tot això, les conseqüències i les conclusions que vulguem. Un novel·lista, no *déclassé*, sino *non classé*, que és tot una altra cosa, i que, si de cas, amb el temps serà un *reclassé*, que entra a Mallorca i en el seu món social, no per una porta falsa, sinó per una porta equivocada, que s'erra de portal, vull dir. I, així, veu una Mallorca deformada, fruit d'un solitud alimentada de literatura. ¿O diríem que és ell que la deforma per explicar-la al seu gust? No ho crec. En Ll. V. era poc "mallorquí". Aquesta conversa tan mallorquina sobre famílies i herències i filicomisos, i de quines egües vé aquest i d'on surt aquell altre, li interessaven molt poc. No era gens com aquell Lluís Vidal de la novel·leta d'En Miquel dels S. Oliver *La Ciutat de Mallorca*, "mallorquí de professió"; no ho era ni per la part menestrala —classe que desconeixia i que no va intentar conèixer mai, i encara més: que, com que havia donat una literatura costumista, la menyspreava— ni per la part de l'aristocràcia, que desconeixia igualment, però que, com que, literàriament, li interessava, es va inventar, caricaturitzant-la en mite, per una banda, i estilit-

zant-la fins a la irrealitat, per l'altra. Allò que va dir d'ell En Miquel Ferrà, l'adalid de la indignació contra *Mort de Dama*, que el jove Dhey no havia entrat mai a una casa de cavallers, no devia ésser gaire desencaminat. Però és, justament, des d'aquesta mitificació, o mixtificació, de Mallorca i la seva societat que podem admirar En Ll. V., perquè en va saber, de bastir el mite, i el mite té aquesta condició: que ell, en sí, no és veritat, però que moltes petites veritats i realitats tenen cabuda dins el seu gran embalum.

Per acabar, hauria d'haver parlat de la societat aristocràtica que En Ll. V. exposa dins el recull dels *Desbarats*⁷¹. Seria molt interessant i tema d'una altra llarga xerrada. Però no ho faré. La indiscreció mallorquina, tan extremada com també ho és, sovint, la seva discreció, ha revelat les contrafigures reals d'aquells divertits i enginyosos diàlegs, i els que administren l'herència literària d'En Ll. V. i en disposen pareix que s'estimen més oblidar aquesta obra, fins al punt de deixar anar que per ventura va ésser publicada, si no en contra, al marge de la voluntat del seu autor. Com que el responsable d'aquella publicació som jo, he de dir que ratifico la meva responsabilitat; que ben d'acord, i sense forçar cap voluntat, publicarem, En Ll. V. i jo, aquells graciosíssims *Desbarats*, que han estat una de les seves obres més celebrades; que no en parl avui, perquè ja m'he allargat prou, però que em reserv el dret de parlar-ne en tota ocasió i moment que trobi oportú, perquè una obra publicada —i en dues edicions— no es pot recloure, si no és per qüestions de dret d'autor, en el clos de la propietat privada. I encara diré que si qualcú s'hi sent al·ludit, en aquests *Desbarats*, que se n'alegri, perquè tot el que En Ll. V. hi diu és en elogi dels personatges que hi desfilen, plens d'enginy, de frescor, d'alegria, de foment de la bona convivència, d'allò que els francesos en diuen *la joie de vivre*, de les bones formes, de l'elegància, de la civilització, com corresponia a un escriptor intel·ligent, que sabia perfectament el que feia i el que volia fer i que dominava els recursos de l'expressió literària, així per esmolar una sàtira com per enllestir un elogi, perquè era un dels bons escriptors de la literatura occidental.

⁷¹ Llorenç Villalonga, *Desbarats*, P. M., editorial Daedalus, col·lecció "Europa", número 1, 1965. Aquestes tretze peces dialogades breus varen ésser ordenades i editades per mi d'acord amb Ll. V. Hi ha un altre recull, publicat a la col·lecció "El Pí de les Tres Branques", a cura de Joan Sales, que conté dues peces més. La meua opinió sobre aquesta edició, l'he expressada al recull ja citat *Ll. V. i la seva obra*, pàgines 195 a 205.

⁶⁷ Pàgina 355.

⁶⁸ Pàgina 356.

⁶⁹ Pàgina 401.

⁷⁰ Pàgina 524.

NOTAS SOBRE "LA CONQUISTA DEL AIRE"

por GABRIEL M.ª JORDA LLITERAS

Algunas veces se ha llegado a decir que el siglo XX es el siglo del avión. Hoy, en la década de los ochenta, esta afirmación ha sido claramente superada por los avances de la técnica. Sin embargo, es indudable que el avión marca el inicio de una fase fundamental de la historia de la civilización, y que, nacido con el siglo, ha inspirado importantes páginas de la literatura contemporánea.

Para comprender mejor los sentimientos y las ideas suscitadas por las grandes figuras de la "edad de oro" de la aviación, nos ha parecido interesante recordar, en estas breves notas, algunos de los temas esenciales que el sueño de la conquista del aire ha inspirado en la literatura desde el principio de los tiempos modernos.

Fue necesario esperar hasta el Renacimiento para que Leonardo da Vinci esbozara el primer proyecto científico del viejo mito de Icaro, y fue también durante el Renacimiento, inmenso movimiento de confianza en el hombre, cuando el viejo sueño de vencer la gravedad se comenzó a precisar entre los escritores del siglo XVI, convencidos de que la conquista del aire permitiría a la raza humana penetrar los arcanos celestes e igualarse con los dioses.

Rabelais escribe una página profética sobre las virtudes del "pantagrélion", planta simbólica, merced a la cual el hombre podrá no sólo planear sobre la tierra, sino llevar a cabo también viajes interestelares:

"Par ses enfants (de Pantagruel) sera inventée herbe de semblable énergie, moyennant laquelle pourront les humains visiter les sources des grêles, les bondes des pluies et l'officine des fouldres; pourront envahir les régions de la Lune, entrer le territoire des signes célestes et là prendre logis, les uns à l'Aigle d'or, les autres à la Herpe, les autres au Lion d'Argent, s'asseoir à table avec nous (les dieux), et nos déesses prendre à femmes, qui sont les seuls moyens d'estre deifiez"¹.

La imagen de Icaro obsesiona a Philippe Desportes, quien le dedica uno de sus más célebres sonetos:

".....
Il eut, pour le brûler, des astres le plus beau,
Il mourut poursuivant une haute aventure.
Le Ciel fut son désir, la Mer sa sépulture,
Est-il plus beau dessein ou plus riche tombeau?"²

A este orgullo de la inteligencia y de la audacia humanas, unidos a la conquista del aire, el humanitarismo de los siglos XVIII y XIX añadirá la aspiración por la paz y la fraternidad universales.

Alfred Tennyson describe la visión de un futuro radiante en el que el cielo será surcado por aparatos procedentes de todo el mundo:

"For I dipt into the future, far as human eye could see,
Saw the Vision of the world, and all the wonder
[that would be;
Saw the heaven fill with commerce, argosies of
[magic sailes,
Pilots of the purple twilight, dropping down with
[costly bales"³.

Tennyson, haciendo honor al espíritu realista de su pueblo, abandona en su predicción las imágenes mitológicas para hablarnos del mundo del mañana, en el que el valor de las mercancías transportadas por los modernos argonautas tendrá tanto valor como los medios de locomoción empleados.

Con la ascensión de los primeros globos, los poetas franceses del siglo XIX subrayaron el sentimiento de solidaridad entre todas las naciones. El *Zénith* que, el 15 de abril de 1873, se elevó del patio de la fábrica de gas de La Villette, dio nombre al célebre poema filosófico de Sully Prudhomme⁴; pero, veinte años antes, Víctor Hugo había celebrado en *Plein Ciel* el navío del espacio que dispararía las tinieblas en las que todavía se encontraba la humanidad y que, al abrir el camino hacia los astros, conseguiría la armonía definitiva entre los pueblos:

"Il laboure l'abîme, il ouvre ces sillons
Où croissaient l'ouragan, l'hiver, les tourbillons;
Les sifflements et les huées;
Grâce à lui, la concorde est la gerbe des cieux;
Il va, fécondateur du ciel mystérieux,
Charrue auguste des nuées"⁵.

Durante los veinte años que precedieron a la primera guerra mundial, la aviación realizó enormes progresos. Este período transcurre entre los primeros intentos de Clément Ader, en 1890, y la travesía aérea del Mediterráneo, llevada a cabo por Roland Garros en 1913. La muchedumbre sigue con entusiasmo las hazañas de estos "pioneros del aire" que, a veces, pagan con su vida la audacia de los primeros vuelos humanos, y, frente a los records de velocidad, altura o distancia, que halagan su orgullo nacional, considera la aviación como el más moderno, el más peligroso y, en consecuencia, el más admirable de todos los deportes. El novelista Jean Ajalbert deplora esta confusión entre las hazañas aéreas y las "marcas" deportivas:

"Désormais, sur les transatlantiques, les recordmen de l'air feront concurrence aux vedettes de théâtre et aux étoiles de café-concert"⁶.

Otros, más contemplativos, como el narrador de *La Prisonnière* de Marcel Proust, ven en el aviador "le promeneur privilégié qui va goûter au large, dans ces horizons solitaires, le calme et la limpidité du soir"⁷.

EN LA LITERATURA

Sólo algunos poetas y escritores se interrogan sobre la influencia que el vuelo de las máquinas puede tener para el hombre. Cuando, en 1905, el público se entusiasma frente al éxito de Wilbur Wright, de Santos Dumont y de los hermanos Voisin, un hombre tan escéptico como Anatole France, gusta de imaginar el mundo del año 220 de la "Fédération des peuples", que correspondería al año 2270 de nuestra era, y preve un cielo cruzado por "baleines volantes" dirigidas por los "rayons Z". Veamos un párrafo significativo de esta visión futuróloga:

"Une fois encore je levai la tête et dans le ciel méconnaissable, plus peuplé que la terre que fendaient les gouvernails et que battaient les hélices, vers qui montait de l'horizon un cercle de fumée, je vis le soleil..."⁸.

El 25 de julio de 1909, Louis Blériot, realiza por primera vez la travesía aérea del canal de la Mancha y, al día siguiente, el poeta Jean Aicard celebra con unos versos entusiastas esta hazaña que enorgullece a los franceses:

"Car ta gloire est pour tous; française elle est humaine;
la conquete de l'air veut des luttés sans haine,
Elle veut des coeurs vraiment grands;
Elle fait se lever tous les yeux vers les astres,
Elle doit abolir la guerre et ses désastres,
Honneur des anciens conquérants!"⁹.

Este mismo tema inspirará, más tarde, el *Cantique des Ailes* de Edmond Rostand, en el que el poeta mezcla la gloria de Lamartine y de Hugo con la de los pilotos franceses:

"France, nous savons bien qu'en toutes les Histoires
Les hommes de ton sol
Seraient toujours debout sur les promontoires
D'où l'on peut prendre un vol"¹⁰

.....
Ce sont de grands héros, ce sont de purs athlètes,
Nos franchisseurs de mers,
Ceux dont le vent lui-même a couronné les têtes
Du bleu laurier des airs¹¹

.....
Tout s'efface! et le ciel prédit par Lamartine
Voit, prévu par Hugo,
L'oiseau qu'on découpa dans la voile latine
Fuir dans son indigo"¹².

Un poeta poco conocido, Lucien Jeny, en un poema de 264 versos, titulado *L'Aviation*, recuerda a los aeronautas y aviadores muertos por el triunfo de la aviación, aurora de los nuevos tiempos:

"Martyrs de la science et d'une nouvelle ère,
Que votre effort, à tous, soit à jamais béni,
Vous avez reculé les bornes du mystère
Et forcé d'un degré l'accès de l'infini"¹³.

Con una resonancia infinitamente más nueva aparecerá, en 1910, "*L'avion*", de Guillaume Apollinaire. Preocupado por las nuevas ideas y por la función del lenguaje en la estética moderna, Apollinaire alaba, con imágenes luminosas, el avión como invento y como vocablo:

"L'avion! L'avion! qu'il monte dans les airs,
Qu'il plane sur les monts, qu'il traverse les mers,
Qu'il aille regarder le soleil comme Icare,
Et que plus loin encore un avion s'égare,
Et trace dans l'éther un éternel sillon"¹⁴.

Prefiriendo el término, liviano, de "avión", a su sinónimo culto, largo como "un mot d'Allemagne", el poeta alaba a Clément Ader por haber creado aquel, y predice la importancia que el avión tendrá en la literatura francesa:

"Ader devint poète et nomma l'avion
.....
Cette douce parole eût enchanté Villon,
Les poètes prochains les mettront dans leurs rimes"¹⁵.

Más tarde, volviendo a la audaz tentativa de Icaro, verá "un dieu oblong flotter sous le soleil"¹⁶, y el avión será para el hombre un instrumento de reflexión sobre el universo, reflexión de la que en la obra de un Mermoz, un Malraux o un Saint-Exupéry, nacerá, una veintena de años más tarde, el humanismo del hombre del aire:

"Je suis le seul qui pense dans l'immensité"¹⁶.

NOTAS

¹ *Le Tiers Livre*, edición crítica, publicada bajo la dirección de Abel LeFranc. París, Librairie ancienne Honoré Champion, 1931, pp. 368-369.

² *Les Amours d'Hippolyte*, sonnet I, en *Les Premières Oeuvres de Philippe Desportes*, editadas por M. Patisson, París, 1600, p. 73.

³ *Poems and plays*. Oxford University Press, London, 1953, p. 94.

⁴ *Le Zénith*, *Poésies* de Sully Prudhomme. París, Alphonse Lemerre, 1879, pp. 249-260.

⁵ *Plein Ciel*, en *La Légende des Siècles*. A. Michel, t. II, L VIII-II, p. 401.

⁶ Jean Ajalbert: *La Passion de Roland Garros*, París, Les Editions de France, 1926, t. I p. 49.

⁷ Marcel Proust: *La Prisonnière*, en *A la recherche du temps perdu*, París, Gallimard, 1954.

⁸ *Sur la terre blanche*, París, Calmann Lévy, 1905, p. 253.

⁹ *Le Figaro*, 26 juillet 1909.

¹⁰ *Cantique de l'Aile*. París, Charpentier et Fasquelles, 1922, p. 3.

¹¹ *Ibid.*, p. 6.

¹² *Ibid.*, p. 8.

¹³ *Lucien Jeny: Aviation*. Bourges, Imprimerie M. H. Sire, 1912.

¹⁴ *Oeuvres poétiques d'Apollinaire*. París, Gallimard, 1956, pp. 728-729.

¹⁵ *Ibid.*, p. 728.

¹⁶ *L'Ignorance*, en *Oeuvres poétiques d'Apollinaire*. Bibliothèque de La Pléiade, Gallimard, 1956, pp. 344-345.

BREU HISTÒRIA MUSICAL DE LES ILLES BALEARS

per JOAN MARIA THOMAS I SABATER
i JOAN PARETS I SERRA

No tenim fins ara, sobre la música a les Illes Balears, notícies anteriors a la conquesta pel Rei En Jaume I en el segle XIII. A la segona meitat d'aquesta centúria aparegué Ramon Llull (1235-1316), el qual en el seu "*Ars Magna*", "*Arbre de Sciencia*" i "*Rethorica*", exposa idees personals referents a la música, les quals el col·loquen entre els grans teòrics medievals. L'Escola Lul·liana exercí considerable influència, especialment per la importància

que concedia al poder expressiu de la música, fins a tal punt que, segons Menéndez y Pelayo (*Historia de las ideas estéticas*, vols. II-c i IV), un dels més il·lustres lul·listes del segle XVIII, l'alemany, Salzinger, fonamentant-se en les teories lul·lianes, pogué establir a la seva obra "*Revelatio Secretorum Artis*" principis estètics precursors dels que més tard influïren directament en la reforma wagneriana a través de Schopenhauer. Adam Gottron en 1961 publicà: "*Què entén Salzinger per música lul·liana*"? A partir del segle XIV trobam referències musicals a les Consuetes de la Seu de Mallorca, a les Actes Capitulars i Municipals i als Arxius de la Real Capella de l'Almudaina i Històric del Regne. En el segle XVI, el savi canonge Mn. Antoni Llull (1502?-1582) de Manacor, entre les seves nombroses obres nos deixà un tractat de música, titulat: "*Aplicación de la música al arte oratoria*".

LA CAPELLA DE LA SEU DE MALLORCA

El dia 27 de juliol de 1472 fou nomenat mestre de cant de la Seu de Mallorca, Mn. Bernat Pirris. El cronista capitular consigna que aquest càrrec "*havia estat creat des d'antic*". El mestre tenia l'obligació d'ensenyar la música tots els dies, matí i capvespre, *als canonges, als seus familiars, a als del Bisbe, amés dels nins de cor i escolanets*. Dia 28 de febrer de l'any 1565 fou nomenat Pau Villalonga i cap a 1595 la capella es reorganitzà canònicament, amb un altre mestre músic, l'organista, el "*ducens-folles*" (entonador), 5 baixos, 5 alts, 5 contralts i els al·lots del cor. Un any després s'eregi el càrrec de Canonge "*Protector de la Música*" i a l'any 1598 es donaren normes per a proveir places. Posteriorment s'augmentaren aquestes fins a constar, l'any 1722, de 50 parts (cantadors a instruments). Entre els mestres de capella endemés de Pau Villalonga que morí a Ciutat l'any 1609 —l'únic anterior al segle XVI de qui es conserven obres en el "*Llibre d'Atril*" descobert per Mn. Antoni Pont, descrit en un breu estudi per Felip Pedrell a "*Música Sacra Hispana*" i recentment restaurat i conservat a la Seu de Mallorca— figuren en el segle XVII Guerau, Mateu Cifra (†1645), Matgí Fiol (†1698), Joan Martín (†1698) i altres. En el segle XVIII, trobam entre els músics més notables, Francesc Sarrió (1719), Sebastià Beltrán (†1727), Carles Julià (1736), autor entre altres obres, d'un ample "*Oratorio Eucharístico*" en tres jornades, el qual s'executava tres dies seguits, durant la vuitada del Corpus, i finalment En Llorenç Estada (†1810). En el segle XIX són mestres

Mn. Joan Maria Thomàs i Sabater (1896-1966), escrigué per: ANGLES, Higinio y PENA, Joaquin; *Diccionario de la Música-Labor*. Barcelona-Madrid 1945, ps. 170-173 l'article *Baleares*, resum de la nostra Història Musical. Fins ara lo únic i més complet que hem trobat. Presentam dit article traduït, actualitzat i llargament ampliat per Joan Parets i Serra. Volem al mateix temps que sigui un homenatge a Mn. Thomàs i a la seva Capella Clàssica en els seus 50 anys de fundació.

L'ESCOLANIA DE BLAVETS DE LLUC (DE 6 A 21 CANTORS)

És segurament l'Entitat musical més antiga de Mallorca que actualment encara subsisteix i de les més antigues de l'Estat espanyol. (Que recordem sols la de Montserrat li guanya en antiquitat, amb l'emperador que en diverses ocasions s'ha vist interrompuda la seva activitat degut a diverses guerres i revolucions). A l'arxiu del Santuari consta que en el segle XV ja hi havia infants que cantaven i servien a l'altar. És, però a l'any 1524, amb el Prior Gabriel Vaquer, quan es forma oficialment l'Escolania arran de la fundació de la Col·legiata pel Papa Calixte III. És una Escolania eminentment cultural, l'índex dels valors artístics no es poden valorar per les seves sortides concertants, ja que el reglament, des de la seva fundació fins ara, posa com a finalitat donar culte a la Verge diàriament, matí i vespre, en nom de tota Mallorca. Les vegades que l'escolania ha sortit del Santuari sempre han estat lligades, per un motiu o altre, a les sortides de la Verge, com fou, l'Any de la Victòria i la Clausura de la Missió de Ciutat de l'any 1950. També va anar a Ciutat amb motiu de l'Any Marià. Feu nombroses sortides a quasi tots els pobles de Mallorca quant el recorregut de la Mare-de-Déu de Lluc pelegrina. Als darrers anys, afluixant una mica el Reglament, però sens allunyar-se molt del Santuari ha donat diversos concerts a Ciutat, Manacor, Felanitx, Sóller, Lluçmajor, Pollença... L'anada a Londres pel maig de l'any 1971 fou una excepció. Allí cantaren una Missa Solemne a la Catedral de Westminster. Un concert a l'Abadia del mateix nom, a l'església de St. James de Brighton, a l'Ambaixada espanyola i altres ciutats. L'any 1981 ha anat a Barcelona i a Montserrat. No són poques les vegades que els han insistit a fer sortides artístiques. Una d'elles als EE. UU., per actuar durant un mes a vint ciutats distintes. A TVE ha actuat quatre vegades i a la TV francesa una, en un reportatge sobre la Sibil·la. Ha intervingut en diverses pel·lícules i documentals cinematogràfics filmats dins la Basílica del Santuari. Els noms dels Mestres de Capella haguts des de 1891, any que la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors es feu càrrec del Santuari, son: Gabriel Miralles i Pocoví (1855-1940), Miquel Cerdà i Cabanellas (1888-1955), Josep Nicolau i Ramis, Francesc Reynés, Josep Amengual i Mayrata, Miquel Ollers i Fullana (1906-1966), Pere Joan Matas i Bover, Rafel Juan i Mestre, i Jaume Palou i Sabater, tots ells, menys el primer, antics blavets. Fins al moment l'Escolania ha gravat tres discos de llarga duració i deu de petits. La tradició musical del Santuari és notò-

ria de segles enrera. Als segles XVII i XVIII s'hi donaven habitualment classes d'orgue. Dels mateixos segles es conserven nombroses composicions fetes per antics blavets; fins i tot partitures per a orquestra.

LA REAL CAPELLA DEL PALAU DE L'ALMUDAINA

La Real Capella del Palau de l'Almudaina rivalitzà musicalment amb la de la Seu a partir de 1730 en la qual es fallà a Roma a favor del capítol el renouar plet entre aquests i els músics. Acol·lits aquests darrers a la "Confraria de Santa Cecília dels músics" de dit Palau, Climent XIIe, en Bul·la expedida cap a 1734, els concedí importants privilegis, essent desde llavors la Real Capella un veritable llar del gremi fins a la segona meitat del segle XIX. Hi ha que destacar entre els seus mestres Joan Rossell (1737), abans mestre de la Seu de Tarragona a devers 1763 passà a Toledo a on morí l'any 1780. Després de més de mitja centúria d'interrupció, la Real Capella de l'Almudaina tornà acollir els músics. Clausurada l'any 1933, Joan Maria Thomàs l'obtingué per a la Capella Clàssica, que, després d'haver restablert el culte l'any 1936, seguí celebrant els concerts espirituals, especialment les Festes Nadalenques de la Sibil·la, inaugurades l'any 1933 sota la presidència de Manuel de Falla, les quals constitueixen un important resum de les tradicions populars. Darrerament algunes corals de Mallorca han donat concerts a l'esmentada Capella de l'Almudaina, Capella Mallorquina (1966) i altres.

El cant de la Sibil·la es conserva solament a Mallorca, cantant-se a totes les esglésies la nit del 24 de desembre, encara que allunyada de les antigues cerimònies. Des de 1967 la Capella Mallorquina, a imitació de la Capella Clàssica, i a l'església de Santa Eulàlia de Ciutat, ens ofereix la Festa de la Sibil·la.

ELS MINISTRILS I ELS TAMBORERS DE LA SALA

Altres institucions molt antigues, encara que més modestes, són Els Ministrils i Els Tamborers de la Sala de la Universitat (Ajuntament) de Ciutat. L'any 1405 es publicaven els tractats de pau i pregons importants amb trompater, xeremies, bombardes i tambors. L'any 1595 el Gran i General Consell, a instàncies de Bisbe i Capítol Catedralici, creà els cors de ministrils. Suprimit l'any 1879 i restablert de bell nou l'any 1882, actualment **33**

queda reduït a una pintoresca banda de tamborers: Els Tamborers de la Sala. El seu origen s'ha de cercar en els tamborers de les antigues milícies urbanes de Mallorca, que tots els homes útils de la Ciutat i viles estaven agrupats en companyies i solament s'incorporaven en casos d'emergència. La primera notícia documental que tenim del nomenament oficial de tamborers és de 1529. Quan fou reorganitzada la Banda, 1601, fou creada la plaça de tambor major i després la de tambor-mestre per a ensenyar. En els segles XVIII i XIX solien tocar amb tres xeremies (triple, contralt, tenora) i fagot, fragments d'En Haydn, la qual música, com veurem més endavant, va arribar a popularitzar-se. Els tocs que executen són molt antics i ben característics: el redoble que és un toc d'atenció i la marxa de comitiva; completen el repertori la marxa ordinària o militar i la lenta o fúnebre. Avui en dia actuen a les grans solemnitats, processons... Festa de l'Estendart, Sant Sebastià, Patró de Ciutat, El Corpus...

LES BANDES DE MÚSICA

Podem dir que tots els nostres pobles han tengut o tenen la seva rondalla, orquestrina o banda. A alguns tengueren la seva banda "lliberal" i "l'absolutista" havent protagonitzat anècdotes curiosíssimes. A Lluçmajor, durant la dècada dels anys 1913-1923, les bandes següents: Banda dels Propietaris (grup de propietaris conradors), Banda de la Forca (partit lliberal), Banda d'Es Centre (partit Centro, maurista), Banda Socialista (partit socialista) i Banda d'En Coto (partit conservador). S'ha de destacar la gran labor que han realitzat en aquest camp els músics: Andreu Gelabert i Cano (1873-1939), arribant a unificar les bandes de Ciutat; Jaume Albertí i Ferrer (1889-1979), Bartomeu Oliver i Martí i d'altres. Se celebraren distints concursos de bandes: Sóller (1897), Sa Pobla (1919), Inca (1923), Sa Pobla (1946), Ciutat (1947)... Ciutat ha tengut les bandes: Regimiento de Mallorca (1865), Regimiento de la Reina (1865), Municipal (1879), Regimiento de Tetuán (1880), Palmesana (1894), Regimiento de Infantería Regional de Baleares n.º 1 (1896), La Mallorquina (1889), La Constancia Musical (1901), La Lira Mallorquina (1926), Cruz Roja (1930), Provincial Republicana (1933)... i ara tenim Municipal Ciutat de Palma. A la Part Forana tenim: a Porreres, La Filarmònica (1858), la més antiga de Mallorca, no professional i la de Santa Cecília (194); i les d'Alaró, Algaida, Campos del Port, Esporles, Felanitx, Inca, Lluçmajor, Manacor, Montuiri, Pollença, Santanyí, Sóller, Son Servera..., i les d'Eivissa i Menorca. El dia 4 d'octubre de 1981 i amb motiu del 125 aniversari de la fundació de La Filarmònica de Porreres es reuniren a dita Vila: Orquestra Ciutat de Palma, Banda de Música del Govern Militar de Mallorca, les bandes d'Algaida, Campos del Port, Lira Esporlerense, Unió Musical d'Inca, Lluçmajor, Manacor, Unió Artística de Muro, Montuiri, Pollença, Sant Llorenç 34 des Cardassar, Son Servera, Santanyí i Sóller.

LA MÚSICA TEATRAL

La música teatral, com per tot arreu, tengué les seves arrels a les representacions eclesiàstiques que a la Seu, sobretot, tenien molta d'importància (consuetes dels segles XIV i XV). Eren també freqüents les danses a la mateixa Basílica (1392) i als convents (1397). A partir dels segles XVI i XVII s'estengueren aquestes festes amb motiu de canonitzacions, entrades episcopals, victòries, vingudes de Reis, etc., alternant amb els balls de Cossiers, Cavalls Cotoners i Àguiles. En el segle XVIII es posà de moda com per tot l'Estat espanyol, l'oratori, italianitzat i simultàniament (1748) l'òpera, quasi sempre italiana, no solament pel repertori, sino per la formació de les companyies. Un poc anterior a n'aquesta època tenim el mallorquí d'Artà, Antoni Lliteras Carrió (1673-1747) que realitzà tota la seva tasca a la Real Capella de Madrid i és considerat com un dels més il·lustres mestres de l'escola espanyola de principis del segle XVIII. Els teatres que hem tengut són: el que se deia Corral del Hospital (1800) edificat damunt l'antiga Casa o Corral de les Comèdies (1662-1852) i posteriorment Isabel II, Teatro del Príncipe de Asturias, substituït després pel de Teatre Principal (1857); a Menorca tenim el Teatre Principal de Maó (1829) i a Eivissa el Teatre Pereyra. L'any 1902 s'inaugura el Teatre Líric, edificat al mateix lloc on abans hi havia hagut el Teatro Circo Balear. L'any 1908 es constitueix una societat que aixeca el Teatro Balear. L'any 1967 enderroquen el Teatre Líric i des de l'any 1969, gràcies a la iniciativa i l'empenyament de Marc Ferragut i Fluxà (1901-1981) que sense regatejar esforços ha duit a terme la seva gran obra. Aquesta ha esdevingut en una autèntica "catedral de música", amb unes condicions —acústiques, escèniques, luminotècniques...— extraordinàries, per a qualsevol funció artística, essent una de les sales de concerts més importants i completes de tota Espanya i, tal vegada, d'Europa.

Entre els autors illencs citarem els mallorquins Vicenç Cuyàs i Borel (1816-1839) i Francesc Porcell i Guardia (1813-1881), els quals, encara que nascuts fortuïtament a Ciutat, visqueren i desenvoluparen llurs activitats a la Península i moriren a Barcelona. El P. Joan Aulí i Caldentey (1796-1869) i els menorquins Mns. Jaume Alaguer (1785-1824), Onofre Reixach i Marquès (1793-1868) i Benet Andreu i Pons (1803-1881), tots ells exceptuant els dos primers, més coneguts per la seva música religiosa. Com a cantants hi figuren l'esmentat Porcell, que endemés de compositor fou tenor famós (lo mateix que la seva esposa, la soprà Mas Porcell); Juanita Salgado, que neix a Barcelona, l'any 1758 i mor a Palma; el P. Domingo Guzmà i Quetglas (1798-1846) —dominic com Aulí—, Albina Stella i Rosalina Eckerlin, "campiones", respectivament dels bàndols absolutista i lliberal els anys 1826 i 1827, els germans Francesca i Francesc Frontera de Valldemossa (1807-1891) i ja al nostre segle els baixos: Anto-

ni Riera, Francesc Mateu i Nicolas "Uetam" (1848-1913), Miquel Riera i Sureda (1860-1939), Joaquín Sastre i Vanrell (1861-1955), Joan Ordinas i Tous (1839-1899), Mateu Barceló i Moll Adolf Piña i Forteza, i altres...; tenors: Joan Bou i Roig (1849-1901) Jaume Sabater i Oliver (1842-1909), Bartomeu Massanet i Nadal (1856-1911), Joan Nadal i Martínez (1881-1961), Didac Minjo i Carreras, Julià Brunet, Josep de Juan Modejar, Joan Daviu i Romaguera, Jaume Escales i Garau, Joaquín Ferrer, i altres...; Floquet, Macià Morro i Morro (1881-1957), Francesc Bosch i Bauzá, Joan Pons, i altres..., i en quant a les cantatrius tenim N'Antònia Aguiló, Catarina Fuster i Forteza i encara que no mallorquina hem de destacar l'esposa del famós director d'orquestra En Joan Goula i Soley (1843-1917), que passà uns anys a Mallorca, Na Dioníssia Fité (1847-1873). L'any 1979 neix a Ciutat l'associació mallorquina Amics de la Opera. També a dins aquest apartat i en una línia pràcticament nova de fer música, tenim el fenomen denominat de manera genèrica de la Nova Cançó, representada per una de les grans figures, Maria del Mar Bonet (1947), també hem d'assenyalar, entre altres, els cantautors: Madó Buades, Bonet de San Pedro (1917), Guillem d'Efack (1929), Biel Majoral... Entre els cantants actuals tenim el famós Lorenzo Santamaria (Llorenç Horrach i Rosselló) (1945) i entre els molts de conjunts Los Valldemossa (1959).

LA MÚSICA I EL CANT DE L'ESGLÉSIA

A l'Arxiu Musical de la Seu de Mallorca trobam: un Matutinarium dels segles XIV i XV, un Graduale-Antiphonarium, també d'aquests mateixos segles i dos Cantorals més, de la mateixa epoca. A l'Arxiu Capitular: un Himnarium del segle XV, amb notació mesural, alternant amb la quadrada. A la Biblioteca Provincial: dos Cantorals del segle XIV, interessants per la "verbeta" trop o petites seqüències que conté. Al Museu Diocesà de Ciutat: un Antiphonarium procedent del Convent de la Concepció (desaparegut convent de Santa Margalida) de la primera meitat del segle XV amb el text i música de la Sibilla. El monjo cartoixà Benet Rosselló ens deixà el manuscrit Antiphonarium... (1607) i a la Biblioteca Balear de la Real n'hi ha un altre del monjo Arnau Campins (1778). A Manacor es trobà un opuscle manuscrit de *Canto Llano y Figurado*, original del prevere Mn. Francesc Oliver amb data de 1847. En cant gregorià tenim al recopilador agustí Ambrós Oliver i Rullàn (1799-1862) que nos deixà el *Graduale Romanum...*, editat a la impremta mallorquina: Viuda de Villalonga l'any 1862. Amb la promulgació del "Motu Propio" (1903) i el gran apogeu litúrgic promogut per bisbe Pere Joan Campins (1898-1915) creant la Comissió d'Art Sacre Musical (1905). Els Pares Franciscans de la TOR creen en 1906 una escola gratuïta de cant gregorià essent els iniciadors de dit cant a Mallorca i així ressurt el cant gregorià reformat destacant-se Mn.

Bartomeu Nigorra i Barceló (1891-1968). El canonge Mn. Andreu Caimari i Noguera (1917-1978) publicà el seu llibre: *Himnario Litúrgico* (Palma de Mallorca, 1944). El mestre de Capella de la Seu, Mn. Bernat Julià i Rosselló (1922) publicà *Cantos Religiosos* (Bilbao, 1955), recopilació de cants amb les lletres en: castellà, català i llatí; i *Villancicos. Inspirados en el folklore mallorquín* amb lletres de Mn. Baltasar Coll i Tomàs i editat per la Subcomissió Diocesana de Música, Palma de Mallorca 1968. Miquel Julià i Prohens (1927) després del Concili Vaticà II, amb la Comissió Diocesana de Litúrgia de Mallorca i amb la nostra llengua publicà en 1968 diferents fulletons ciclostil·lats per les celebracions litúrgiques i també el llibre *Nadal a Mallorca* (1968). El franciscà TOR P. Antoni Martorell i Miralles (1913) ens ha donat en la nostra música i llengua diverses publicacions per a totes les celebracions de l'Any Litúrgic: *Missa Fraternitat i joia* (Edicions de la Comissió de Litúrgia de Mallorca, 1969), *Missa Pau als homes* (idem, 1969, parts del propi), *Agape* (Comissions Bíblica i Litúrgica de Mallorca, 1972), *A la Taula del Pare* (idem, 1974), *Poble Peregrinant* (idem, 1977), *Himnari Litúrgic* (idem s. d.) i ara té en preparació *Celebrem el Senyor* (recull amb notació musical de totes les cançons originals seves). La Comissió Diocesana de Litúrgia de Mallorca i el Centre de Pastoral Litúrgica de Barcelona ens oferiren el *Cantoral de Missa Dominical* (Barcelona 1972) adaptat a les diòcesis de Mallorca i Eivissa. La Comissió Diocesana de Música de Mallorca publicà: *Cantoral religiós* (Barcelona 1977), i ara la nova Comissió pel Cant Litúrgic de la recentment creada Delegació Diocesana de Pregària i Celebració de la fe ens ofereix: *Cantoral Església de Mallorca* (Ciutat de Mallorca 1981). A Menorca l'any 1957 es publicà: *Himnario de la Diòcesis de Menorca*.

Tant al teatre com a l'església es destaquen en el segle XIX els mestres: Joan Capó i Serra (1798-1860), Joaquín Sancho i Cañellas (1798-1886), Guillem Massot i Beltrán (1842-1900) i el català Joan Goula i Soley (1843-1917). El viatge de Chopin a l'illa de Mallorca (1838-1839) encara que es degué indirectament a Francesc Frontera de Valldemossa, desgraciadament no exercí damunt ella cap influència, encara que hi compongué 22 dels 24 preludis, *opus 28*. A la segona meitat del segle XIX destaquen com a compositors: Pere Miquel Marqués i Garcia (1843-1918), Andreu Torrens i Busquets (1845-1927) i el deixeble d'Esclava, Bartomeu Torres i Trías (1840-1903) amb els seus amics Josep Cañellas i Jaume (1845-19..) i Nicolau Bonnín i Piña (1879-1928). Contra les tendències dels tres darrers lluità Antoni Noguera i Balaguer (1858-1904), promovent enceses polèmiques. La línia marcada per aquest (prosèlit de Pedrell) ha estat seguida i ampliada en sentits molt diversos pels compositors actuals: Baltasar Samper i Marqués (1888-1963), Antoni Torrandell i Jaume (1881-1963), Andreu Gelabert i Cano (1873-1939), Joan Maria Thomàs i Sabater (1896-1966), Bartomeu Oliver i Martí (1895), Bartomeu Ballester i Montserrat (1900), Jaume Mas i Porcel (1909), **35**

Lleó Cardona (1911), Antoni Riera i Estarellas (1911), Antoni Martorell i Miralles (1913), Jaume Palou i Sabater (1922), Bernat Julià i Rosselló (1922), Romà Alís (1931), Antoni Mateu i Mulet (1933), Antoni Parera i Fons (1945)...

ELS INSTRUMENTISTES

Les Illes Balears han produït excel·lents instrumentistes, entre els pianistes citem el compositor i professor Pere Tintorer i Segarra (1814-1891), nascut ocasionalment a Ciutat; el professor Miquel Negre i Nadal (1884-1932); l'antic alumne de Na Clara Schuman, el compositor Miquel Caplloch i Rotger (1861-1935), els esmentats Torrandell i Mas Porcel, Josep Balaguer i Vallès (1869-1951), Josep Massot i Planas (1875-1943); els menorquins: Llorenç Galmés i Camps (1911), Leo Cardona (1911), Ramon Coll i Huguet (1935), Antón Aguiló... i mallorquins Llorenç Borràs de Riquer, Ignaci Furió, Joan Moll i Marquès (1936)...

El violinista del segle XIX Alexandre Alzamora emigrat polític l'any 1823, gran amic de Sor i d'Aguedo, es feu popular a Londres i París; Pere Seguí i Andreu (1860-1923). Com a guitarristes es distingeixen Bartomeu Calatayud i Cerdà (1883-1973), Joan Coll i Company (1916), Miquel Janer i Mora, Diego Blanco (1950), Gabriel Estarellas (1952)... No volem oblidar aquí els Concursos Internacionales de Guitarra Andrés Segovia celebrats aquests darrers anys a Ciutat de Mallorca.

Elies Gil i Torras ens ofereix el primer manual europeu de bateria pop *Ejercicios para la batería pop* (1979).

ELS ORGUES, ELS ORGUENERS I ELS ORGANISTES

L'orgue ha tengut a casa-nostre excel·lent tradició; amb Catalunya i el País Basc és el nostre un dels països que millors orgueners han produït. L'instrument més antic del qual tenim referències és el de l'Almudaina (1313). Cap a l'any 1334 el Capítol Catedralici comprà a P. Rosselló el primer orgue de la Seu de Mallorca. Entre 1478 i 1482 s'iniciaren subscripcions públiques per a la construcció de l'orgue gros que s'estrenà el dia dels Reis de 1497. Després de variades reformes i adicions en els segles XVII i XVIII, fou definitivament acabat per En Gabriel Thomàs en 1798, segons les millors normes clàssiques, però recentment ha sofert una reforma que, a canvi d'un "pedalier" i distints registres moderns, l'ha privat de la polida "cade-reta" deixant-lo desequilibrat. Mn. Joan Maria Thomàs l'inaugurà l'any 1926. Endemés d'aquest orgue són notables el de Santa Maria de Maó (Kiburz 1810), sense dubte el millor de les Balears, el de Santanyí (Bosch, antic orgue de Sant Domingo de Ciutat) i el de Sant Francesc de Ciutat (Bosch) ambdós mutilats, i el de la **36** Catedral d'Eivissa, destruït per la revolució de 1936.

Entre els organistes cal destacar: Joan Gaspar (1577), Jordà (1601), Joan Sastre († 1682), Rafel Tous i Massanet (1776-1816), Macià Jaume († 1776), Climent Amengual (1810), Miquel Tortell i Simó (1802-1868), compositor famós al seu temps, Joan Albertí i Arbona (1850-1916), Miquel Cardell i Thomàs (1855-1946), Bartomeu Vich i Bennassar (1863-1938), Joaquim Engrofiat i Estarellas (1867-1930), Melcior Massot i Planes (1870-1953), Rafel Cortès i Aguiló (1875-1932) i Bernat Salas i Seguí (1874-1932), el darrer i millor seguidor de la tradició local italianitzant que arranca del segle XVIII i que seguiren a Menorca els esmentats: Alaguer, Rexach, Joan Fluxà i Gelabert (1819-1890) i Damià Andreu i Sitges (1851-1935); i a Eivissa Joan Mayans Marí (1850-1932) i ja en el nostre segle hi ha que destacar els menorquins Joan Suñé i Sintes i els mallorquins Rafel Vich Bennasser (1893-1945), Joan Maria Thomàs i Sabater (1898-1966), Julià Samper i Marqués (1898-1979), Bartomeu Ballester i Montserrat (1900), Antoni Riera i Estarellas (1911), Bernat Julià i Rosselló (1922), Antoni Martorell i Miralles (1913), Jaume Palou i Sabater (1922), Antoni Matheu i Mulet (1933), Francesc Batle i Pons (1933), Bartomeu Veny i Vidal (1940), Vicens Juan i Rubí (1945)... En els nostres dies hi ha hagut un renaixement organístic, gràcies a les Setmanes Internacionals d'Orgue (1971), amb l'Orgue de la Parròquia de Santa Eulàlia de Palma (Alberdi) organitzades per la Comissió Diocesana de Música; les Setmanes d'Orgue Històric (1977) promogudes per la Comissió Diocesana d'Orgues Històrics i a Menorca els Festivals Internacionals de Música d'Orgue a Santa Maria de Maó (1974).

Més importants que els organistes han estat, en general, els orgueners de les Balears, començant pel mestre Esteve en el segle XV, Gaspar Roig (1561) i seguint amb els clàssics del XVII i XVIII: Pau Estada (1609) Jeroni Roig (1611-1638), N. Caimari (1677), Sebastià i Damià Caimari (1692), el franciscà Pere Genovard (1685), el dominic Vicenç Pizà (1676), Agustí Navarro (1730) i Pere Josep Bosch i Font (1789), per culminar en el nebot d'aquest darrer, el genial Jordi Bosch de Verí (1743-1810), el gran orguener del segle XVIII, constructor com no hi ha hagut ningú mai de qualitats i tècnica esplèndides. Obres seves són el de la Catedral de Sevilla, avui destruït, el del Palau d'Orient de Madrid i el de l'església parroquial de Santanyí, aquests darrers incomplets. N'hi havia un altre, el de la Basílica de Sant Francesc de Ciutat, que després fou transformat. Durant el segle XVIII ens trobam amb una peculiar manera de construir orgues, que és lo que l'orguener Jordi Bosch ensenyà. Obres d'aquests successors seus són: el de Sant Jeroni de Ciutat, el de Banyalbufar, el de Sant Domingo de Manacor, el del Convent de Pollença... Un gran deixeble d'en Bosch fou Gabriel Thomàs el qual ho fou aiximateix de Dominique Cavallé-Coll (1771-1862). Posteriorment sorgiren altres famílies mallorquines d'orgueners: la dels Caimari que construï l'orgue de Sant Nicolau, el del Socors, el de Sant Jaume i el de Santa Creu, tots ells a

Palma de Mallorca. Més tard hi hagué un tal Lluís Navarro —mestre orguener valencià— que encara que no fos nat a Mallorca, s'hi establí i construí, entre d'altres, els de Porreres, Santa Maria del Camí, Felanitx..., i més recentment, finals del segle XIX, Antoni Portell i Fullana que es dedicà a construir orgues més petits per a les esglésies mes modestes. Així, els d'Artà, Estellencs, Deià, Puigpunyent... I darrerament, ja en el segle XX, Cardell, amb la seva obra més característica. l'orgue de Sant Felip Nerí de Ciutat. Aquests darrers anys i gràcies a l'Associació Jordi Bosch d'Amics de l'Orgue (1970) i a la Comissió Diocesana d'Orgues de Mallorca (1977) ha estat restaurats per Gerhard Grenzing alguns d'aquests orgues: el de Sant Jeroni de Ciutat, el de Fornalutx (1584), el del Convent de Manacor... Els orgues històrics mallorquins són més de quaranta i són un dels tresors més valuosos de Mallorca. Desgraciadament, gairabé oblidat i lamentablement permaneixen callats. Podem dir que les Balears és una terra d'orgues, organistes i orgueners.

EL CANT CORAL

Una altre element artístic que igualment compta a les Balears amb prestigiosa tradició és el cant coral. Endemés de antiquíssima escola de cant de la Seu de Mallorca, de l'Escolania de Blavets de Lluc i de la Real Capella de l'Almudàina, hem de mencionar que en el segle XVIII existien cors importants a alguns dels Convents de Ciutat i a principis del segle XIX pogueren donar-se audicions d'obres com a La Creació de Haydn (1829), i el Rèquiem de Mozart (1823). El Círculo Mallorquí i altres societats d'aquesta època tengueren notables cors. L'any 1870 Goula fundà l'Orfeó Republicà. Mn. Antoni J. Pont, Noguera i Miquel Amer i Servera fundaren cap a l'any 1897 la Capella de Manacor. A. Gelabert l'Orfeó Mallorquí, l'any 1899; Mn. Miquel Tortell, devers l'any 1903, la Capella Tortell de Muro; l'any 1904 Mn. Antoni J. Pont la Nova Capella de La Catedral; Capella de Santa Cecília (1905) i la Schola Cantorum del Seminari (1909). L'any 1932, Mn. Joan Maria Thomàs i Sabater creava la Capella Clàssica, entitat que ha recollit i estilitzat l'herència de la capella de Noguera i Pont. Altres menys importants són la Coral Femenina de Santa Cecília (filial de la Capella Clàssica) a Lluçmajor, L'Harpa d'Inca (1920), l'Orfeó de la Protectora (1900), Orfeó Maonés (1900), Orfeó del Cercle Recreatiu de Felanitx (1917), Orfeó Aulí de Felanitx (1921), Orfeó de Sineu (1923), Capella Davídica de Ciutadella (1944), Capella Assumpta de Maó (1950?), Capella de Santa Eulàlia de Alaior (1950?), Massa Coral de Binissalem (1949), Capella Teatina i Coral Pare Aulí de Felanitx (1949), Capella Oratoriana de Palma (1947), Coral Polifònica de Mallorca (1949), Coral Polifònica de Sóller (1958), Orfeó Municipal de Palma (1961). L'any 1966 Mn. Bernat Julià i Rosselló creà la Capella Mallorquina amb excantors de la desapareguda Capella Clàssica de Mallorca; altres corals posteriors són:

Coral Polifònica de Bunyola (1968), Coral Juniper Serra de Petra (1973), Coral l'Alba de Ciutat (1970), Antics Cantors (1971), Coral Sant Antoni de Maó (1978), Coral Santa Cecília d'Eivissa... Han resorgit als nostres dies les manifestacions de cant coral: Concert coral al Torrent de Pareis (1963), gràcies a la iniciativa i mecenatge del pintor català Coll i Bardalet; diades de Cant Coral (1973), Els Cors de Mallorca canten Nadal (1973) —cita anual a la Basílica de Sant Francesc de Ciutat—; Trobades de Corals Infants (1978); Caps de Setmana cantant a Can Tàpara (1976); Cursos de Música Coral i Pedagogia Musical a les Balears (1977)..., arribant a constituir l'any 1979 la Federació de Corals de Mallorca composta per les corals de Ciutat: L'Alba (1970), Sant Josep Obrer (1978), Es Taller (1979), Nins Cantors de Sant Francesc (1965), Capella Oratoriana (1947), Universitària (1977), Brotet de Romaní (1972), Cor del Conservatori (1979); i de la part forana: Bunyola (1968), Sóller (1977), Felanitx (1975), Sant Feliu de Llubí (1972), Sant Joan (1975), Calvià, Binissalem (1956), Tele-Club de Sineu (1965), Campos (1980), Fra Juníper Serra de Petra (1973), Capella de Manacor (1897), Escolania de Lluc d'Escorca (1531), Porreres (1977), i com a corals adherides: Coral Sant Antoni de Maó (1978).

L'EDUCACIÓ MUSICAL

El més antic dels establiments d'ensenyança és l'Escola Municipal de Música de Maó (1832). A Palma sabem que existiren en el segle XIX "Ocho Academias vocales" (1825), l'Asociació Musical i Constitució de la Societat Artística Musical (1879), Conservatori Balear de Música (1879), l'Escola Gratuïta de Música, l'Escola Clàssica de Piano i d'altres. A Pollença tenim l'any 1870 l'Academia **37**

Musical. A principis del segle XX Bartomeu Simó i Escarverino (1869-19..?) fundà el Montepio Músico Palmesano. L'any 1935 l'Estat creà l'actual Conservatori Oficial de Balears. Ciutadella té també una Acadèmia Municipal de Música (1940).

En el segle XVIII eren freqüents els concerts de cambra als palaus aristocràtics de Ciutat (Dietari del cronista Dr. Fiol). De 1828 a 1835, Aulí organitzava al Convent de Sant Domingo de Palma (destruït l'any 1837) audicions íntimes de Haydn i Mozart. Cap a 1850 el Casino Balear i posteriorment el Cercle Mallorquí celebraven grans concerts vocals i instrumentals. La Secció Filharmònica del "Círculo" fou reorganitzada l'any 1880. L'any següent es fundava la Sala Mozart, i més tard el Saló Beethoven (1896), a on Noguera formava amb Joan Alcover, Sants Oliver, Alomar i d'altres la romàntica confraria Schumanniana dels Davidsbündler. L'any 1904 el Saló Beethoven es convertí en la Societat de Concerts a la qual succeí la Societat Filarmònica fusionada l'any 1924 amb l'Associació de Cultura Musical (1929). També aquest mateix any tenim la sala "Domus Artis". L'any 1926, el fundador de la Capella Clàssica de Mallorca, creà l'Associació Bach per a la Música antiga i contemporània i el 1930 el Comité pro Chopin, organitzador dels grans festivals de Palma i Valldemossa. L'any 1940 Bartomeu Oliver i Martín organitzà la Orquesta Filarmònica de Palma de Mallorca. L'any 1941 s'ha iniciat una Sociedad Filarmònica Balear per a sostenir l'orquestra de cambra (director Bartomeu Oliver i Martín), el Conservatori té també una altra orquestra (director Josep Segura), i totes aquestes entitats a més del Cercle de Belles Arts (1947) i les empreses particulars, organitzaven importants concerts. A Maó existí una delegació de la Cultura i també el Grup Filarmònic del Ateneu creat l'any 1916. L'any 1946 tenim la Orquestra Sinfònica de Mallorca. En 1956 es fundà la delegació de Juventuts Musicals de Palma, de Sóller (1966) i de Pollença (1966), de Ciutadella (1958) i de Maó (1958). El costum europeu de celebrar concerts sacres dins les esglésies era freqüent a Ciutat i a Maó (oratoris i recitals d'orgue), especialment per als estrangers residents a les Illes. Aquesta darrera dècada, com ja hem anotat, ha proliferat els concerts d'orgue tant a les ciutats com als pobles. Amb ocasió del primer centenari de la mort de Chopin se celebrà a Palma una memorable Setmana Musical del dia 17 al 23 d'octubre de 1949, en la que hi prenien part els pianistes Nikita Magaloff, Leopoldo Querol i Josep Cubiles; la Capella Clàssica i la Orquestra Sinfònica de Mallorca amb els seus directors Joan Maria Thomàs i Ekitai Ahn, respectivament, entre d'altres elements. I ja als nostres dies, és deure nostre anotar l'aconteixament històric musical que visquem amb motiu de la inauguració de l'Auditorium de Palma (1969) amb la Filharmònica de Berlín amb Von Karajan i desfilar des de llavors les millors orquestres del món: la de Viena amb Carl Bonn, la Nacional de París, la Nacional d'Hongria, la de Los Angeles amb Subin Metha, la Nacional de

38 Moscú, la Nacional de Leningrado... Les millors compa-

nyies operístiques del món: la de Sofia en la seva totalitat, l'Opera de Graz, la Casa Operística de Varna, la de Rylleka (Iugoslàvia)... Els grans ballets mundials: el Ballet complet i la orquestra de Kirov, el Moiseiev, el Brioska, el de Ucraïna, el de Georgia, el ballet de Los Angeles, el de Londres amb Marco Fontaine..., L'Orquestra d'instruments popular de Moscú..., essent avui per avui el nostre Auditorium "la Catedral de la Música" gràcies al seu creador Marc Ferragut i Fluxà (1901-1981). A Pollença als Festivals de Música i amb la col·laboració d'En Marc Ferragut i Fluxà nasqué la Internacional Summer Music Academy (1970). L'any 1971 Joventuts Musicals organitzà al Claustre de Sant Francesc de Palma les Serenates d'Estiu i l'any següent a Menorca, les també Juventuts Musicals organitzà el Festival de Música d'Estiu. A Eivissa des de 1973 l'Associació Pitiusa de Amics de la Música organitzà el Festival Internacional de Música de Càmera d'Eivissa i Formentera, i l'any 1979 es fundà l'associació Pro-Música de les Pitiüses. L'any 1980 tenim al Saló Cultural de Sa Pobla el primer Encontre de Compositors. A Manacor desde 1976 tenim l'Orquestra de Càmera.

Entre els que s'han dedicat a la crítica musical hi ha que assenyalar, endemés d'alguns ja esmentats: Francesc Amengual i Abraham (18..?-1909), Miquel Amer i Servera (1847-1910), Miquel Binimelis i Quetglas (18..?-1925), Antoni Piña i Forteza, Rafel Forteza i Forteza (1904-1951), Pere Barceló i Oliver (1884-1969), Pere Deyà i Palerm, Lluís Aguiló de Cáceres, Antoni Agustín..., i d'altres.

EL FOLKLORE MUSICAL

El folklore musical de les Balears és molt ric i gràcies al seu aïllament es conserva amb bastant puresa. Les cançons de la pagesia constitueixen un dels aspectes més característics amb els seus ritmes d'extremada llibertat, difícils ornaments vocals, modalitats antigues i reminiscències orientals. A l'hora de la sega, batre, sembrar, podar, llaurar, tondre, de la recollida d'ametles, figues i olives, etc., el cant de la corresponent tonada és tan usual, que hi ha pagesos que no sabrien realitzar el seu treball prescindint de la tonada que l'ha d'acompanyar. Hi ha, fins i tot, determinades feines importants que després d'haver-les acabades, demanen l'organització de danses, per exemple, el "Ball des sequers" a Sencelles, Pollença, Sant Joan, Algaià, Montuiri; el "Bolero de sa neu" a Selva que se cantava i ballava quan baixaven de la Serra després de pensar la neu en els rústics i ben conservats dipòsits "Sa Casa de sa neu", on es conservava per a l'estiu; els "Boloros des vermar" a Binissalem i els "Balls de Matances" generals arreu de Mallorca. Són també molt típics a Mallorca el anomenats "Glossats", llargs i rústics tornejos poètics que duren, a vegades, tota la nit, en un incansable diàleg d'agudes inventives, fins que un dels dos glosaros es dona per vençut. A Menorca la paraula "glossat" té una altra significació, corresponent a una dansa de

ritme binari. A Eivissa, les cançons camperoles es redueixen generalment a llargs recitats (de perfecta filiació aràbiga) amb una ràpida inflexió a la darrera síl·laba dels versos pars. Van acompanyades amb el tamboret marcant suauement el ritme de la cançó. A Mallorca són també molt típics i d'intens colorit les cançons de "ximbomba" que se canten per devers Es Carnaval. Per la Quaresma, després de la moxiganga de la victòria del peixater sobre el carnicer, que se celebrava fa anys, se suprimien danses i cants fins al dissabte de Glòria, que començaven a entonar-se les cançons de "Deixem lo dol" (corresponents a les "caramelles" catalanes) a l'hora de fer-se les col·lectes de les "panades". Les cançons de Nadal no són tan abundants com a Catalunya: lo més interessant és la supervivència a Mallorca del Cant de la Sibillà abans esmentat. A Eivissa, els "Goigs" de Nadal s'anomenen "caramelles", i van acompanyades amb el tamboret, la flauta, les castanyetes i l'"espasi" (fulla d'espasi copejada amb una vareta d'acer). Els "Romanços" i "Codolades" s'ha conservat quasi amb tota la seva força i frescura medieval, en versions distintes, encara que corresponents a les catalanes. Eren aiximateix impressionants les "cançons de mort" que se cantaven a Mallorca durant els enterraments, alternant amb els gemecs de les planyívoles i la salmòdia funerària del clergat. Els "Vou-veri-vou" (cançons de bressol) són característiques i d'incomparable dolcesa.

Les danses més escampades són els "Boleros" (Boles, Bolero de l'Amor, Bolero vell, etc.). Se ballen cerimoniosament i, a les festes patronals, constitueixen la nota culminant. El "Parado de Valldemossa" (Bolero vell) se canta amb acompanyament de violins, guitarres, castanyetes, i triangle, i es caracteritza per la suavitat de les seves cadències amb un fort contrast amb el final bruscat que justifica el seu títol. La "Jota mallorquina" (variant de l'aragonesa) li segueix en popularitat, però són molts més típics i originals els "Copeos" i "Mateixes". A Menorca es balla també el Bolero, el Fandango i el "Glossat". Eivissa sols existeixen dues dances: la "llarga" i la "curta", així anomenades per la major o menor vivacitat del seu ritme, marcat amb el tamboret flauta i castanyetes. Interessants són els balls religiosos i "de figures" a Mallorca: els "Cossiers" d'Alaró, Algaida, Montuïri i Manacor, amb la "dama" i els "dimonis"; els "Cavallets" de Pollença i Felanitx; els "Moretons" de Manacor; les "Aguiles" i "Sant Joan Pelós" de Pollença; i "Sant Joan Pelut" de Sant Llorenç d'es Cardassar. Ballen, segons les circumstàncies a l'església, a les processons, a cases particulars o a Sa Plaça, i tenen per a cada cas particular repertori adequat, acompanyat amb la caramella i el tamboret. Les festes patronals conserven a molts de pobles la saba arcaica amb les seves "danses" i "corregudes", que també tenen la seva música pròpia, ordinàriament executada per les "xirimies", el tamboret i la caramella. Hi ha pobles que ofereixen trets especials. Artà conserva el seu antiquíssim "Balls de la cisterna" a la festa de la Mare de Déu de San Salvador i les seves cançons i dances de dimonis a la

de Sant Antoni; Pollença: la comitiva de "L'Ajuntament Nova" i "L'ajuntament Vella", "L'Hirmosa" i "Les Porgeres" a les festes de la "Patrona"; Sóller a les de la "Victòria" (sobre els pirates argelins) l'evocació de "Ses valentes dones de Ca'n Tamany", Andratx, finalment commemora una victòria semblant amb la seva típica processó de La Mare de Déu dels Angels. A Menorca, més que les festes de Gràcia, que han perdut caràcter típic, és molt interessant la de Sant Joan de Ciutadella, amb el seu "Caragol", el seu "Ti-ru-ri-ru", el "Pregó", "Sa Capellana"... A les festes d'Eivissa s'executa a la missa major amb la caramella, la "Sonada d'alçar Déu". A totes aquestes festes, especialment a Mallorca, han tornat introduir-se les boniques vestimentes femenines amb el finíssim "rebosillo", el "gipó" i les "gonelles". La Capella Clàssica adoptà l'any 1933 aquestes vestimentes, les quals contribuï a estendre considerablement l'Associació d'Amics de l'Art Popular fundada a Ciutat de Mallorca pel folklorista Antoni Mulet i Gomila (1887-1966), la qual han seguit molts altres dançants populars de diferents pobles: Parado de Valldemossa (1925), Aires de Muntanya de Selva (1930), Agrupació Típica de Bunyola (1931-1948), Grup de Marratxí, Parado i Alegria pagesa de Génova, Brot de taronger, Aires Sollerics de Sóller (1969), Revetla de Santa Bàrbara de Bunyola (1948), Revetla de Son Servera... A Menorca: Grup Folkloric de Mao (1949) i a Eivissa: Sa Colla de Portmany. Aquests darrers anys hem tengut un renaixement folklòric creant-se a moltes de viles Escoles Municipals de Músiac i Dances i fomentant les Diades de Balls Mallorquins (1977). En la IV Trobada de Balls Mallorquins (1980) han participat: Card en Festa i Escola Card, de Sant Llorenç; Aplec de Gabellins, de Capdepera; Estol del Cocó, de Lloseta; Aliorna, de Ciutat; Escola de Balls, de Bunyola, Escola de Balls, de Son Servera; Aires de Montisó, de Porreres; Rondalla d'es Pla, de Petra; Aires de Pagesia i Escola de Balls del Centre Cultural, de Sant Joan; Aires Gabellins, de Capdepera; Escola de Balls Mallorquins, d'Alcúdia; Artà balla i canta; Revetla d'Algebelí, de Muro; Aires Sollerics; Aires des Plà de Marratxí; S'Estol des Gericó i Escola de Balls de Felanitx; L'Esbart Pollencí; Agrupació de Maria de la Salut; Grup de Ball folklòric de S'Indioteria, de Ciutat; i Agrupació d'es Tele-club, de Sineu. Des de 1980 tenim la Mostra Internacional Folklorica de Sóller. Entre els qui s'han dedicat a l'estudi del folklore balear s'han de mencionar els músics: F. Pedrell, A. Noguera, B. Simó, B. Samper, A. Pont, J. Massot, J. M.ª Thomàs, J. M.ª Taltavull, B. Mir Pons, T. Estaràs, B. Calatayud, L. Morey, M. Colom, L. Galmés, A. Riera, A. Martorell, G. Camps, B. Bibiloni, D. Mercadal, M. Julià, T. Artigues..., i els escriptors: Arxiduc Ll. Salvador, J. A. Prohens, A. M.ª Alcover, M. Aguiló, I. Macabich, A. Mulet, P. Ferrer, M. Ferrà, R. Morey, L. Pascual, A. Pons, G. Cortés, A. Pol, F. de B. Moll, J. Amades, A. Estarellas, P. L. Cortés, A. Galmés, A. Ferrer, B. Piña, R. Ginard, B. Ensenyat, L. Moreu, L. Ripoll, L. Fàbregas, J. Miralles, B. Coll, P. Llabrés, G. Llompart, M. Pons, C. Aguiló.

CONVERSA AMB MIQUEL BRIÑÓN MERCANT

Una de les tasques més urgents i necessàries de la investigació educativa a les Illes Balears, és la de recordar i retrobar. Sortosament viuen encara professionals de l'ensenyament amb els quals cal reconstruir el nostre passat pròxim i refer un fil, trencat brutalment, a una història, amagada o tergiversada per mà irresponsable i ignorant. Conversant amb aquests professionals s'aprèn més que llegint llibres o fullejant documents, perquè unes de les seves característiques és la profunditat humana, la seva convicció de la serietat de la feina pedagògica i la gran capacitat de comunicació.

Alguns d'aquests professionals, per diversos motius, deixaren Mallorca i cal aprofitar l'avinentsa d'un viatge o el recurs de la correspondència per tal de recollir tot l'alè i la vida de què són portadors.

—Ara visc a Medellín (Colòmbia) i pràcticament estic jubilat. Som assessor del "Gimnàsio Los Alcázares", faig qualque conferència i col·laboració literària i he reduït el meu gabinet d'orientació a la mínima expressió, i només per a gent coneguda.

Miquel Briñón i Mercant nasqué a Palma de Mallorca l'any 1913. Realitzà els primers estudis a l'escola de El Terreno. L'any 1923 ingressa a l'"Instituto General y Técnico" de Palma i estudia el batxillerat segons el Pla 1903. Des de l'any 1927 cursa com a alumne lliure la carrera de mestre segons el Pla 1914, realitzant les Pràctiques amb D. Miquel Porcel i Riera, començant l'any 1931 els seus contactes amb l'Inspector D. Joan Capó. L'any 1932 ingressa a l'Escola de Magisteri per a fer la carrera de mestre segons el Pla Professional de la República.

—Vàrem fer els estudis de mestre molt bé. Jo era de la segona promoció. Dels professors record a Doña Catalina Vives, D. Josep M.ª Eyaralar i D. Gabriel Viñas. Quan anàrem amb En Melcior Rosselló, l'any 1935, a la Colònia Escolar de Porto Colom, ma mare era mestra de Felanitx; després fou auxiliar d'Educació Física de l'Escola Normal. La senyora Rosa Roig era també molt interessant. An En García Sainz li férem una vaga molt so-

nada, però acabà bé. A Amèrica el títol de mestre professional se m'ha equiparat a una llicenciatura i he pogut fer classes a la Universitat de Psicopedagogia Correccional i exercir de Psicòleg.

Llegint l' *Evocació de Melcion Rosselló i Simonet* signada pel nostre entrevistat i publicada al número 3 de la Revista Maina (pp. 5-6), hom capta l'entorn i l'estil on es feren mestres els alumnes del Pla Professional i l'amistat que pogué arrelar entre ells i, sense voler, compara allò amb el moment actual de l'Escola de Magisteri amb un pla d'estudis alienador i una massificació que impossibilita la correcta comunicació interpersonal.

—L'any 1936 vaig acabar els estudis i arribaren els dies amargs... L'any 1940 vaig començar la meva dedicació a la infància marginada. En realitat allò era una mescla de pre-delinqüents i nins que necessitaven una atenció especial. Les circumstàncies eren molt difícils, acollíem nins que tenien el seu pare a la presó o havia estat afusellat, o no sabien qui era... Aquesta tasca la m'havia encomanada el Tribunal Tutelar de Menors. Tot d'una estàvem al local del Patronat, amb el Pare Ventura. En realitat la meva tasca era la prevenció per tal d'evitar més desgràcies humanes per a aquelles criatures... A mi sempre m'havia interessat quan estudiava tot el que feia referència a aspectes patològics o d'Educació Especial, com es diu ara. Per cert que record que a l'Escola Anxa es muntà una "Secció de Anormales", i això era un veritable disbarat. Molt aviat passarem a l'edifici de la Graduada de Llevant. Jo depenia d'una autoritat que presidia la "Junta de Protecció de Menores" que era coronel, D. Víctor Enseñat, que sempre me deia que sí a totes les meves propostes. Tot d'una començaren les obres al carrer Gabriel Llabrés, al costat de l'actual cinema Metropolitan i allà passarem l'any 1943. Hi havia amb mí un altre mestre, Joan Mateu Alba, que després fou

Inspector de La Coruña, i després En Gaspar Jaume. Jo també coordinava una secció de nines que estava a Ca'n Capes, regentada per unes monges anomenades Vicentinas.

No hi ha dubte que s'ha de considerar superada l'expressió "vocació" referida als professionals de l'ensenyament, si es presenta com a refugi conceptual alienador o substitutiu de preparació professional i de compromís social, i fins i tot, de retribució econòmica digna. Però escoltant Miquel Briñón cal creure que existeix una forma seriosa, fonda i amb plenitud personal i professional d'esser mestre. I hom pensa que aquesta és l'autèntica "vocació".

—En aquesta escola del carrer Gabriel Llabrés m'hi vaig trobar molt bé. Es tractava de crear una comunitat entre totes aquelles criatures i nosaltres; si no es fa així es perd el temps a una escola. No es pegava mai, i això feia que els alumnes diguessin als de les altres escoles "normals" de la barriada: "A sa nostra escola no peguen". Teníem alumnes amb problemàtica familiar i també retardats mentals, amb tots feiem el que podíem. Jo crec que un 80% de la població escolar marginada socialment és recuperable. Estic segur que salvarem vides, hi havia casos de tuberculosi. Començàvem per alimentar-los bé. Cada setmana els qui volien duien un velló per a fer crespells i coques, amb motiu de festes de qualque sant. Quan un nin feia festa, ell triava el menú, menjaven allà. No som psicoanalista ni crec en tots aquets dois, però certament transferim el paper de pare, per això hem de parlar molt amb els nins i s'ha de respirar un clima d'alegria dins les escoles. Hem d'educar més que instruir. Hem de procurar criteris als infants més que transmetre coses, i respectar el nin com si fós gran.

Durant la conversa el passat es mescla amb el present, potser perquè els records es fan vida present i sentida. L'explicació dels fets s'envolta amb la doctrina que

els motivava i continua com a brúixola de tot un pensament i una forma de concebre la tasca d'educar.

—Sí, sí. En Melcior Rosselló diu que ha après molt de mí, però la veritat és que tot això jo ho he après d'ell. L'educació abans de res consisteix a donar una base d'home, de persona. Si no, tota la resta és perdre el temps. Sembla mentida però la música és molt important en tot això. A la Normal tinguérem un professor de música, amic de D. Joan Maria Tomàs, director de la Capella Clàssica, i la nostra formació com a mestres es va nodrir molt de l'experiència musical. A l'escola que comentam, li donàvem molta importància a les cançons i als contes i rondalles. Un ex-alumne meu ja gran que vingué de Barcelona a veure'm deia: "Jo cant als meus fills les mateixes cançons que cantàvem a l'escola". Gran part de les activitats les fèiem en mallorquí, i també moltes en castellà, era l'idioma oficial. El meu lema ha estat sempre "Ordre i llibertat". Teníem l'escola organitzada com una unitària. Cada matí explicàvem una consigna durant cinc o sis minuts, això és molt formatiu. Clar, no sempre ha d'ésser una consigna, pot ésser comentar una notícia, per exemple. L'any 1955 el problema d'aquesta infància marginada ja estava resolt i me'n vaig anar a Amèrica, a Colòmbia.

La Biblioteca March és acollidora. Sempre hi ha temps i lloc pel treball, l'estudi i les iniciatives de tot tipus. La conversa amb Miquel Briñón, llargament cercada i desitjada, es desenvolupa a un dels despatxos més tranquils.

—Abans de partir cap a Amèrica havia assistit l'any 1941 a la Universitat d'Estiu "Menéndez y Pelayo", a Santander, escoltant interessants classes de Pedagogia. L'any 1951 vaig tornar a un curs de Pedagogia que es va celebrar a Vitoria-Amurrio. A l'Hospital Mental de Palma també feia unes visites i pràctiques amb el Dr. Bartomeu Mestres. La meua primera etapa a Colòmbia transcórr des de l'any 1955 fins a l'any 1963, vuit anys. L'any 1955 vaig arribar a Bogotà i tenia un assessoria de les institucions educatives de la Beneficència de Cundinamarca. Vaig casar-me amb Olga Vélez Montoya, a Medellín, passant a viure-hi. En aquesta ciutat l'any 1956 era el director d'un centre d'observació de menors, Instituto Nuestra Señora de Lluc; per desgràcia el cap d'un any i mig es va tancar. Vaig ésser anomenat professor de la Facultat de

Ciències de l'Educació i l'any 1957, va estar sota la meua responsabilitat l'organització d'un curs internacional de Psico-pedagogia. L'any 1958 tenia l'Assessoria Pedagògica del SENA, Servicio Nacional de Aprendizaje i era professor d'instructors. L'any 1959 vaig impartir matèries de Psicologia General i Evolutiva.

Per aquest temps i juntament amb Hugo Salazar fèrem un estudi sobre Factores influyentes en la delincuencia infantil del niño colombiano. Era un informe oficial que mos havia encarregat el Centro de Prevención Infantil del municipi de Medellín. Era el resultat de tres anys llargs de feina (1956-58). Tenguérem la trista ocasió de tractar i explorar més de set mil casos, poblacions que poques vegades els psicòlegs tenen la oportunitat d'examinar. També m'ha agradat estudiar el llenguatge propi dels delinqüents. A principis dels anys seixanta vaig tornar a Mallorca, però prest vaig comprendre que el meu lloc no era aquí, sino allà, a Colòmbia. Vaig treballar en el Centro de Orientación Docente (COD) que des de 1964 se dedica a capacitar i actualitzar de forma permanent el personal docent, i també en el Instituto Superior de Educación (INSE). Fundàrem el Gimnasio Los Alcázar, que enguany hem ampliat. És un col·legi privat que compta amb ensenyament primari i secundari. En vaig ser rector i ara en som assessor pedagògic. És una de les meues feines que encara mantenc.

Miquel Briñón té una conversa agradable, dolça que transparenta immediatament una ànima sensible, una personalitat forta i alhora suau. L'entrevista s'ha d'acabar o més ben dit, la hem d'interrompre fins l'any que vé, quan torni altra vegada de vacances a la seva Illa.

Deixam el confortable estudi del Palau March que ens ha acollit i quedam citats per d'aquí a un any.

NOTA BIBLIOGRÀFICA

Al número precedent de MAINA es troba una curta relació bibliogràfica de M. Briñón, a la qual cal afegir-hi.

—El Sena de Colombia. Una excelente institución de formación profesional. "Pro Infancia y Juventud", 64. (Barcelona 1959) 113-114.

—En col. con Hugo Salazar. Factores influyentes en la delincuencia infantil del niño colombiano. "Pro Infancia y Juventud", 66. (Barcelona 1959) 173-185, 203.

LA LECTURA I L'ESCRITURA COM A PLAER

per RAMON BASSA

Si volem que el fet de llegir i escriure sia per als nostres infants una font de plaer, que hi prenguin gust i afeció, només ho aconseguirem donant-los la paraula. Ara bé, darrera aquesta expressió "donar la paraula" s'amaguen o s'inclouen moltes de cares d'un mateix prisma, és a dir, cal que hi hagi a la classe un clima agradable, que permeti que l'infant s'expressi, cal que se l'estimuli, que se'l respecti, i sobre tot que se li tengui confiança. I això, per una mala organització i un desencertat plantejament de l'escola, no sempre succeeix.

La preocupació per trobar una utilitat instructiva a tot el que es fa a l'escola, per "aprofitar" el temps i ensenyar moltes de coses, per acabar el "programa" i el llibre de text d'una editorial concreta, fan que els arbres no deixen veure el bosc.

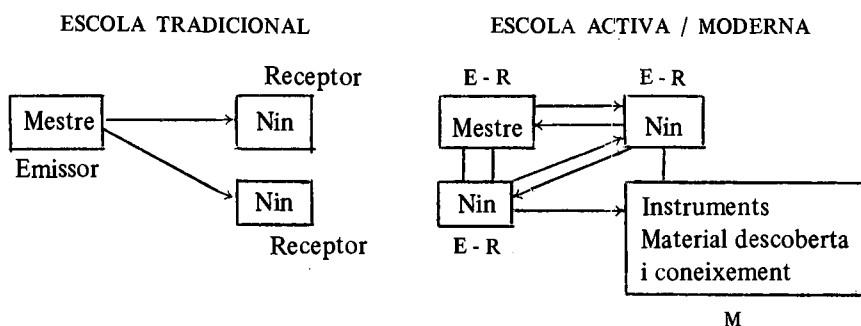
Tot aquest preàmbul anterior, el que vol, és marcar o posar l'atenció sobre la necessitat de canviar o crear un medi ric i estimulador a la classe, a l'escola, a casa —si és possible—, per tal que es produeixi la comunicació entre el món i l'infant, però també

entre els mateixos infants, entre els infants i la persona o persones adultes, i també, perquè no, la comunicació de l'infant amb el seu propi jo, amb les seves pròpies fantasies, desigs, temors, etc.

Sense un clima de comunicació la tasca d'aprendre a llegir i escriure perd un dels seus pilars fonamentals ja que tallam l'expressió, ens allunyam dels fets que relacionen l'infant amb la vida quotidiana i dificultam enormement la comprensió. Parlam, escoltam, llegim, escrivim, perquè tenim alguna cosa a dir i a escoltar.

Per això s'ha criticat la forçada passivitat dels infants a l'escola tradicional, aquells nins i nines, quietes i muts, només escoltant la veu del mestre/a sense possibilitats d'intervenir o parlar. A l'escola nova, activa o moderna —com volgueu—, no és el mestre només qui dona missatges o emet, sinó que es procura establir uns tipus d'activitats que incitin l'infant a parlar, a escriure, a dibuixar, a expressar-se, a conèixer coses noves, etc.

Gràficament ho representariem així:

Dins els moviments educatius renovadors sempre ha estat present aquest intent d'afavorir i facilitar l'activitat i la comunicació de l'infant amb les coses, així: el punt 14 de les Escoles Noves deia: "L'Escola nova recorre a l'activitat personal del nin"; la invariante 24 de C. Freinet: "La vida nova de l'Escola suposa la cooperació escolar, és a dir, la gestió pels usuaris, incloent-hi l'educador, de la vida i del treball escolar"; les aportacions del psicòleg H. Wallon referents al fet que l'acció precedeix el pensament; la pedagogia Institucional a França; el Moviment Cooperatiu a Itàlia; la incorporació a l'escola de les teories de Freud, C. R. Rogers, etc.¹

DESPERTAR L'AFECCIÓ DEL MÉS PETITS A LA LECTURA I A ESCRIURE

D'aquest clima afavoridor de la comunicació, sorgiran, per tant, unes activitats que desenrotllin el llenguatge oral i l'expressió: els contes, les anècdotes quotidianes, les cançons, les representacions o escenificacions, els dibuixos, les sortides, el parlar, etc. Com ens assenyala Pullet Lassalas: "El niño habla ← escucha, y esa es la primera condición, de la otra reciprocidad constituida por el leer ↔ escribir".² D'aquesta manera es veu com totes les activitats i situacions que ajudin a la comunicació i expressió oral, estan ajudant també a l'altra camp de la llengua, al camp de la lectura i l'escriptura.³

Un bons exercicis de psicomotricitat fina, d'orientació de l'espai i en el temps, d'observació, de manipulació, de llenguatge oral, ajuden a posar unes bones bases per a la lectura i l'escriptura, ja que la lectura participa dels elements *espai* i *temps*. Es passa d'un *espai codificat* —el text escrit— a un procés de decodificació dins el *temps*, a través de la lectura silenciosa o en veu alta.

Com diu P. Lassalas: "Una cosa es que la maestra lea una historia, otra que la cuente o que nosotros se la contemos"⁴. És convenient, per tant, fer escalonadament el pas del llenguatge

ge oral i expressiu a la representació escrita, i conseqüentment a l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura. Si aquest procés llenguatge oral-lectura-escriptura, va realment unit, mitjançant la utilització de textos lliures col·lectius escrits després pel mestre/a, de textos breus adaptats al vocabulari bàsic i a les dificultats d'aprenentatge de l'infant, de poemes, cançons, embarbussament, rondalles, endevinalles, etc., s'està procedint a treballar el gust per la lectura i l'escriptura des de petits. Es converteix en un procés viu i amb una significació per als infants, condició essencial per afavorir que llegir i escriure sigui un plaer.

El mestre Jaume Albertí explica molt gràficament aquest procés d'unió entre el llibre i el nin mitjançant un clima afectiu agradable: "Els primers llibres infantils són els pares. El nin assegut damunt els genolls dels majors, es complau a escoltar les rondalles que el transporten al món de la fantasia. Després, aquests mateixos

infants, amb els seus primers llibres d'esplai a la mà, demanaran al pare o a la mare que els expliqui les imatges o que facin la lectura de l'escrit que ells encara no saben interpretar. En els primers anys del nin, el llibre és una anella entre ell, els majors i la narració oral".⁵

En una paraula hem de captar i rebre l'infant en la seva totalitat com a persona.

DEL LLENGUATGE ORAL ALS ESCRITS D'INFANTS

El pas del llenguatge oral al món de l'escriptura, és un pas molt delicat i complex. Sovint ens oblidam que és un pas cultural, i que la Humanitat ha tardat cents de mils d'anys a arribar a conquerir les eines de l'escriptura. En canvi, els mestres i els adults en general, volem que els nins arribin a aprendre a llegir i escriure en un curs, sense entendre l'esforç que suposa als infants captar en tota la seva

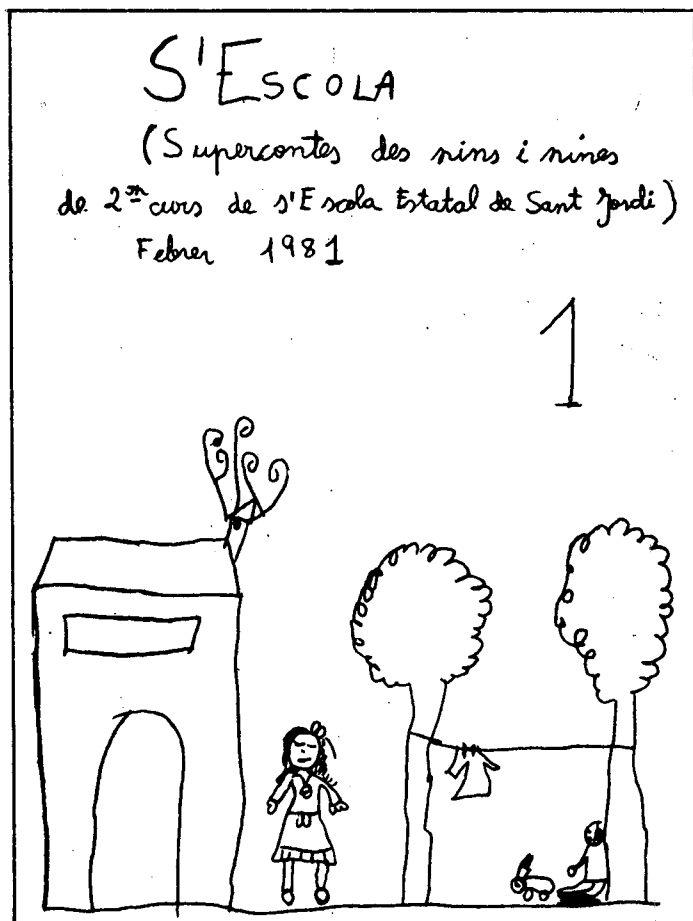
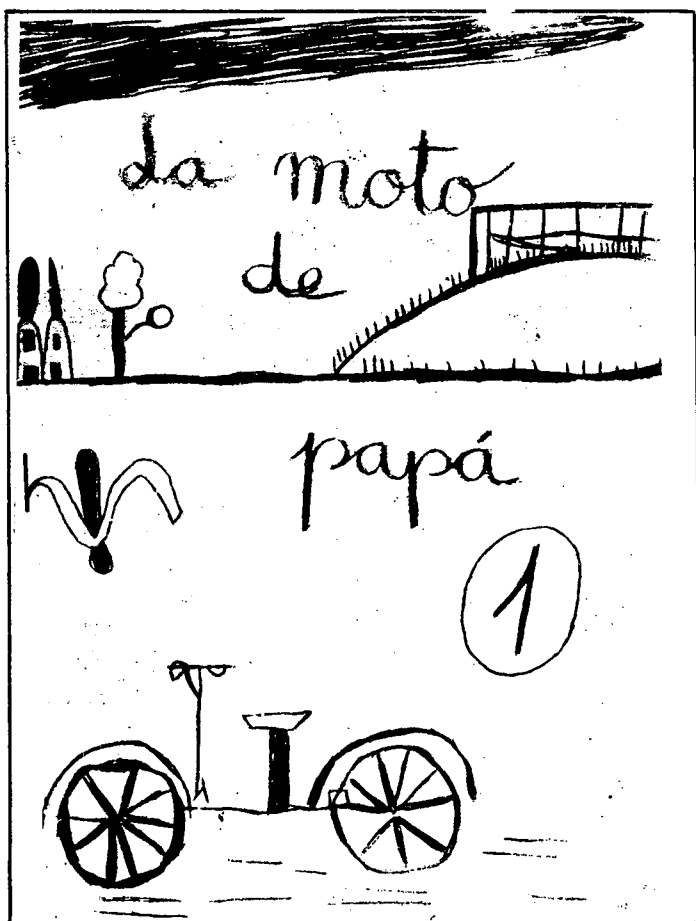
diversitat el fet que l'escriptura com diu I. J. Gelb és "un sistema de intercomunicació humana por medio de signos convencionales visibles",⁶ i que aquesta no compta amb una funció lingüística més que fa uns 5.000 anys d'antigüetat.⁷

Vull dir amb això que tan important com ensenyar a escriure a un nin/a, es fer-li entendre per a què serveix escriure, o més exactament, *posar-los en les situacions vitals i personals* perquè entenguin, desitgin o, necessitin escriure.

Una forma de posar en aquesta situació ha estat la que ha emprat l'escola al llarg del segle XX, quan ha partit de l'expressió de l'infant per passar als escrits dels infants (Decroly, A. Rubiés, el precursor a Mallorca Rufino Carpena, C. Freinet, etc...).

Per on podem començar?

Al parvulari o amb els infants petits que encara no saben escriure, tant a casa seva com a l'escola, es pot

començar *recollint les coses que ha dit l'infant* en un petit text amb una o diverses frases. Freinet diu: "Es clar que de primer seran les històries corrents entre nens petits, però que no per això deixen de ser els elements més importants de la seva vida".⁸

Aquestes frases dites per l'infant i després escrites bé a la pissarra, bé a una cartolina o un paper d'embalar blanc, amb una mida grossa de lletra, permeten establir un lligam entre l'expressió oral, i l'escriptura/lectura, i després amb el llibre.

Si aquestes frases les escrivim a un paper o cartolina més petit, tamany foli o un poc més gros o més petit segons l'edat dels lectors, i s'acompanyen del dibuix del que diu el text, o viceversa, si es parteix del dibuix de l'infant per arribar a escriure una frase sobre el que hi ha expressat, i després les cosim o anellam, tendrem el primer llibre escrit amb frases o textos dels infants. A aquest tipus d'agrupació de textos, Freinet l'anomena *el llibre de vida*, i tenim el *text lliure oral recollit*.

Dels contes i les rondalles predilectes dels infants també se'n pot fer un llibre, si dibuixen els infants les escenes o situacions que més els impressionen i després oralment diuen o recorden la situació, si ja saben escriure es pot fer col·lectivament, si no pot escriure el mestre o la mestra un petit text a davall. Els infants tendran els seus llibres de contes, que es podran guardar a la biblioteca de classe i mirar i recrear-s'hi quan vulguin després.

També es pot fer el mateix amb els contes que els infants col·lectivament o individualment, puguin contar o inventar-se.

Tot això contribueix a fer viu el fet d'escriure, de llegir i d'agafar amb un gust un llibre posteriorment.

Amb els textos escrits els nins i nines en poden fer un quadern grapat. Si s'imprimeixen amb alguna tècnica (gelatina, multicopista, limòdrag, impremta, etc.), es pot fer una col·lecció d'escrits per a cada nin i nina de la classe, que serà el primer

llibre viu de lectura o la primera revista. I si l'intercanviem amb alguna altra classe o amb una altra escola, tendrem els inicis d'un intercanvi i correspondència escolars.

Les possibles passes a seguir:

Resumint, doncs, les possibles passes a seguir per desenrotllar el gust per la lectura i l'escriptura, podrien ser:

a) *Partir i treballar el llenguatge oral en tota la seva extensió:*

Converses, *contar* i *escoltar* històries i rondalles; endevinalles; embarrussaments; cançons, etc... (Convé fer notar que el llenguatge oral no només consisteix a parlar, sinó també a educar l'oïda).

b) *Introducció del llibre d'imatges*, tant a la casa com a l'escola. *Comentar amb l'infant les imatges* i l'argument de la història.

c) *Passar a mostrar el món de l'escriptura*, a través de frases i textos de l'infant, de les lletres curtes de cançons, poemes rítmics, noms de coses, dels companys, d'animals, etc.

d) *Arribar al llibre escrit*. Procurant combinar els textos dels infants amb la introducció de llibres amb les paraules adaptades al vocabulari bàsic de l'infant, amb una lletra clara, de mida més aviat gran i amb bastant de domini de la imatge sobre el text escrit, especialment pels neoelectors. Ja que com diuen M. Mata/J. M. Cormand / M. Correig, "si bé creim que un bon aprenentatge ha de ser coronat per la confecció almenys d'un llibre individual i un de col·lectiu, que l'activitat personal del nen és el veritable fonament de l'aprenentatge i culmina amb la creativitat, no creiem que hi pugui mancar, com un aspecte d'aprenentatge, l'activitat de desxifrar el llibre que ha escrit l'autor desconegut. Desxifrar-lo des del punt de vista de la mecànica i des del punt de vista del contingut. Una cosa i l'altra poden fer-se a partir de molts pocs elements de mecànica i molts pocs elements de comprensió i creiem que cal fer-ho a mesura que es van adquirint aquests elements".⁹

CITES

¹ Per ampliar més detalladament aquestes referències, vegeu els llibres: P. JUIF / L. LEGRAND: *Grandes orientaciones de la Pedagogía Contemporánea*. Narcea, Madrid, 1980.

OLIVER, J.: *Escola i Societat. L'ensenyament a les Illes en el segle XX*. Ed. Moll. Ciutat, 1978.

² LASSALAS, Paulette: "La función del parvulario" a *El poder de leer*.

GEDISA. Barcelona 1978. Pp. 214. La traducció al català diu: "El nin parla ↔ escolta, i aqueixa és la primera condició, de l'altra reciprocitat constituïda pel llegir ↔ escriure".

³ Per a més detalls i bibliografia vegeu l'article "L'aprenentatge de la lectura i l'escriptura: ¿un problema del mestre o un problema de l'infant?" al Bolletí Informatiu de la Comissió Mixta, n.º 2. Ciutat, 1981. Pp. 19-27.

⁴ P. LASSALAS. Op. Cit. pp. 217. La traducció al català diu: "Una cosa és que la mestra llegeixi una història, una altra que la conti o que nosaltres la hi contem".

⁵ Vegeu Jaume ALBERTI: "El llibre i l'infant", al catàleg de la 2.ª exposició de llibre infantil en català. Ed. Moll / Obra Cultural Balear. Ciutat de Mallorca, 1981.

⁶ GELB, I. J.: *Historia de la escritura*. Alianza Univ. Madrid, 1976, p. 32. La traducció catalana diu: "Es un sistema d'intercomunicació humana per medi de signes convencionals visibles".

⁷ Ibidem op. ant. pp. 47.

⁸ C. FREINET: *El text lliure*. Ed. Laia B. E. M. n.º 8. Barcelona, 1972, p. 22.

⁹ MATA, M./CORMAND, J. M.ª / CORRREIG, M.: *Lletra per lletra. Llibre del mestre*. Ed. La Galera. Barcelona, 1979, pp. 20.

INDIVIDU I GRUP EN EL RENDIMENT

per LLORENÇ M. DURAN¹

Tenim certa prevenció pels models generals. Des de l'angle pedagògic ens preocupen els qui no veuen els arbres, cegats, com són, pel bosc. Es parla de "graus" bons o dolents, actius o inactius, rebels o calcats, sense considerar abastament aquells individus que s'aparten del grup i, en conseqüència, no donar-los el tractament que necessiten. El fet es fa més greu quan es vol fer passar tothom per la mateixa rasadora, quan, a l'escola l'absència d'activitat autèntica obstrueix la manifestació espontània de les individualitats. I ens referim a escoles normals, en les quals no manca, però, algú qui es destria del conjunt en qualque sentit, ja sia en intel·ligència o en comportament.

N'hem abusat massa de models filosòficament establerts, amb característiques genèriques. Hem oblidat, fidels a l'abstracció còmode, que així com no hi ha un individu igual a l'altre tampoc no hi ha grups idèntics i que individus i grups distints demanen tractaments pedagògics diferents.

¹ Han col·laborat en l'elaboració d'aquest treball Maria Antònia Barceló i en la revisió de la qualificació de respostes Maria Durán Ordiñana.

Si es vol fer una bella tasca pedagògica cal conèixer d'antuvi com és el grup. Una encertada visió del conjunt, feta objectivament, ens dirà si la manera com es comporta respon a l'ideal que la societat demana; ens facilitarà conèixer com l'individu hi encaixa i les dificultats que té per adaptar-s'hi i fins ens durà a considerar si la personalitat del professor ajuda o pertorba l'adaptació.

Es per això que demanem per a l'ensenyament l'estudi objectiu, previ i global de grups concrets, ja sia una aula, un curs o una àrea sociogeogràfica. Una assenyada psicologia industrial, quan fa selecció de personal, no es preocupa només de les aptituds, sinó també de la capacitat d'adaptació a l'equip i té present la personalitat del caporal que ha de comandar l'aspirant. ¿Podríem nosaltres demanar més poc en les relacions escolars de individu, grup i professor?

Pensant en això, el curs passat intentàrem preguntar-nos si l'establiment de característiques d'un grup escolar era possible, és a dir, si podíem trobar objectivament uns esquemes on confrontar-hi els individus. Donar compte de la tasca empresa és l'objecte d'aquest article.

Treballàrem amb 288 estudiants de segon curs de BUP de dos centres escolars d'àrea sociogeogràfica semblant. Sols en un cercàrem el C. I. perquè aquest component de personalitat no ofereix dubte, ja que la mitjana de tots els casos i l'espai

intersignes representen el grup i a ells cal referir-hi els individus. Igual passa amb les aptituds determinables per psicometria i fins i tot amb les modalitats de la intel·ligència.

Però l'adaptació de l'estudiant al seu grup escolar no és tan sols d'ordre racional, perquè un bon quocient intel·lectual no presuposa sempre l'eficiència si hi concorre un quadre negatiu de comportament. Es per això que cal conèixer no sols quin és el quadre de l'individu sinó també quines són, en abstracte, les directrius de personalitat que el grup segueix. La recerca aquí es fa difícil, perquè els instruments per establir el que s'acostuma dir-se tot senzillament "personalitat" són molt limitats si pretenem trobar en ells referències quantificables. Amb tot, qualche cosa hi ha d'aprofitable. La nostra experiència ens ha fet considerar la importància que té en el rendiment la frustració com origen de molts conflictes. La frustració podem considerar-la breument com la vivència del fracàs per la presència de l'obstacle. La tasca escolar n'és plena d'aquestes vivències que, enfrontades amb la pròpia estima de l'individu o amb l'ull repressiu del professor o de la família, poden enfonsar l'estudiant i accentuar-li de cada vegada més el sentiment de la seva incapacitat, real o imaginada.

Disposam del test de frustració de Rosenzweig que és amplament quantificable. No descriu tota la personalitat, com fan altres tests projectius, però pel que fa als nostres fins potser

sia el millor per la seva condició projectiva i per la facilitat d'aplicar-lo col·lectivament.

No volem negar l'existència d'altres mitjans com sia la classificació caracterial de Le Senne amb observacions poc traduïbles numèricament o bé el test de qüestionari de Berger d'estructura semblant, però la seva manca de fiabilitat i la pobresa introspectiva dels subjectes el fan inviable. Millor que els qüestionaris de comportament, tan aplicats en psicologia escolar perquè són còmodes i processables amb computadores, serien uns sociogrames ben preparats que poden quantificar-se; l'experiència ens ha mostrat que els alumnes coneixen millor els seus companys que no a ells mateixos. Per aquestes raons nosaltres hem utilitzat el Rosenzweig en l'intent d'establir quadres diferenciats dins els grups escolars. Descriurem breument aquest test.

En l'aplicació col·lectiva del Rosenzweig es presenten al subjecte uns fulls impresos amb uns ninots on una persona diu una frase a una altra (vegi's el dibuix adjunt que és un dels 24 que el test presenta). El qui evalua el test ha de posar unes respostes breus, ràpides i espontànies dins uns quadrets en blanc. El psicòleg dona després un tractament a les respostes, classificant-les des d'una vintena d'angles i associacions. Així s'arriba a conclusions tals com la defensa del "jo", la dominància dels obstacles, la capacitat d'organització, la iniciativa,

l'agressivitat, l'ansietat, el control i altres. Si dins les 24 situacions s'ha respost 14 vegades en forma agressiva, serà 14 la puntuació bruta segons la característica d'agressivitat. Les puntuacions brutes es transformen unes vegades en percentatges i en altres es quantifiquen directament. La puntuació final s'obté d'unes taules tipificades en notes T on la normalitat es troba entre la T=40 i la T=60. La sintomàtica es fa significativa quan ultrapassa aquestes notes les quals corresponen a la sigma.

Es consideren fonamentalment tres tipus en fer l'anàlisi: la Dominància de l'obstacle (OD), la Defensa del jo (ED) i la Persistència de la necessitat (NP), vists des de la direcció que pren la resposta la qual pot fer-se contra l'exterior, 'sien persones o coses (E)', contra el subjecte mateix, inculpan't-se (I) o bé llevant importància a la frustració (M). Cada un dels tres tipus -OD, ED, MP- és considerat des de la direcció que ha pres la frustració. Per exemple en la Persistència de la Necessitat s'hi trobarà el factor (e) quan el subjecte pretén resoldre el seu problema mitjançant una altra persona, o bé ho fa corregint la seva culpabilitat per vies positives (o neuròtiques) (i) o bé espera la solució del pas del temps o de les circumstàncies (m). En el dibuix que acompanya aquest article el subjecte pretén defensar el seu jo amb una reacció totalment agressiva dirigida a l'exterior (E). No ens estendrem més perquè no pretenem explicar exhaustivament el test, del qual queda molt per dir. Sols afegirem que el test pot perfilar una

situació d'stress produïda en l'alumne per les tasques obligades més o menys dificultoses que ha de superar, quines frustracions poden ser d'índole molt diversa, com sia la manca de mitjans de treball, els càstigs rebuts o esperats, la dificultat per comprendre els llibres o el professor, la incapacitat per expressar-se bé, etc.

Per fer ús d'aquest test la primera passa fou aplicar-lo als 288 alumnes dels dos centres que cursen segon de BUP. Tot seguit foren qualificades les respostes amb la intervenció de tres psicòlegs per assegurar l'encert en les dubtoses.

Aquesta qualificació permeté establir per cada subjecte uns quadres de valors, a partir de les respostes idènticament qualificades dins les 24 situacions del test. Primerament s'establiren els 9 factors bàsics: E' I' M' E I M e i m, que sumats horitzontalment i verticalment ens duen als tipus OD ED NP i a les direccions E I M (vègi's el quadre). Es consideraren aiximateix altres dades que no exposam en gràcia a la senzillesa.

		DIRECCIONS		
TIPUS	E'	E	e	≈ E
	I'	I	i	≈ I
	M'	M	m	≈ M
	OD	ED	NP	

La intensitat de les dades obtingudes i la coneixença de la sintomà-

tica corresponent ja permeten al psicòleg establir el comportament de l'individu dins el camp de la frustració.

Ara bé, pel que fa al nostre treball no ens interessan tan sols els resultats individuals sinó llur representació col·lectiva. Per obtenir-la acoblarem tots els tests, a fi de conèixer la freqüència amb que es donaren els factors, els tipus i les direccions, dins cada col·lectiu per separat. Es va treure la mitja X, la sigma i l'espai de normalitat (X+sigma) de totes les dades reunides. Així conseguirem uns nous quadres abstractes representatius dels grups.

Assegurarem la representativitat de les mostres amb el tractament estadístic adient, que va permetre assegurar, amb confiança el 50/o d'error, que aquests col·lectius representen la totalitat d'alumnes possibles de segon de BUP de l'àrea considerada.

A partir dels dos esquemes cercarem quines característiques es manifesten de manera diferent i segura en un i altre centre. Per això es va seguir el procés de trobar la raó crítica, mitjançant el càlcul de l'error típic de la diferència entre mitjanes que, com se sap, ha de ser major d'1'96 (a la fiabilitat al 50/o). Sempre que en la comparació de mitjanes trobarem raons crítiques superiors a 1'96 es va poder assegurar que, en la característica comparada, un grup era diferent de l'altre, sens temor a que la diferència pogués atribuir-se a la casualitat. Així s'obtingueren les diferències del quadre següent, donant per casuals o inexistents les altres diferències.

Raons crítiques de significació de diferències entre els centres escolars A i B

SÍMBOLS	RC.	CENTRE ON EL SÍNTOME ÉS ACCENTUAT	SÍMPTOMES CORRESPONENTS AL SÍMBOL
I'	2'43	A	L'objecte frustrant no és accentuat com a tal o fins i tot apareix com favorable.
M'	3'54	B	L'obstacle es minimitza fins a no veure'l.
m	3'11	B	S'espera que les circumstàncies o el temps resoldran l'obstacle.
ED	2'14	A	Hi ha menor resistència a la frustració.
M	2'47	B	Optimisme i falta de control emocional.
M	1'98	A	La frustració es minimitza. S'absol la causa frustrant.
NP	2'10	B	Hi ha defectuosa organització del treball ² .

Hi ha, a més, una dada de gran importància en el test de frustració. Es el G. C. T. que ve a ser un altre esquema típic global de comportament del col·lectiu considerat. El psicòleg ha de calcular-lo per cada col·lectiu que estableixi. L'índex individual de G. C. R. ens dirà l'adaptabilitat de l'individu al propi grup. Hem establert mitjanes i sigmes i hem calculat la diferència de les mitjanes. Aquest estudi ens ha confirmat que la diferència entre els dos grups és significativa, si bé l'adaptabilitat dels alumnes al seu propi grup és semblant.

Incidentalment diguem que no hem trobat diferència significativa entre al·lots i al·lotes dins el G. C. R. ni tampoc en algunes de les característiques que podien ser més sospitoses, com són l'agressivitat, la inculpació i el control.

Ara bé, cal advertir que totes aquestes raons crítiques que testimonien la diferència dels grups no diuen altra cosa sinó que els grups són diferents. El perquè ho sien ja és altre afer que el nostre treball no pretén esbrinar.

En resum podríem dir que els alumnes del Centre escolar A formen un grup bastant normal, encara que el control emocional resulti un poc baix. Bastará tenir en compte les desviacions individuals que és presentin i donar-los tractament pedagògic convenient.

En canvi en el Centre escolar B els alumnes en conjunt són despreocupats, les frustracions que experimenten són febles; llur comportament és inquietant perquè van mancats de control i l'optimisme és en ells excessiu; no saben organitzar-se per treballar. L'acció reformadora deu fer-se en principi sobre tot el conjunt. Per els alumnes que tinguin altres deficiències que els separin del que és normal en el grup (i a més socialment accepta-

ble), hauran de rebre apart l'acció pedagògica per aquestes altres deficiències.

Pel que fa al esquema del grup, cal estudiar si en qualque característica que li sia normal i, a més, acceptable per la societat, s'hi donen circumstàncies que li canvien el signe. Vegem un exemple: Sembla que la inculpació és millor que l'agressivitat, però si l'alumnat s'inculpa en defensa del seu jo, s'ha de veure si ho fa per eludir la responsabilitat o si no posa voluntat per superar els seus defectes (I amb i baixa) amb la qual cosa pot no fer altra cosa que eludir l'esforç per comoditat o peresa.

Hem vist, doncs, la possibilitat i la importància de conèixer objectivament l'esquema del grup i com referir-hi el tarannà de l'individu. Però convé advertir la fal·làcia de les mitjanes en fer comparacions. Les xifres de les mitjanes procedeixen de notes individuals d'un i altre sentit que tendeixen a anul·lar-se. Per tant la significació de la discrepància d'una determinada característica amb la corresponent de l'esquema global no s'ha de referir a la mitjana sinó a la sigma, és a dir, veure si la discrepància ultrapassa l'espai de la normalitat, que és quan el síntoma adquireix significació.

Per acabar diguem que cal considerar aiximateix les deficiències del professor, que tant poden influir en la formació de l'alumnat, perquè fins i tot els professors més responsables poden tenir servituds nocives al fi que pretenen aconseguir, com pot ésser la insuficiència de control de si mateix, explicar amb excessiva velocitat i altres.

En un pla més exhaustiu d'exploració és convenient cercar altres extrems que el Rosenzweig no posa en clar. Citem per exemple la dificultat d'expressió en els alumnes, el temor, la lentitud en captar les explicacions independentment de la intel·ligència.

Som conscients que un estudi de grup no sempre és cosa fàcil i que per això els psicòlegs escolars descuiden massa sovint la relació psíquica

entre alumne, grup i professor. Però no per això hem d'esquivar el problema, sinó mantenir-nos en l'esperança que algun dia serà viable la seva solució.

CONCLUSIONS PSICOPEDAGÒGIQUES

—És possible establir quadres específics de personalitat característics de grup.

—No pel fet que la composició d'un grup sembli normal deixa d'haver-hi individus que s'allunyen de la norma i cal conèixer-los per tenir-los presents en el procés formatiu.

—Es important conèixer objectivament les característiques negatives del grup.

—Convé precisar la personalitat del professor, especialment la d'aquells que cuiden d'àrees de treball que demanen control emocional i molta sistematització, a fi d'aconsellar-los.

—Per dur a terme amb encert el fi que es pretén, cada centre escolar hauria de comptar al menys amb un psicòleg amb *dedicació exclusiva i completa* per cada mil alumnes. Els centres de menor matrícula haurien associar-se fins assolir la quota d'alumnes exigible.

BIBLIOGRAFIA

- Test de Frustración*. Editorial Paidós.
Revista de Psicología General y Aplicada.
Volum 12.
Apuntes de Estadística. Profesor Yela,
Tomo II.
Apunts del curset donat per nosaltres sobre
Rosenzweig a Palma de Mallorca.

² Ens abstenim de donar més símptomes per abreviar. Poden trobar-se en el manual de Paidós, citat a la bibliografia, malgrat sia incomplet. Un quadre més exhaustiu pot trobar-se en els nostres apunts.

V SETMANA DE RENOVACIÓ EDUCATIVA

Una experiència de didàctica ambiental

per ANTONI BENNÀSSAR ROIG

Enguany, entre el 17 i el 24 de Juliol, se va celebrar a Porto Cristo la V Setmana de Renovació Educativa. Aquesta activitat és organitzada pels Departaments de Pedagogia i Geografia i l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Ciutat de Mallorca.

Les Setmanes de Renovació Educativa tenen com objectiu l'estudi del medi ambient. Entenent per medi un concepte ample que abarca des del món natural a totes les activitats que hi ha duit a terme l'home.

La intenció és arribar a una didàctica ambiental a partir d'aquests fets i situacions que ens ofereix l'indret elegit per estudiar. Podem dir que aquestes setmanes tenen un fi immediat, conèixer uns determinats entorns i un altre més ampli, que és posar a l'abast dels ensenyants una metodologia que llavors puguin traslladar al seu lloc d'ensenyament i totes aquestes aportacions fetes baix l'enfocament de la interdisciplinarietat, és a dir, presentar la realitat tal com se mos presenta als nostres ulls, de manera global, sense compartiments artificiosos en assignatures. Ara bé, hem de reconèixer que aquesta compartimentació la tenim molt arrelada i és difícil de sortir-ne.

Normalment per realitzar les recerques se fa en dos grans àmbits: socials i naturals. Amb les corresponents metodologies emprenen la investigació. Per realitzar la feina els grups d'assistents s'organitzen segons els seus interessos, s'estudien els problemes que decideixen els participants. Això dona lloc a una gran diversitat d'informacions. Després, en sessions comunitàries, cada grup comunica les seves experiències, el que han trobat, la metodologia que han seguit i les possibles interrelacions que es poden fer entre els diferents grups.

Aquest any, deia abans, s'ha celebrat la cinquena edició de les Setmanes de Renovació Educativa, que de manera ininterrompuda s'han fet des de l'any 1977. La primera va tenir com a marc la Colònia de Sant Pere (Artà), on es va

poder estudiar un medi relativament poc transformat per l'home. L'any següent a S'Arenal (Palma-Llucmajor) on el turisme fou el factor més important, però sense deixar de banda les explotacions agrícoles del Prat de Sant Jordi, i l'impacte ambiental que tot això suposa. A S'Albufera (Alcúdia, Muro i Sa Pobla) vàrem tenir ocasió d'estudiar les zones humides com a ecosistema, el turisme i les explotacions humanes de S'Albufera no van quedar al marge. El quart any, a Lluc, estudiarem les característiques de la muntanya mallorquina.

A Porto Cristo nos hem trobat amb una nova situació ambiental, entre l'explotació turística de la costa, l'agrícola just a darrera dels hotels i la industrial de Manacor. Tot això a sobre d'un medi natural que oscil·la entre una degradació molt forta i zones que encara se poden considerar pràcticament intactes.

Dins l'àmbit de les ciències socials podem destacar els estudis de caire històric, que comprenien bastants segles de temps, des de les visites als poblats talaiòtics de S'Hospitalet i a la basílica paleo-cristiana de So'n Peretó, al desembarc de Bayo durant la guerra civil, amb entrevistes a testimonis directes d'aquest fet. També se va estudiar l'evolució del poblament de Porto Cristo, des de la formació fins al moment actual. Hem d'agrair la col·laboració de Damià Duran. Respecte dels assentaments humans a l'entorn del Port, se van visitar diverses possessions, de les quals se va analitzar els canvis de propietat i límits i les explotacions agrícoles i ramaderes que s'hi feien. Els cossiers que han existit a Porto Cristo també foren objecte d'estudi.

Dins l'àmbit de les ciències naturals se va estudiar el substrat geològic, tipus de roca i de sediments. També l'estudi dels processos geomorfològics que han donat lloc al paisatge actual, amb especial atenció al fenomen de formació de les cales, tan abundants en aquell indret. Completa aquesta part l'anàlisi de sòls, des dels lito-

als de cultiu. La vegetació va ocupar bona part del temps dedicat a la recerca, les comunitats vegetals presents són les de litoral: platja, aquesta molt degradada, per l'excessiva utilització social, i les rocas, que se conserven millor, si bé també reben l'impacte dels visitants. L'altra comunitat a estudiar és la garriga, que se presenta baix dos aspectes diferents, coberta de pins, des de Cala Varques fins al Port i més enllà, sense pins i amb l'ullastre com a únic representant dels arbres, és lo que se diu una garriga típica. Als llocs més xerofítics la garriga se presenta com una brolla de ciprell i romaní. La mar, també ha estat objete de les recerques, les comunitats litorals varen ser les més estudiades, sobretot els organismes bentònics. L'estudi d'aigües se va completar amb la determinació de contaminació per presència de matèria orgànica. El treball de camp se completava al laboratori que teniem instal·lat a l'escola, on feim també les reunions dels grups. Hem d'agrair als responsables de l'escola les facilitats que mos varen donar per fer la feina.

Altres activitats foren un curs de submarinisme. Una entrevista amb el director de l'Escola Municipal de Mallorca. Finalment una taula rodona amb els escriptors manacorins Miquel Angel Riera, Jaume Santandreu i Bernat Nadal, on per espai de tres hores se va tractar la seva trajectòria literària i personal, el fet literari en general i el compromís de l'escriptor davant la societat.

Tota la feina feta va quedar recollida en fulls a ciclostil que cada grup posava a disposició dels seus companys, en el diari de la Setmana "El Drac", en fotografia i en video. Tot aquest material està dipositat, per a la gent que hi pugui estar interessada, en el Departament de Geografia de la Facultat.

L'últim dia se va formar una comissió encarregada d'organitzar la VI Setmana de Renovació Educativa. Encara no s'ha determinat el lloc on s'ha de celebrar. L'experiència val la pena que se segueixi.

LA FORMACIÓ DELS MESTRES A DEBAT

per BARTOMEU MULET TROBAT

Malgrat els canvis que es diu s'han produït al món de l'educació,¹ l'Escola com institució es posa en dubte,² ja que constantment es sent parlar de crisi de l'educació, la crisi de l'escola³ cal dir que en el cas concret de l'Estat Espanyol és a on s'ha donat un pas endarrera en l'aprovació de l'Estatut de Centres Docents no Universitaris.⁴

Davant tot això el mestre en formació cal que es plantegi quina utilitat té la formació rebuda a les Escoles Normals i als ensenyants quina és la seva aportació per aclarir el panorama de la formació dels alumnes en perspectiva de futur en front a la realitat actual.

Per altra banda és important estudiar el tema de l'educació en visió globalitzant, perquè la realitat educativa manté una relació constant amb la societat que la promou, són la Societat i l'Educació dos sistemes interrelacionats que incideixen en el procés de formació de la persona, des del punt de vista social i individual. No és només instrucció, la formació és educació, que l'individu rep del seu entorn social i natural i que assimila segons les seves pròpies característiques.⁵ L'objectiu d'aquesta educació, teòricament, serà aconseguir la formació d'una persona integral perquè pugui participar en la construcció d'una societat nova. Si volem un nou model de societat hem d'aconseguir un model humà mitjançant una educació científica, popular, amb una gestió participada i autònoma, possibilitadora d'una transformació social i que deixi d'esser un element de reproducció social i ideològica.

La Formació dels Mestres és, dins una dinàmica de canvi, uns dels temes més importants a considerar per dinamitzar una operativitat al sistema escolar, comprès dins un marc més general que és el sistema educatiu, al que pertanyen tots els nivells educatius institucionals, a més de tots els altres mitjans de que disposa la societat per a generar comunicació, perquè de la seva mentalitat dependrà la concienciació de la gent del demà però que ja són el avui.

Però la problemàtica que viuen les actuals Escoles Normals, avui anomenades "Escuelas Universitarias de Formación del Profesorado de E.G. B.", determinada en part per les seves peculiaritats,⁶ conformació realitzada mitjançant la incidència de les circumstàncies històriques que propiciarien la uniformització de l'ensenyança en el segle 51

XIX i les característiques del "Magisterio Español"; Institucions que generalment no compleixen la funció renovadora que pertoca a la formació d'un ensenyant.

I més, si es vol aconseguir una escola pública, democràtica, arrelada al medi, popular, etc., no quede més remei que replentetjar de manera profunda l'actual estructuració de les Escoles Normals a tots els nivells. Tot això és plantatgerà segons els objectius que el sistema escolar pugui assolir com a servei públic.⁷

Per aconseguir una plena integració a la Institució Universitària de les Escoles Normals, l'ensenyant hauria de sortir d'aquesta institució amb una formació científica, psicopedagògica, i amb un grau molt elevat de consciència social.

Tot això ve molt relacionat amb els objectius que assenyallem en el model de nova Escola Pública emmarcada dins un nou model de sistema educatiu. Una Escola Pública autèntic servei públic per eliminar la dualitat Escola Estatal - Escola Privada, amb una forma de control econòmic, administració i finançament públics, la qual cosa no és sinònim d'uniformització i centralització, sino de pluralisme i descentralització. Que no serà possible si no es produeix una vertadera participació social.⁸

Per tant serà necessari afavorir una correcta igualació d'oportunitats a una escola gratuïta, no només d'escolarització sinó cobrint les necessitats materials per arribar a una ensenyança totalment vàlida, fent-se necessària una reforma fiscal de caire progressista que possibiliti un presupost suficient per dinamitzar el sistema educatiu, que serà estructurat mitjançant una nova estructura d'Estat Autonòmic.

Serà una Escola Democràtica, aconfessional i en règim de coeducació. La formació integral tindrà les influències del medi social i ha d'aprofitar els lligams amb la comunitat a la que s'ha d'obrir, per aconseguir una pràctica pedagògica vivencial.

En el sistema escolar els continguts científics hauran de partir de la realitat sociocultural, econòmica i geogràfica dels que han de rebre aquesta formació i una part fonamental del nostre medi cultural és la llengua catalana, per tant l'escola ha de potenciar i utilitzar la llengua catalana.¹⁰

El model d'escola que aquí apuntam s'ha de basar en una gestió democràtica autònoma i sense ingerències del poder central que impossibilitin el normal funcionament dels centres.

Per acabar aquesta introducció al model educatiu nou, hem de fer referència a la formació del professorat, a la formació del mestre.¹¹

La formació dels mestres, necessitat de canvi.¹²

La formació dels mestres a la nostre institució haurà d'estar d'acord amb les aspiracions de la societat democràtica i amb el canvi social que demana la dinàmica actual, però l'educació serà propulsora de transformació social.

Si reivindicam un canvi de model educatiu, el primer punt a tenir en compte és el canvi de la formació del mestre perquè ells realment seran els dinamitzadors del sistema escolar.

En referència als currículums i continguts de la nova educació a les Escoles Normals, en primer lloc cal afirmar que aquestes han de tenir la possibilitat de gestionar la composició del seu currículum d'estudis sempre tenint en compte el seu medi. S'ha de facilitar al futur mestre el contacte directe amb la realitat escolar, amb un contacte més profund entre les escoles i la Normal, possibilitant als alumnes les corresponents pràctiques.

També és important l'adquisició d'un bon nivell metodològic per a assimilar els coneixements impartits que afavoriran i possibilitaran els mecanismes necessaris per a dur a terme qualsevol procés d'aprenentatge.

Si en el cas de l'educació en general la que més incidència té al procés educatiu del individu és la influència del medi, és important indicar que els continguts han de tenir com a punt de partida la realitat de Les Illes i el suport de les aportacions científiques de la història, geografia, literatura, antropologia, economia, cultura popular, sociologia, h.^a de l'educació, investigació científica, i una metodologia de l'educació física.

Per a formar correctament els mestres caldrà remarcar que es viu a una societat en què urgeix la normalització i per tant necessitem una reflexió de la seva situació en el passat i en el present, des-informacions i tergiversacions de la nostre història i cultura.

És evident que la llengua vehicular de l'ensenyament a tot arreu dels Països Catalans ha d'esser el català. Tenint en compte aquest principi l'Escola Normal ha d'habilitar els mestres per poder impartir l'ensenyament en la llengua catalana i de la llengua catalana. Ara bé, sempre tenint en compte el moment actual, és correcte

pensar que els mestres també estiguin capacitats per ensenyar el castellà i en castellà.

Una qüestió que també ens ha de preocupar a l'hora de pensar en una nova escola Normal de Magisteri és la reestructuració de les actuals especialitats i convé estudiar la possibilitat de modificar-les anomenant-les Preescolar, 1.ª Etapa, 2.ª Etapa (Ciències, Socials, Filologia Catalana, etc...) Educació Especial, etc... Però a partir de la nova estructuració de l'EGB proposada per el Ministeri d'Educació a Nivel d'EGB i que quedarà així: Cicle Inicial (1.er i 2.^{on}) Cicle Mitjà (3, 4, 5) que serà la 1.ª Etapa i el cicle Superior (6, 7, 8) que serà la 2.ª Etapa.

L'exigència d'una formació universitària per a tots els ensenyants s'ha de complir superant no només el nivell acadèmic sinó amb una professionalització de caire docent adequada al nivell de dedicació posterior i en la rigorositat científica corresponent.

La Normal també haurà d'oferir un reciclatge permanent, curssets, seminaris, possibilitats d'intercanvi pedagògic i al·licient d'investigació a les escoles. No basten les anomenades Escoles d'Estiu, a les quals la Normal hauria de tenir una participació activa ja que la tasca ha d'esser constant, en la possibilitat de renovació pedagògica per a posar al dia tant al futur mestre com al mestre en exercici.

Però la problemàtica no acaba ací perquè la qüestió és molt més ampla ja que el primer interessat ha d'esser el professorat en la nova dinàmica de l'educació i ha d'estar preparat per a dur a terme una tasca de renovació pedagògica que demana la necessitat, la normalització cultural i educativa que possibiliti l'alliberament individual i col·lectiu.

Es més, si el procés autònom general que viu l'Estat Espanyol no dona grans competències d'autogovern en matèria d'educació, el que pensam no serà possible, i molt menys en el camp universitari si no s'aprova una llei d'Autonomia Universitària a l'altura de les circumstàncies. Si no hi ha una política educativa més d'acord amb les necessitats reals de les diferents nacionalitats de l'Estat Espanyol. Si no es duu a terme una política econòmica i financera coherent mab tot allò exposat, no serà possible l'escola que desitjam.

Per altra banda existeix l'inconvenient de l'actual privatització de l'ensenyança a tots els nivells; en el cas concret que ací analitzam a Mallorca existeix l'Escola Universitària de Formació del Professorat de la Puresa.

Un altre inconvenient és la centralització d'aquest tipus d'estudis a Ciutat, quan als futurs mestres de Menorca, Eivissa i Formentera no els queda altra alternativa que traslladarse a Mallorca o a Barcelona, etc.

Uns PNNs sense estabilitat laboral i amb pocs al·licients que afavoreixin la seva superació en la preparació docent i d'investigació.

Tants i tants de problemes que fan que el procés de transformació d'aquestes institucions sigui molt lent, perquè en definitiva surtin mestres amb molt poques perspectives de feina.

NOTES

¹ "A lo largo del tiempo que nos ha tocado vivir, cualquier persona de mediana edad ha podido comprobar la evolución registrada, al menos en ciertos aspectos, en el ambito educacional...". Editorial del Diari Balears "Educación Ambiental", diumenge, 30 d'Agost de 1981. Pàg. 3.

² Veure la síntesi que ens fa Torsten Husén a "La escuela a Debate." Edit. Narcea. Madrid 1981.

³ No només des de el seu punt de vista pedagògic sinó de rentabilitat econòmica, veure per exemple el llibre clàssic damunt el tema "La Crisis Mundial de la Educación" d'En P. H. Coombs, Edit. Península, Barcelona 1975.

⁴ Aina Sitges "Comentari de Text del Projecte de Llei de L'Estatut de Centres no Universitaris". Mallorca Socialista, n.º 21, Febrer, de 1980, pàg. 7.

⁵ La instrucció i, encara més, l'educació, són pròpies de les persones, l'home aprèn coneixements i tècniques, els utilitza, els canvia, els augmenta o millora, ensenya..., aprèn a viure i a crear vida humana. I amb això, es fa home, s'educa". Marta Marta i M.ª Josep Udina, Pensem en la Nova Educació. Rosa Sensat Edicions 62. Barcelona 1981, pàg. 13.

⁶ Bartomeu Mulet Trobat La Formació dels Mestres, necessitat de canvi". M. Socialista n.º 21, Febrer de 1980, pàg. 6.

Cal expressar que les idees transcrites en el present article són les mateixes que es publicaren en el expresat en aquesta nota.

⁷ Veure "Per una Nova Escola Pública Catalana". XI Escola d'Estiu de Barcelona 1976.

⁸ "Aprender horizontes sin límites. Informe al Club de Roma". Botkin i altres. Edit. Santillana. Madrid 1979. Ens proposa la Democràcia participada.

⁹ En aquest sentit parla "Bases per una alternativa educativa a les Illes". P. C. I. B. Imp. Soler. Ciutat 1987.

¹⁰ "Llengua i ensenyament. Gloses al Dret que incorpora la llengua Catalana al sistema de ensenyament". Toni Artigues. Mallorca Socialista, n.º 20, Gener de 1980, pàg. 7.

¹¹ Per conèixer la versió oficial de la necessitat de canvi a la formació dels mestres consultau "Nueva Orientación de las Escuelas del Profesorado". Ministeri d'Educació. Madrid, 1981.

SOBRE EL SENTIDO CREADOR DE LAS ESTRUCTURAS

Por la información diaria nos es dado participar de numerosas manifestaciones, individuales y sociales, que evidencian la *problematicidad* de los tiempos que corren.

Atravesamos *tiempos críticos*. Ahora bien, si *tiempos son de dudas* son *tiempos también de interrogantes*. Desde los que convocan nuevas preguntas para lograr nuevas respuestas.

Respuestas más fiables, sobre las que poder fundamentar, con autoridad suficiente, el *tránsito hacia un nuevo tiempo*: el de creación de nuevas estructuras de convivencia.

Es característica de esta *problemática* el poner e tela de juicio —con mayor o menor fanatismo o escepticismo, angustia o laxitud— antiguas “creencias” y “tradiciones” así como poner en duda la legitimidad de las “instituciones” y “códigos” que las sustentan.

De cara a la común necesidad de colaborar, *personalmente*, a la posibilidad de *una convivencia más benigna y gratificante*, se nos hace condición, también necesaria, la proyectación comunitaria de *ámbitos de conversación* suficientemente adecuados para nuestra posibilidad creativa.

Frente a la experiencia, lamentable, de que toda *represión* (más o menos manifiesta) engendra *resentimiento* y *regresión*, nos será preciso buscar, desde un principio, aquellos medios y modos de comunicación por los cuales nuestra *expresión personal* no venga *presionada* —y por tanto distorsionada, interferida o interceptada— por *ruidos ajenos*, internos o exteriores, que conviertan nuestro conversar en “diálogo de sordos” o “polémica ensordecedora”.

AS DE COMUNICACIÓN

por JOSEP M.ª LABRA

Tendremos que empezar por proyectar un *ámbito dialogal* —o campo de juego conversativo—, *con silencio suficiente*, donde poder lanzar libres nuestras *preguntas* más espectantes hacia el encuentro de nuestras *respuestas* más coherentes.

Si atravesamos momentos críticos, es preciso, por tanto, *interrogar críticamente* (algo muy distinto a “criticar” *simplemente*) por los *criterios* más adecuados al enfrentamiento con los nuevos tiempos (y los nuevos espacios) en que ya, en alguna medida y de algún modo venimos, y vamos, moviéndonos más o menos consciente y comprometidamente.

Tendremos pues que ir —o seguir y viniendo— al acecho de *criterios*, evolutivos por supuesto, que nos permitan el acceso a *nuevas síntesis*, provisionales por supuesto, desde las que fundamentar *nuevos análisis* también provisionales y, si hay suerte, quizá providenciales de cara al futuro.

Y si atravesamos momentos críticos habremos de *dialogar*, también *críticamente*, ya desde el comienzo, sobre el *sentido creador de las estructuras de comunicación*, (yo diría de “inter-trans-con-ex-ión”) en que nos venimos y nos vamos moviendo unos y otros.

Es tiempo de preguntar por el *sentido creador de la palabra* (hablada, escrita, pintada, esculpida, grabada, etc.), más que de seguir formulando, exhaustiva y formulariamente cursos y discursos *direccionadores* de las estructuras del lenguaje vivo, al dictado de novedosos glosarios lingüísticos y meta-lingüísticos.

En otros términos: ¿Hemos de seguir augurando “los signos de los tiempos” por el análisis de las vísceras

de las últimas víctimas sacrificadas? o ¿hemos de colaborar al descubrimiento y manifestación viva de nuevas señales, signos y símbolos de configuración de el lenguaje más adecuado a la estructuración de conciencia, individual y colectiva de nuestra época, entendida como *tiempo de creación* (transformadora y transfiguradora) de una *convivencia benigna* por la que podamos participar —en *coexistencia pacífica*— de la vida de este nuestro planeta, o al menos podamos conseguir hacer compatibles una *subsistencia* vital suficiente con una *super-vivencia* espiritual óptima.

¿Navegaremos pues en la esperanza espectante —más allá de la espectacularidad de las últimas técnicas informáticas— de conseguir el acceso a una estructuración coherente de nuestros mediso de comunicación por la que lograr una comunicatividad auténticamente humana y creativa y no meramente mecánica y reproductiva?

¿Conseguiremos una restitución del conversar cotidiano como alimento vivificador de nuestro crecimiento personal?

Creo que ésto no será posible, mientras nos repleguemos en una pasividad —o incluso en un activismo— meramente “*observador*” y “*conservador*” de información, masivamente procesada, por intereses masificadores, precisamente ajenos a la personalización.

¿No es, precisamente, por el ejercicio creativo de este *conversar* interpersonal que se nos hace posible *convertir* el “paquete informativo” lanzado por los “medios de comunicación de masas” en tema conjugativo de comunión espiritual del hombre con el hombre?

Esto es, por la palabra creativa que, conjugada a niveles más profundos y elevados: (los niveles propios y comunes a nuestra dignidad de *persona humana*) nos convoca a la creación de cultura.

Si *realmente* queremos, creemos y esperamos comunicarnos como personas capaces de cuidado, cultivo y culto de los valores humanos más humanitarios ¿no irán abriéndose a la luz, —por nuestra praxis conversativa— nuevas vías de “inter-trans-con-ex-ión” para la estructuración *universitaria* de nuestras más diversas experiencias de *realidad*? eso siempre tan conocido y tan incógnito.

Ahora bien, tendremos que ir *cuestionando*, a medida que avanzamos en el proceso conversativo *la fiabilidad de nuestro sistema* de reglas de juego, y su misma sistematicidad.

Sin por ello identificar *cuestionabilidad* con *escepticismo*, (nacido en las más de las veces del desencanto al ver como se han venido abajo grandes sistemas montados sobre nuestro ciego fideísmo).

La *cuestionabilidad* ha de fundarse en vigilantes comprobaciones del proceso real de la cultura humana a través de la historia. Vigilancia que nos permitirá creer en la cultura como *movimiento progresivo de construcción de “conexiones universales”* (lo que no ha de identificarse con “unificaciones totalitarias”) *entre los diversos campos de juego de la experiencia creadora*. Campos de juego donde se van construyendo medios de conocimiento y amor a la vida de la naturaleza y del espíritu.

Hemos de tener en cuenta, por tanto, las aportaciones de una *penetración visual* científicamente experi-

mentada que nos permitan desenmascarar la falacidad de *visiones del mundo* montadas sobre representaciones meramente formales que sólo tienen vigencia como “realismo fantástico” —ajeno a un espacio y un tiempo de coexistencia histórica concreta—.

Me refiero a esos “mundos inventados” por lo que podríamos llamar *realismos irreales* —productos de una visión aberrativa— que nos impide percibir *con evidencia* el ámbito de la convivencia humana. Como ámbito real del movimiento creador del conocimiento verdadero de lo que llamamos “naturaleza” y “espíritu de vida”.

Como tampoco nos dejan ver a la persona humana como agente transmisor (o transistor) de verdades, que camina, pacientemente, por medio y a través de su cotidiano vivir cósmico, hacia el más pleno desenvolvimiento y la más clara manifestación de su realidad personal-humana, síntesis de la conjugación vital entre naturaleza y espíritu.

Es de tener en cuenta también, en este ámbito de juego constructor de medios de conocimiento y amor y las aportaciones experimentales que nos permiten valorar los modos más gratificantes de vivir la vida nacidos de los más espontáneos deseos (instintivo-intuitivos) de una convivencia amistosa, afectiva y afectuosa, ésto es: *amorosa*.

Modos aportados por los espíritus más jóvenes, que van poniendo en evidencia, por su más sensible corazón a la sinceridad. La hipocresía de los modos de vida de la mayoría de los mayores. “Haced el amor, no la guerra” es el reto arrojado a esas mantalidades *serias*, que dirimen tan seriamente sus cuestiones de todos, recurriendo a la ley que autoriza el horror de la muerte violenta como derecho de la vida. Violencia del poder capaz de fisionar los núcleos más íntimos de conexión vital y liberar en cadena (de modo irreversible) enormes fuerzas destructoras de la misma vida.

Llegados ya a esta *situación límite*, en que la *presión y represión* ejercida y ejercitada “por poder” de *fuerza mayor*, nos remite permanentemente a pulsiones y repulsiones agresivas y regresivas ¿tenemos que aceptar el tener que “vivir” fatalmente en este ambiente de progresiva contaminación y degradación?

¿No nos queda más remedio que permanecer cercados por el círculo vicioso de un *eterno retorno a la violencia*, sin otra salida que la de institucionalizar la *violencia*, como motor del progreso humano?

¿Podremos, por otra parte, pensar siquiera en la posibilidad de su peso, esta crítica situación si no intentamos activamente satisfacer la apremiante necesidad de construir los nuevos criterios electivos? criterios por los que llegar a crear una *co-electividad personalizada* —y no una mera colectividad masificada— que nos permita alcanzar esa tan anhelada *epifanía del hombre nuevo*. De un hombre con real capacidad de elección —libre y responsable— de los *medios de cambio*, adecuados al *tránsito a un ámbito de coexistencia vital*, asistida por un permanente espíritu de amor del hombre al hombre.

¿No tendremos pues que colaborar, renovadamente, a la construcción de esos *núcleos vitales de conexión universal* donde las tensiones dinámicas, individuales y sociales, se complementen y se concilien en estructuras armónicas?

¿No tenemos que ir al encuentro de *señales, signos y símbolos comunes* de convivencia amorosa, desde nuestras más propias experiencias personales de la vida, ese gran misterio? Apoyados en *síntomas reales* de que la comunión inter-trans-personal es historia viable y no mero sueño imposible de utópica realización en este nuestro único *planeta vivo* del sistema solar.

¿No nos es preciso por tanto, superar desde un principio (y superar no es suprimir ni subestimar) los lími-

tes de nuestras particulares fronteras y abrimos al encuentro vital y vitalizador de los unos con los otros “sin privatismos”, “exclusivismos” o “separatismos”, causa primera de desconexión o incomunicación entre individuos, grupos, pueblos o generaciones?

¿No es desde una actitud abierta a las señales, los signos y los símbolos comunitarios, *coherentemente configurados por estructuras universales* (no totalitarias) que podremos darnos cita para esta tarea creadora?

Se hace pues apremiante *el ejercicio libre de una comunicación responsable*, por medio y a través de la conjugación activa, unas veces, pasiva, otras, con esa, aún más misteriosa, *realidad creadora de realidad* que llamamos *Palabra*. Verbo. Logos.

Por que creemos, por fe y obras, que lo que llamamos *vocación creadora* nace, precisamente, de una experiencia de comunión entre hombres y cosmos podemos creer y esperar, además de querer que toda persona abierta críticamente (sin mogigatería ni pedantería) a su propia creatividad comunicativa puede, y debe, dialogar dignamente (sin presunción ni inhibición) sobre los diversos temas y problemas comunes de esta *obra*, apasionante, que consiste en ir *descifrando*, por intento y error (la capacidad de asumir el error de una de las condiciones de mantenimiento del intento creativo) *las claves conjugativas* por las que nuestra *vocación creadora* se va actualizando como *palabra viva*, de comunicación y comunión inter y trans-personal.

Personalizarnos ¿no es ir realizando el proceso de crecimiento espiritual de nuestra conciencia humana hacia su mayor libertad creadora, fundada en nuestras mejores respuestas creativas?

¿No es en el juego, entendido como conjugación humana y personal, donde libertad y la responsabilidad se dan creativamente el abrazo más fecundo? ¿No es desde este juego liberador que podremos ir respondiendo a las sucesivas llamadas a la creación de un *hombre nuevo*?

PERCEPCIÓN DEL COLOR EN EL NIÑO

por ESPERANZA PERELLO REYNES
Septiembre 1981

INTRODUCCION: La visión y el color

Observando el proceso de la visión podemos establecer tres fases:

- a) La formación de imágenes en la retina.
- b) La excitación de las terminales nerviosas de la retina.
- c) La elaboración de la información por el sistema nervioso y el cerebro.

Dentro de este proceso hay un factor muy importante para la visión: la luz, para ello el ojo tiene la capacidad de adaptarse a diferentes grados de luz, esto se convierte en una función protectora en el deslumbramiento, (al producirse éste, la retina disminuye en sensibilidad a la luz).

Frente a esta protección contra la luz también hay una adaptación a la obscuridad si bien es mucho más lenta.

La retina es la encargada de recoger la luz o fuentes luminosas que pueden ser de dos tipos:

- a) Primarias
- b) Secundarias

Las primeras son las que producen luz por si mismas (sol, lámpara).

Las segundas son aquellas que al recibir luz de una fuente primaria la vuelven a emitir (objetos que vemos cuando están iluminados).

La visión junto con estas fuentes luminosas posee una capacidad característica "detectar sensaciones coloreadas" hecho que se da en el hombre y en algunos animales y aún de forma limitada puesto que sólo somos capaces de detectar un determinada gama de colores.

Los colores que percibimos van desde el rojo (cuya longitud de onda es larga), al anaranjado, amarillo, verde, azul, añil y violeta (menor longitud de onda).

Pero a pesar de que existe un límite para la percepción cromática, el ojo humano puede distinguir unos 160 matices diferentes originados por la mezcla de los tres colores fundamentales (rojo, amarillo y azul).

La visión del niño es prácticamente igual a la del adulto pero su percepción de los colores es algo diferente, se puede decir que está situado entre la percepción animal y la adulta, caracterizándose por ser un intento de integración intuitiva de las experiencias planteadas en la óptica animal. Es una integración muy simple debido a las limitaciones que caracterizan al niño, como son: abstracción, universalidad del problema del color, la perspectiva.

Estas características hacen que el niño vaya adquiriendo el sentido de la vista por las "esencias" de todo lo que le rodea, aproximándose al prototipo del genio artístico y al arte de los pueblos primitivos.

Características infantiles de la visión del color

- 1) El sentido del color funciona como un todo pancromático.
- 2) Hay un proceso de sensibilización hacia los colores iniciado por el descubrimiento del rojo y termina con el violeta.
- 3) El niño es amante de la luz blanca natural, la luminosidad mediterránea es muy apropiada, se puede decir que es un ser mediterráneo.
- 4) No comprende la complicación de los colores que le rodean puesto que él sólo asimila los colores primarios.
- 5) Vive el color en toda su intensidad.

De las características anteriores se puede deducir que el niño es existencialista y directo en sus creencias, aptitudes y para el color. Usa el color en sus pinturas para manifestar la esencia de las cosas y sus sentimientos hacia ellas, por esto el arte infantil choca frente a la visión oculta —"son completamente distintas"—.

Captar el color de las cosas es tanto como conocerlas, y para el niño, tanto como "pintarlas".

Evolución sensible del niño ante el color

La mejor manera de esclarecer esta evolución es establecer unas etapas y teniendo en cuenta a distintos autores se pueden considerar las siguientes etapas según la evolución de la expresión

-Preesquemática	}	Informal-motriz (garabato)
		Formal-mecánica
-Esquemática	}	Intuitiva
		Conceptual
-Realista	}	Realista conceptual
		realista práctica

En relación a lo anterior se pueden establecer las etapas de evolución cromática:

- A) Descubrimiento del color
  - Garabato
  - Preesquemática
- B) Sistematización del color
  - Esquemática.
- C) Adaptación realista
  - Realista.

Cada una de estas etapas tiene unas características muy definidas:

- A) El garabato negro, coloreado, distinción del color ante la forma e identificación de los colores.
- B) Comparación entre colores, sistematización, preferencia, se inicia la relación entre el color y los objetos reales.
- C) Colores compuestos, tonos, matices, simbología del color, color y sentimientos, color y concepto, descubrimiento del color real, sentido de belleza.

En cuanto al orden de adquisición de los colores puede establecerse del siguiente modo:

Rojo - Verde - Azul - Amarillo (primeramente) y posteriormente:

Negro - Blanco - Naranja - Rosa - Marrón - Violeta.

Etapas cromáticas (explicación)

A.—Etapas del descubrimiento del color.

En principio el color tiene poca importancia, estamos en el garabato y es cuando el niño va adquiriendo una coordinación motriz, lo más importante ahora es el contraste entre la superficie y el lápiz. Cuando el niño empieza a dar nombre a sus garabatos es el principio del surgimiento del color, sólo los distingue pero ya quiere utilizar colores diferentes.

La importancia del color en este momento se puede resumir diciendo que es sobre todo exploratorio y que su utilización depende más de las características físicas que de las emocionales.

El siguiente paso está en la preesquemática, cuando el niño intenta comparar objetos por su forma, aquí se está explorando sobre todo la forma, y el color pierde importancia en cuanto a valorización. Pero por otra parte el niño sigue teniendo significado del color y como vez más desarrollado pero los elige por motivos afectivos, utiliza

los que más le gustan para dibujar las cosas que aprecia y disfruta al usar el color sobre todo si es alegre y vivo (colores primitivos).

B.—Sistematización del color

Esta etapa coincide con la esquemática (7-9 años) y queda determinada al descubrir la relación entre el objeto y el color, intenta dibujar forma y color objetivamente dando a cada forma un color determinado que repite en todos sus dibujos.

Resulta un gran descubrimiento ver como el color que utiliza en su pintura es el mismo que hay en la realidad. Ha encontrado un orden lógico en el mundo y va relacionando las cosas que le rodean.

Todos consiguen sus propias relaciones de color, dependientes de las experiencias individuales, lo que le lleva a un concepto visual y emocional de color. Así por ejemplo casi todos los niños tienen el concepto del cielo azul y no tienen en cuenta si llueve, (cielo gris) o si hace sol, pero no hay que decírselo al niño, pues su experiencia le demuestra que el cielo es azul y posteriormente ya descubrirá las distintas variaciones.

Sigue con los colores simples, si se mezclan es un error y no sabe utilizarlos, a pesar de esto ya se observa un indicio de abstracción al generalizar relaciones.

Sus trabajos no tienen el fin de ser artísticos, no es consciente de la belleza que tienen, pues sus propósitos no están en el final de la obra sino en todo el proceso de ejecución.

C.—Adaptación realista: Realismo: (9-12 años);

Durante este periodo el niño va desde una relación rígida entre color-objeto hasta la caracterización del color, distingue tonalidades del mismo color.

Las diferencias no se deben sólo a la percepción visual que aún se está desarrollando hasta conseguir la distinción de todas las tonalidades.

Llegados a este punto los padres y profesores intentan enseñar al niño los distintos tonos y matices, esto es un gran error puesto que perjudica la espontaneidad del niño. Conseguirá un mejor aprendizaje si lo descubre por sí mismo.

El niño goza con los colores, es capaz de una gran sensibilidad hacia las diferencias y semejanza, hay que estimularle para conseguir el descubrimiento de los distintos colores y de las variaciones, apoyando (siempre que sea posible) en la naturaleza, pues es el tema que ahora interesa al niño.

BIBLIOGRAFIA

- El color en el arte infantil*, Sergio García-Bermejo, Editorial Cepe.
- Los dibujos de los niños, Daniel Widlocher, Editorial Herder.
- Desarrollo de la capacidad creadora*, Viktor Luwenfeld, W. Lambert Brittain. Editorial Kapeluz.
- Oftalmología*, Fritz Hollwich, Editorial Salvat.
- Introducción a la física y biofísica*, J. González Ibeas. Editorial Alhambra.

DEL BALL DE BOT AL BALL D'AFERRAT¹

Esbós per a un estudi de cultura popular i poder

per TONI ARTIGUES BONET
GABRIEL OLIVER OLIVER

BALL DE TARDA, quadre de Ramon Casas (Barcelona, 1866-1932),
que només pintava el que veia, fet el 1896.

La menestralia de Barcelona passava els capvespres de festa ballant d'aferrat.
De les ciutats al camp, aquesta manera de ballar se va anar estenent.

Volem adreçar l'atenció cap a un
punt que exigirà posteriors recerques
més serioses que aquest escrit, que vol
només encetar un tema prou impor-
tant.

El pas del ball de bot al ball d'aferrat no fou a Mallorca un canvi totalment pacífic ni se va fer de sobte sinó que fou fruit de molts d'anys de bregues de classes socials possibilitades per la convivència dels dos balls en les vetlades populars.

Per una banda els balls de saló europeu, introduïts per les classes dominants, que podien ésser fàcilment assimilats per les classes populars (donant-los una nova interpretació); per altra banda les noves concepcions de relació dutes per la gent que havia viscut fora de Mallorca —l'emigració a final del segle XIX i a començaments del XX era forta— feren que només els balls d'aferrat substituïssin els balls de bot a les vetlades casolanes i particulars —recordem que el "Parado", espècie híbrida de ball de saló i de ball de bot, creat a començaments de segle, no arrelà mai—.

El fet que públicament un home i una dona poguessin aferrar-se implicava un canvi de mentalitat i una manera diferent d'entendre les relacions; els contactes eren molt més directes i l'atreuiment restava poder a la repressió. Aquesta indisciplina motivà la reacció de les classes reaccionàries —hegemòniques— i la beatúria i l'església muntaren tota una creuada per tal de combatre-la. Dins aquesta lògica de control de les classes populars foren impulsades les congregacions de filles de Maria, Marianes, etc., i també els coremers hi tengueren una gran participació. Tot això se reflecteix a les cançons populars de principis de segle:

Sor Querubina plorava
quan feia oració
de veure es seu esquadro
des coro que s'esborrava.

Caldria fer una mica d'història de la transició del ball de bot al ball d'aferrat escorcollant la premsa de l'època, els llibres de viatges, la memòria de la gent vella, els programes de festes, etc. Sense cap dubte un document imprescindible és el *Die Balearen* de l'arxiduc Lluís Salvador, 60 que descriu punt per punt el

panorama físic, social i cultural de la Mallorca de finals del segle passat.

El ball, segons conta, és un dels principals passatemps dels pagesos i de tots els mallorquins: noces, acaballes d'ametles, verema, etc., són ocasions per a balls privats que se fan acompanyats de guitarra, guitarró, bandúrria, violí i ferreguins o pandero; el ball acabava a vegades a trenc d'alba. A la festa major dels pobles se fa també un ball enmig de Plaça il·luminat amb festers i alegrat per xeremies, flabiol i tamborí. Els balls populars són: la "cota", el copeo i el fandango —i també els boleros, encara que l'arxiduc se'n descuidi—. "A Palma i als pobles grans com Felanitx, Manacor, Sóller, Inca, Artà, etc., s'han introduït els balls moderns de societat acompanyats d'una orquestra o en cercles més restringits d'un piano i se ballen a la moda europea, de cada dia més introduïda als pobles encara que limitada a les societats que formen les persones més benestants del poble. A Palma, durant l'hivern, i més particularment Els Darrers Dies (Carnaval) en què se fan balls de fresses, se balla d'aquesta manera i en els pobles, els dies de la festa del seu patró. En els balls que se fan a Palma, que exciten sempre molta alegria i són molt esperats, hi prenen part totes les classes socials: la gent més distingida va als balls del Casino Palmesano, en els del Círculo Mallorquin predomina la classe mitja, mentre que els menestrals ballen a les seves respectives societats".

És a principi del segle XX que el ball d'aferrat substituirà ja més massivament el ball de bot. És durant aquesta època que pels pobles de Mallorca se fan les primeres audicions de gramòfons, els quals aniran substituint els sonadors de "cotes" i boleros, i se ballaran ara les peces dutes de fora gravades als discs, moltes de les quals seran incorporades als repertoris dels guitarristes i també dels xeremiers. Aquests sonadors a més d'ampliar el seu repertori amb toques apreses de fora també en crearan seguint l'estructura dels nous estils musicals posant-hi, a més, lletres en català. Un altre esdeveniment important

és l'extensió de les "verbenes" —la primera és la de Felanitx l'any 1925—, que conviuran en un principi amb les revetles i acabaran substituint-les totalment.

Quan el ball de bot deixa d'ésser el ball popular, el ball usual de tothom, quan ja és més ballat el tango que la "cota" és quan floreixen les agrupacions —Aires de Muntanya fou fundada l'any 1930—, que duran a lluïment aquests balls com a exponent ja momificat de la pròpia personalitat de Mallorca de cada vegada més esvaïda i caricaturitzada damunt el cadafal.

Ja a començaments de la guerra civil són característiques les vetlades d'agrupacions folklòriques davant les autoritats —per exemple davant el Conde Rossi— i a les festes d'exaltació patriòtica, preludi tal vegada de la Sección Femenina. La dictadura del General Franco va afavorir tota aquesta manipulació de la cultura popular i s'encarregà de fer una triadella de valors, eliminant totes les manifestacions culturals que no els eren favorables; per exemple el carnestoltes fou suprimit i els glosadors foren censurats.

Podem dir amb tota seguretat que a Mallorca es dedicaren a promocionar "los bailes regionales".

És a finals dels seixanta i a començaments del setanta quan la gent, conscienciada de la manipulació dels seus propis balls comença a retornar cap al sentit de festa que podien tenir els balls de bot. Per una banda per la crisi de les agrupacions, que no trobaven balladors estereotipats —excepte les professionalitzades de cara al turisme—; per altra banda els ressorgiments nacionalistes.

S'haurà d'estudiar també el sentit de l'actual interès pel ball de bot i de crear noves agrupacions folklòriques a la major part de pobles de Mallorca protegides, quasi totes, per les institucions públiques.

Mallorca, abril 1981

¹ Esquema de la comunicació presentada al Col·loqui sobre l'Estudi de la Cultura Popular, organitzat per l'I. C. S. Saïfores, juny 1981.

EVOLUCIÓN DEL RENDIMIENTO ESCOLAR EN LA E. G. B. ¿FRACASO DEL NIÑO O FRACASO DE LA ESCUELA?

por HERMINIO DOMINGO PALOMARES
PROF. ADJUNTO INTERINO DE PSICOLOGIA
ESCUELA UNIV. DEL PROF. DE E. G. B.
PALMA DE MALLORCA

INTRODUCCION

Este trabajo forma parte de otro más amplio ("El Rendimiento escolar y clases sociales en Baleares"), llevado a cabo conjuntamente con mis alumnos de la asignatura optativa de sociología.

Los datos han sido extraídos de los "Erpas" de los alumnos de octavo curso de distintos centros estatales de E. G. B. pertenecientes tanto a zonas rurales como urbanas de todo el archipiélago.

El análisis e interpretación que hago de los datos hacen sólo referencia a una sola de las vertientes del complejo problema del rendimiento escolar, por ello no pretendo dar una explicación definitiva ni cerrada al problema que, como bien sabemos, requeriría un enfoque más amplio. Lo que sí desearía en todo caso es que el presente trabajo suscitara una detenida reflexión sobre este tema al que la Escuela Normal no es en modo alguno ajena.

BIBLIOGRAFIA

- STONES. *Psicología Educativa*. Edt. Magisterio Español.
KLAY. *Psicología de la Enseñanza*. Edt. Aguilar.
J. M. QUINTANA. *Sociología de la Educación*. Edt. Hispano Europea.
G. AVANZINI. *El fracaso escolar*. Edt. Herder.
J. HOLT. *El fracaso de la Escuela*. Edt. Alianza.
SIMMS Y SIMMS. *Socialización y rendimiento en la Educación*. Edt. Morata.
A. MONCADA. *Sociología de la Educación*. Edt. Cuadernos para el diálogo.
A. DE MIGUEL. *Estructura Social de España*. Edt. Tecnos.
P. W. MUSGRAVE. *Sociología de la Educación*. Edt. Herder.

PARTE PRIMERA

EVOLUCION DE LA MUESTRA GENERAL EN RELACION CON LAS CALIFICACIONES GLOBALES DE LOS SIETE PRIMEROS CURSOS DE E. G. B.

Si el total de individuos que componen la muestra general es ligeramente distinto en cada uno de los cuadros y gráficas, ello debe explicarse fundamentalmente por la falta de datos en los "ERPAS" de algunos sujetos de la muestra en algunos cursos. Ello no influirá de modo sensible en los datos globales, pues, la muestra general es básicamente la misma a lo largo de los siete cursos, a la vez que es lo suficientemente amplia como para no verse afectada de modo sustancial por este tipo de errores.

A la vista de los datos recogidos en los Cuadros uno, dos, tres, cuatro, cinco, seis y siete y sobre todo en sus Histogramas correspondientes (1, 2, 3, 4, 5, 6 y 7), se hace patente la gran diferencia, en cuanto a rendimiento escolar, que hay entre la primera etapa y la segunda etapa. El contraste es tan marcado, que el tema debería ser objeto de reflexiones y estudios específicos. En las figuras que arrojan los histogramas de la primera etapa, da la impresión que la muestra se reparte en estamentos o clases que se perpetúan, aunque se pueda observar un ligero trasvase a la zona del insuficiente, lógicamente desde la zona del suficiente; sin embargo las barras correspondientes al suficiente, bien, notable y sobresaliente sufren suavísimas alteraciones, lo que da a los histogramas ese aspecto de escalera que vemos a lo largo de la primera etapa. Sólo al final de la misma, en 4.º y 5.º cursos, es donde se produce un notable crecimiento de la zona del insuficiente, lo que viene a ser un anuncio de lo que ocurrirá en la segunda etapa.

En la segunda etapa se rompen definitivamente las barreras que separaban cada una de las zonas y con ello la figura estable que ofrecen los histogramas de la etapa anterior. Descienden visiblemente las correspondientes al suficiente, bien, notable y sobresaliente, para hinchar la del insuficiente, que llega en 7.º curso a tener concentrada más de la mitad de la población estudiada. Es de suponer que esta tendencia será aún más acentuada en 8.º curso, de cuyos datos carecemos.

El objetivo inicial de este trabajo no consistía en estudiar las diferencias entre estos dos ciclos escolares, sin embargo nos hemos encontrado, sin pretenderlo, con este grave problema que debería por sí solo abarcar toda una investigación. Por ello aquí sólo es posible esbozar, a modo de hipótesis, algunas reflexiones.

Amén de posibles interpretaciones psicologizantes, aquí los psicoanalistas verían una manifestación más de la llamada "fase de latencia", fase de calma de las pulsiones y por tanto propicia para el desarrollo de actividades y ocupaciones escolares, que coincidiría, "grosso modo", con

cidiría con la segunda etapa, fase en que reaparecen las pulsiones libidinales de forma violenta, habría que buscar las explicaciones en el seno mismo de la institución escolar y de la estructura educativa.

Lo más notable que diferencia a ambas etapas es el carácter globalizado de la primera frente al atomizado de la segunda. Sólo de aquí se desprenden varias conclusiones: a) el niño se ve obligado a pasar de un mundo de conocimientos mínimamente interrelacionados a otro completamente roto en pedazos, nada susceptibles, para su desarrollo intelectual de ser recompuestos; b) de una actividad escolar próxima a lo concreto se pasa bruscamente a otra desconectada de la realidad, es decir, de su realidad, repleta de conceptos abstractos; c) de un mundo en el que las relaciones con el maestro-a son estables y afectivamente ricas a otro en el que el niño cambia de un profesor a otro como de un área a otra. Ya no puede relacionarse con su maestro-a, sino con el profesor de Sociales, Lenguaje, etc. La relación con los maestros así como su actividad intelectual se ve mediatizada por cada área específica; d) como consecuencia del apartado anterior aumenta sensiblemente, en la segunda etapa, el nivel de exigencia, pues al multiplicarse los profesores también se multiplican los deberes, las evaluaciones, los criterios valorativos, etc.; e) resulta evidente que la máquina de la selección se acelera a medida que ascendemos en los ciclos escolares. Todo esto lejos de solucionarse con el tiempo parece que ocurre al revés, pues ¿cómo podría explicarse si no esa alarmante proporción del 54% de fracasos en 7.º curso? Es decir, la inadaptación escolar es infinitamente mayor al final de la E. G. B. que en sus primeros años. La institución escolar después de 7 cursos multiplica por 14 el número de los inadaptados. Evidentemente hay que decir que el llamado fracaso escolar es el fracaso de la propia escuela, del sistema educativo, y no del niño, éste sólo lo sufre. En el fondo, el problema en su mayor parte se debe a la rigidez de una institución que desconoce el verdadero mundo intelectual, afectivo y social del niño. Dado que una de las principales funciones de esta institución es la de seleccionar, a medida que avanzamos en los niveles educativos, su rigidez se hace aún mayor, y en consecuencia, deja fuera de sus límites a un número cada vez mayor de sujetos.

La función de nuestra escuela, centrada en la selección y en la instrucción, se acentúa en los niveles superiores. Hoy en día la escuela no es el mejor instrumento educativo, si por educación entendemos el proceso dinámico, rico en estimulaciones positivas, en el que el educando desarrolla sus potencialidades, dentro de un modelo suficientemente flexible como para dar cabida a todas las particularidades individuales (intelectuales, afectivas, socio-culturales). Educar, desarrollar, potenciar, y no: clasificar, seleccionar, una mera instrucción o transmisión de conocimientos y valores siempre relativos.

Según esta concepción y a la vista de los datos parece obvio concluir que nuestra escuela es una máquina esclerotizada, creadora de fracasos.

CALIFICACIONES GLOBALES	FRECUENCIAS	o/o
MUY DEFICIENTE	1	0,17
INSUFICIENTE	23	3,918
SUFICIENTE	260	44,29
BIEN	156	16,57
NOTABLE	106	18,05
SOBRESALIENTE	41	8,98
	N = 587	

CUADRO 1. Tabla de frecuencias y o/o de las calificaciones globales obtenidas por 587 niños (-as) en 1.º E. G. B. Curso 1972-73.

Media Aritmética de la tabla anterior: $\bar{X} = 5,98$

CALIFICACIONES GLOBALES	FRECUENCIAS	o/o
MUY DEFICIENTE	1	0,16
INSUFICIENTE	28	4,72
SUFICIENTE	225	37,94
BIEN	165	27,82
NOTABLE	131	22,09
SOBRESALIENTE	43	7,25
	N = 593	

CUADRO 2. Tabla de frecuencias y o/o de las calificaciones globales obtenidas por 593 niños (-as) en 2.º E. G. B. Curso 1973-74.

Media Aritmética de las calificaciones de la tabla anterior: $\bar{X} = 6,10$.

CALIFICACIONES GLOBALES	FRECUENCIAS	o/o
MUY DEFICIENTE	1	0,16
INSUFICIENTE	49	8,26
SUFICIENTE	227	38,27
BIEN	150	25,29
NOTABLE	121	20,40
SOBRESALIENTE	45	7,58
	N = 593	

CUADRO 3. Tabla de frecuencias y o/o de las calificaciones globales obtenidas por 593 niños (-as) en 3.º E. G. B. Curso 1974-75.

Media Aritmética de las calificaciones del cuadro anterior: $\bar{X} = 6,01$.

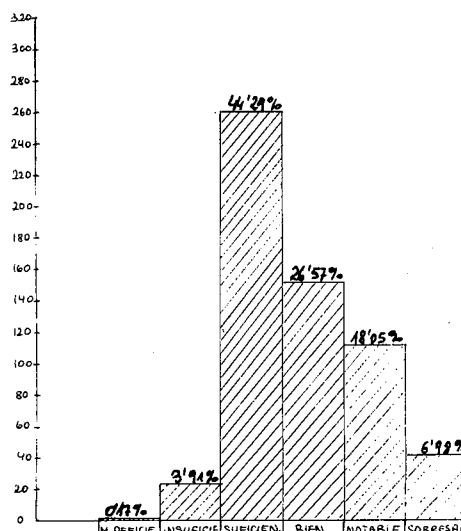

GRAFICO 1. Histograma de frecuencias de las calificaciones globales obtenidas por 587 niños (-as) en 1.º E. G. B. Curso 1972-73.

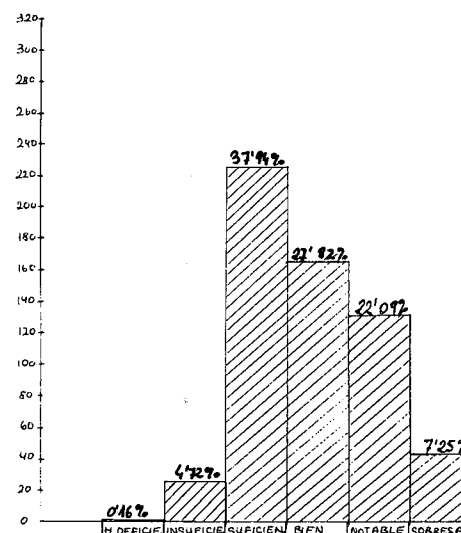

GRAFICO 2. Histograma de frecuencias de las calificaciones globales obtenidas por 593 niños (-as) en 2.º E. G. B. Curso 1973-74.

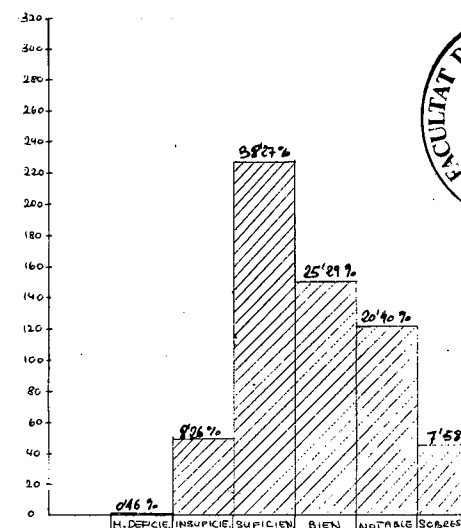

GRAFICO 3. Histograma de frecuencias de las calificaciones globales obtenidas por 593 niños (-as) en 3.º E. G. B. Curso 1974-75.

CALIFICACIONES GLOBALES	FRECUENCIAS	o/o
MUY DEFICIENTE	—	
INSUFICIENTE	106	17,54
SUFICIENTE	189	31,29
BIEN	143	23,67
NOTABLE	115	19,03
SOBRESALIENTE	52	8,60
	N = 604	

CUADRO 4. Tabla de frecuencias y o/o de las calificaciones globales obtenidas por 604 niños (-as) de 4.º E. G. B. Curso 1975-76.

Media Aritmética de las calificaciones del cuadro anterior:
 $\bar{X} = 5,93$.

CALIFICACIONES GLOBALES	FRECUENCIAS	o/o
MUY DEFICIENTE	1	0,16
INSUFICIENTE	143	24,23
SUFICIENTE	163	27,62
BIEN	119	20,16
NOTABLE	110	18,64
SOBRESALIENTE	55	9,32
	N = 590	

CUADRO 5. Tabla de frecuencias y o/o de las calificaciones globales obtenidas por 590 niños (-as) en 5.º E. G. B. Curso 1976-77.

Media Aritmética de las calificaciones del cuadro anterior:
 $\bar{X} = 5,84$.

CALIFICACIONES GLOBALES	FRECUENCIAS	o/o
MUY DEFICIENTE	—	
INSUFICIENTE	257	43,52
SUFICIENTE	119	20
BIEN	106	17,81
NOTABLE	87	14,62
SOBRESALIENTE	25	4,20
	N = 595	

CUADRO 6. Tabla de frecuencias y o/o de las calificaciones globales obtenidas por 595 niños (-as) en 6.º E. G. B. Curso 1977-78.

Media Aritmética de las calificaciones del cuadro 6:
 $\bar{X} = 5,29$.

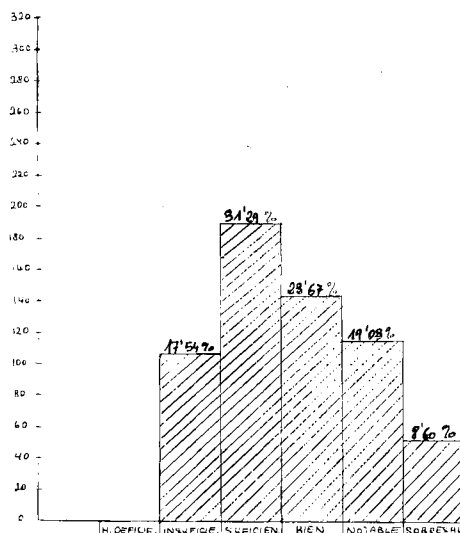

GRAFICO 4. Histograma de frecuencias de las calificaciones globales obtenidas por 604 niños (-as) en 4.º E. G. B. Curso 1975-76.

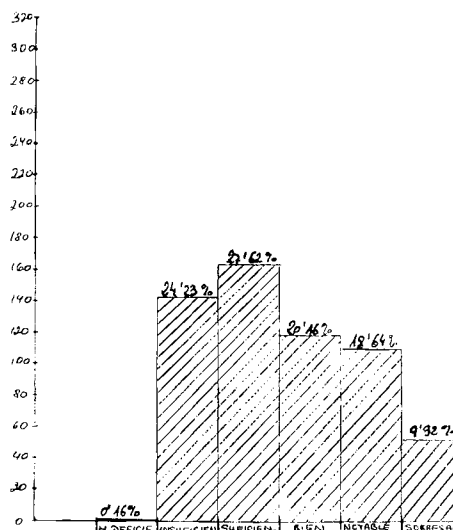

GRAFICO 5. Histograma de frecuencias de las calificaciones globales obtenidas por 590 niños (-as) en 5.º E. G. B. Curso 1976-77.

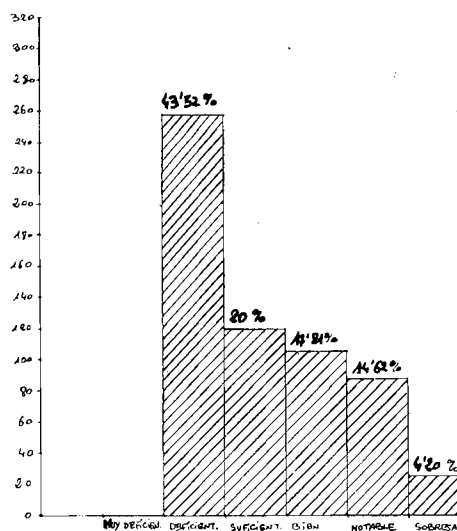

GRAFICO 6. Histograma de frecuencias de las calificaciones globales obtenidas por 595 niños (-as) en 6.º E. G. B. Curso 1977-78.

CALIFICACIONES GLOBALES	FRECUENCIAS	%
MUY DEFICIENTE	1	0,17
INSUFICIENTE	309	54,30
SUFICIENTE	68	11,95
BIEN	93	16,34
NOTABLE	78	13,70
SOBRESALIENTE	20	3,51
	N = 569	

CUADRO 7. Tabla de frecuencias y % de las calificaciones globales obtenidas por 569 niños (-as) en 7.º E. G. B. Curso 1978-79.

Media Aritmética de las calificaciones del cuadro 7:
 $\bar{X} = 5,11$.

PARTE SEGUNDA

RELACION ENTRE "FRACASO ESCOLAR" Y AREAS

Con todas las reservas que las matizaciones hechas al final del apartado anterior nos imponen, vamos a considerar como "fracaso escolar" aquel caso en que el sujeto obtiene la calificación global de insuficiente o de muy deficiente, sin tener en cuenta ni que áreas ni cuántas deba recuperar.

Al comparar los histogramas 8-9-10-11-12-13-14 se hacen evidentes varias consideraciones, algunas de las cuales guardan relación con lo dicho en la primera parte: a) aumento constante a lo largo de los 7 cursos de las barras correspondientes a las áreas de Matemáticas, Naturales, Verbal y Sociales, y un estancamiento de las barras correspondientes a las áreas de Plástica y Dinámica, sólo ligeramente roto al final del proceso; b) el carácter ascendente de las 4 barras (Matemáticas, Naturales, Verbal, Sociales) presenta dos aspectos importantes: 1) es muy débil en los cursos de la primera etapa, mientras que se acelera a partir del despegue que se inicia con la segunda etapa; 2) este proceso ascendente se efectúa dentro de los límites de un rígido esquema, lo que da a los 7 histogramas esa figura tan homogénea. En este esquema aparecen 3 pares de barras a 3 niveles distintos: en primer lugar tendríamos las 2 barras correspondientes a las áreas de plástica y dinámica, en el nivel más bajo, y por su casi total estancamiento se distancian cada vez más de las otras barras, siempre en progresión ascendente; en un segundo nivel aparecen las barras correspondientes a las áreas de Sociales y Naturales; y por último, por encima siempre del nivel anterior, aparece el tercer nivel, constituido por las áreas de Matemáticas y Verbal. Es decir, dos áreas en

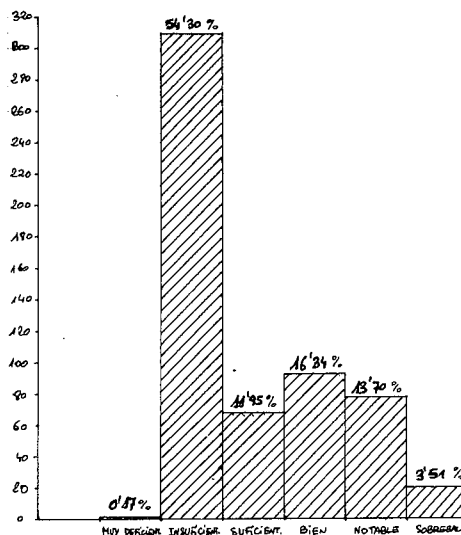

GRAFICO 7. Histograma de frecuencias de las calificaciones globales obtenidas por 569 niños (-as) en 7.º E. G. B. Curso 1978-79.

las que los niños -as apenas encuentran dificultad (Plástica - Dinámica), otras dos en las que encuentran una considerable dificultad, siempre en línea ascendente (Sociales - Naturales), y dos en que encuentran una dificultad máxima (Matemáticas -, Verbal).

La clave que nos puede dar a explicar este esquema parece muy evidente: el aumento de las dificultades se sitúa en la línea que va de lo concreto a lo abstracto, de la actividad basada en la propia experiencia sensomotora (Plástica - Dinámica), pasando por la actividad basada en las relaciones del medio físico - biológico o humano (naturales - Sociales) a la actividad basado exclusivamente en el manejo de conceptos puros (Matemáticas - Verbal). A medida que el niño se ve forzado a adoptar esquemas cognostivos alejados del mundo físico, encuentra mayores escollos a la hora de dar una respuesta ajustada a las exigencias de la escuela.

No voy a hacer una crítica referida al plan de estudios, lo que sin duda sería interesante, pero exigiría igualmente un planteamiento apropiado. Más que al qué me voy a referir al cómo el niño llega a adquirir ciertos conocimientos. Pues a pesar de todo pienso que la realidad, desde la perspectiva humana, y no tenemos otra, es matemática y es simbólica, entre otras cosas, lo que quiere decir que la escuela debe ayudar al niño en su aproximación a esta realidad. Es necesario llegar a poseer una cierta cantidad de conceptos abstractos para poder vivir en el seno de un medio que es esencialmente cultural; y sobre todo es necesario adquirir la capacidad de conceptualizar, afín de poder mantener el "equilibrio dinámico", en lenguaje de Pavlov, o de una acertada "reestructuración", en lenguaje de Piaget.

Uno de los objetivos de la escuela es el de ayudar al niño a desarrollar esta capacidad conceptualizadora, que no es otra cosa, en esencia, que eso que básicamente

llamamos inteligencia. A la vista de los datos la escuela falla en su intento.

Un concepto es una abstracción que parte de los objetos, situaciones o acontecimientos, de los atributos que esos fenómenos tienen en común. Según esta definición, para llegar a poseer un concepto hay que recorrer un largo camino que parte del objeto mismo y sus diversas manifestaciones.

Lo que al parecer ocurre en nuestra escuela es que se presentan al niño los conceptos matemáticos, lingüísticos, etc., ya depurados, completamente desprovistos de relación con los objetos a los que hacen referencia. Se procede de modo acabado como si las mentes de quienes tienen que trabajar con dichos elementos estuvieran también acabadas. Se trata de una violencia, pues, va contra el proceder intelectual propio del niño, como Piaget y otros han demostrado ampliamente. No es extraño, pues, que el niño fracase al verse presionado a manejar palabras carentes de significación, que a lo sumo llegan a registrar de forma memorística, según el procedimiento del aprendizaje mecánico tal como lo hacen los animales inferiores, tan rígido, que sólo sirve en una situación concreta. No hay ninguna diferencia entre la respuesta que dá un niño al efectuar una multiplicación según el procedimiento de la tabla "cantada" (aunque sea en su versión "moderna") y lo que hace el papagayo cuando recita unos signos (semejantes a palabras) carentes de toda significación para él. "Así utilizando un aprendizaje mecánico (dice Stones a propósito del aprendizaje de las matemáticas, pero que igualmente podemos decir del resto de las disciplinas), el niño puede llegar a superar la etapa exigida del cálculo aritmético y obtener la respuesta correcta sin comprender el proceso mediante el cual se ha alcanzado. Así, por ejemplo, cuando tenga que dividir un entero por un quebrado "se pone éste al revés y se multiplica", porque así lo ha dicho el profesor. El niño se limita a dar una respuesta a una situación estimulante, que está virtualmente desprovista de cualquier experiencia relacionada con las propiedades de los quebrados. En lugar de aprender en una situación impregnada de significado, aprende hechos aislados que no puede trasponer a otras situaciones". (Stones, pág. 138). Así en nuestra escuela el niño debe aprender de memoria, ya que de otro modo no le es posible, un sinnúmero de fórmulas, listas, fechas, definiciones, etc., no sólo alejadas de su mundo sino de todo apoyo concreto del que partieron originariamente. La escuela no sólo no apoya al niño en la adquisición de mayores y más completos significados, sino que bloquea el desarrollo de su capacidad de crear esquemas cognoscitivos, lo que es aún más grave.

Una de las características de los esquemas cognoscitivos adquiridos según el procedimiento del aprendizaje mecánico (asociación E-R por simple sucesión temporal y no por su relación causa-efecto propia del aprendizaje significativo) es la de que son útiles sólo en unas situaciones estereotipadas y se muestran inservibles en otras aparentemente distintas, a la vez que incapaces de reestructurarse

ante situaciones nuevas. Así, por ejemplo, muchos niños que aprenden a resolver un problema de matemáticas según las instrucciones y tácticas dadas por un maestro se muestran incapaces de resolver el mismo problema planteado en términos diferentes por otro maestro. Del mismo modo que un animal cualquiera al que se le ha enseñado a asociar una determinada figura geométrica con la aparición del alimento, se muestra totalmente incapaz de seguir respondiendo de modo adecuado si cambiamos esta figura por otra. Los trabajos de Piaget han demostrado a muchos maestros cuán fácilmente pueden aprender los niños la expresión verbal de cualquier cosa sin captar los conceptos subyacentes. En tales casos el niño parece comprender cuando en realidad permanece en la ignorancia. Esto es lo que ocurre siguiendo el procedimiento del aprendizaje mecánico. El recurrir a este tipo de aprendizaje es, entre otras, consecuencia del proceder, que yo llamaría "contranatural", con el que se presentan a los escolares los conceptos abstractos. Es decir, al no seguirse el proceso "natural", que cada niño vive en su progresiva comprensión de la realidad, éste no llega a poseer verdaderamente los significados de los conceptos con los que se vé obligado a trabajar, en consecuencia se recurre a ese otro tipo de aprendizaje con el que aparentemente se consigue la respuesta adecuada, utilizando signos carentes de todo contenido semántico, que son los seudoconceptos, al tiempo que, como ya me referí antes, se desvía al niño del desarrollo de su capacidad generalizadora.

La siguiente anécdota, por su proximidad y elocuencia, ilustrará a la perfección cuanto he querido decir. Con frecuencia un alumno de C. O. U., vecino de casa acude para consultarme cuestiones relacionadas con su asignatura de francés. Dos días después del fallido golpe de estado en España me pidió que le corrigiera una redacción sobre el tema de la "libertad" que debía entregar al profesor en breve. En unas pocas líneas trataba de explicar el concepto de libertad refiriéndolo a las consecuencias que la revolución francesa tuvo sobre Europa. Una vez realizado lo que inicialmente me pedía me planteó la siguiente pregunta: "¿Qué más puedo decir sobre este tema?" Yo, un poco perplejo, le aconsejé que lo relacionara con el intento de golpe de estado. Mi perplejidad llegó al extremo al oírle decir: "Y eso ¿qué tiene que ver con la libertad?". Esta pequeña anécdota refleja hasta que punto es grande el abismo que separa la escuela de la realidad. Este alumno se veía incapaz de generalizar el concepto de libertad a otros campos de significación que no fueran los reducidos a los límites de la escuela. En efecto, ante la urgencia de tener que teorizar sobre este concepto, no encuentra otros puntos de referencia más que los recogidos en los libros de texto, de historia en este caso, y los relacionados a su vez con las expectativas del profesor. Salirse de ahí resulta imposible. El concepto de libertad de este modo se queda en algo tan abstracto y lejano que se verá obligado a recurrir al procedimiento del aprendizaje mecánico (la memorización) cada vez que se vea urgido a responder a una cuestión de esta índole.

PSICOLOGIA? : NO GRÀCIES

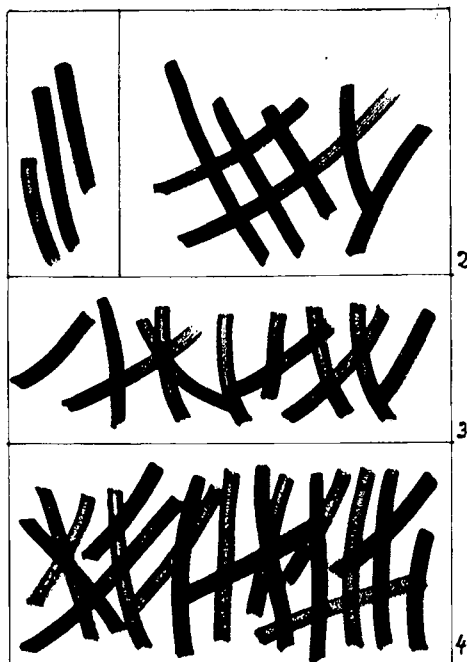
per BARTOMEU BARCELÓ GINARD

Psicòleg i Coordinador de l'Escola d'Infants
"Verge de Lluc - Siurell"

Aquest article se refereix a la situació anacrònica d'una ciència —la Psicologia— dins l'actual programa de l'Ensenyament Mitjà. Quedi clar d'entrada que no consideram ni justa ni satisfactòria tal situació; és més, creim que així com s'imparteix avui a les aules ni tan sols és Psicologia, ja que o bé no se consideren els darrers avanços o noves perspectives¹ o bé, i sobretot, ni els mateixos textos oficials que serveixen de guia als mestres recullen els temes psicològics de manera clara i gens ambigua, ja que no poden deslligar-los —en darrer terme, si tant se vol— de la Filosofia, o encara pitjor, de la Escolàstica o d'altres metafísiques diverses.

Però anem per parts. Primer de tot hem de saber veure que si parlam de ciència psicològica i d'ensenyament mitjà de forma conjunta, ens enfrontam a dues problemàtiques:

A.—La que fa referència a la pròpia constitució de l'espai científic i d'aplicació de la Psicologia amb tot el que això representa de delimitació de competències amb les altres ciències.

J. Barceló

B.—La que fa referència a l'articulació, dins els plans d'estudis que contempla la legislació educativa, de les distintes disciplines que, degut al tema que ens preocupa, tendran a veure amb les anomenades ciències humanes.

A.—Constitució de la Psicologia

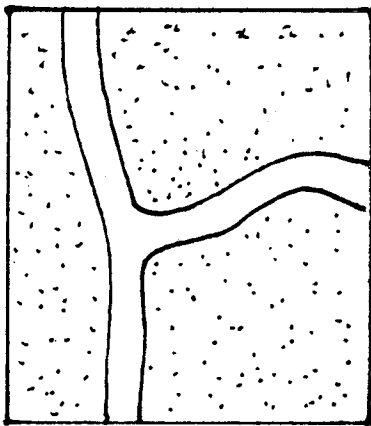
Se presenten dues dificultats que s'aguditzen molt a l'Estat Espanyol:

a.—La manca de "sentència resolutorià" per a les noviances entre la Psicologia i la Filosofia.

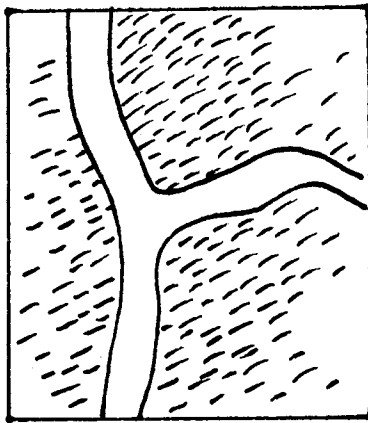
b.—La manca d'un status social i professional de la Psicologia i dels seus especialistes.

a.—La relació Psicologia-Filosofia és ja històrica i aquí mai no s'ha plantejat en la manera de dir que és el que mútuament poden aportar-se sinó en la de dir quan s'aconseguirà el divorci. És explicable si pensam que als orígens de determinades inquietuds dins la Psicologia hi ha hagut plantejaments filosòfics (el cas potser més fèrtil és el de Piaget). també les mateixes reflexions que defineixen la Història de la Filosofia recorren en no pocs moments al subjecte, a llurs capacitats i esquemes de funcionament, al problema de lo mental, del coneixement, per no parlar de l'ànima, la voluntat, les sensacions, la intel·ligència, etc. Tot això ha lligat la Psicologia a la Filosofia molt més que no a altres ciències, i el que és pitjor, al nostre país s'ha arribat a fer insoporable la influència de les metafísiques i la dictadura de la "Filosofia Psicològica" sobre els desitjos d'avanços veritablement científics. És a dir, no s'ha sabut veure que una cosa era la discussió tòrica del que diríem les epistemologies científiques, problema difícil, sempre en actualitat i de tardana solució, i una altra oferir de forma clara i contundent l'status científic i social que la Psicologia demana i se mereix. Creim que és per tot això que hi ha pocs psicòlegs amb vertader interès i consciència de la importància de cert tarannà filosòfic dins llur pràctica científica. Veim, idò, que la "sentència resolutorià" de què parlàvem és

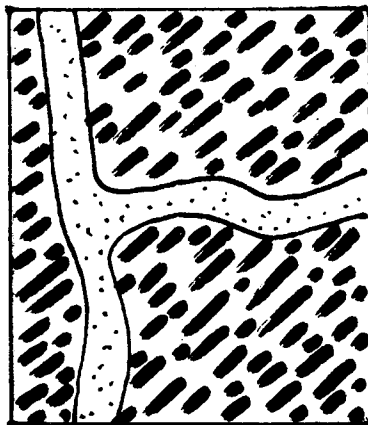

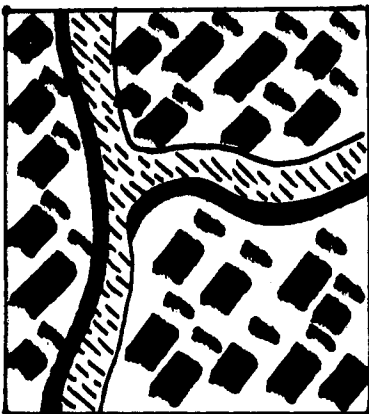
1

2

3

4

Joume Falconer

competència per una banda del problema de les ciències, en general: qui és qui, de qui és i a qui correspon l'estudi de cert camp de la realitat; però per altra part, necessita per concretar-se d'una política decidida de possibilitar el treball d'aprofundiment i expansió de cada ciència. Per tant:

b.—Es fa imprescindible un dràstic racionament de les dioptries dels poders públics. Es necessita una coordinació efectiva entre les Facultats de Psicologia², l'Administració Central, la de les Nacionalitats i dels Municipis i els Col·legis de Psicòlegs³ per tal que:

1.—La Psicologia i els seus professionals puguin satisfer mitjançant llurs eines específiques les necessitats dels grups socials: a les escoles, als barris, com a servei públic, al treball, en les deficiències psíquiques i un llarg etc.

2.—Se lluita per la difusió d'una vertadera comprensió de Psicologia i altres especialitats relacionades (Pedagogia, Logopèdia, etc.), dins tot el conjunt social de tal manera que entrin definitivament a ser del domini públic i surtin del reducte gens aconsellable on s'atrinxeren.

Creim que així, combinant l'esforç teòric amb l'acció pràctica, s'aconseguirà començar a reequilibrar una situació discriminatòria i que a nivell de servei públic és clarament deficitària.

B.—Articulació legal

Els dèficits són evidents:

a.—Si per un costat la Psicologia es considera fundada oficialment amb en Wundt el 1879, per un altre podem constatar la relativitat d'aquesta data quan comprovam que avui en dia dins l'Estat Espanyol encara no existeixen de forma generalitzada les Facultats de Psicologia i és recentíssima la creació dels Col·legis Oficials de Psicòlegs (aquí a Ciutat encara en situació de Juntes Provisionals).

b.—Un dels condicionants que va decidir els psicòlegs a estendre's llur partida de naixement el segle passat fou l'incorporació a les seves investigacions del treball experimental; en canvi aquest, és un dels gran absents dins el pla d'estudis de Psicologia a la Universitat⁴, i obviamt a B. U. P. i a C. O. U.

c.—Les noviances més amunt al·ludides entre Psicologia i Filosofia se concreten dins l'ensenyament mitjà en determinats textos d'aprobació oficial i d'ús a les escoles, on es parla de forma més o menys explícita de Psicologia empírica i de Psicologia filosòfica la qual cosa no fa sino augmentar la confusió.

Aquests textos són usats només per determinar nombre de mestres. Els altres potser vulguin arriscar-se a la preparació de les matèries psicològiques del seu programa de filosofia mitjançant la utilització de bibliografia psicològica especialitzada. Ara bé, el problema en aquest cas és evident. En l'actualitat, i a l'espera d'una anunciada reforma dels Ensenyaments Mitjans, el mestre encarregat de l'assignatura de Filosofia de B. U. P., per exemple, (deixam C. O. U. a la possibilitat d'una Història de la Filosofia), i que no vol acudir a un manual oficial per explicar els temes, ha de preparar-se des de capítols sobre "L'estructura psíquica de l'home", "Comunicació i llenguatge", "La intel·ligència", "La memòria", fins a altres que fan referència a "La justícia i el dret", "Estructures socials", "La dimensió social de l'home", "Lògica proposicional i de classes", "Metodologia del saber científic", "El problema de la religió", "El problema de la realitat", etc., és a dir, un caramull de continguts que pertocquen gairebé a totes les ciències per la qual cosa ha d'elaborar pràcticament una enciclopèdia. D'aquí se desprèn que o bé se n'afluixa i acudeix al texte-guia i en conseqüència abandona definitivament l'estudi viu i actiu per passar a vomitar i re-vomitar curs rera curs els te es de l'índex, o bé pega pinzellades de tot i no dibuixa res. Aquest problema pràctic té evidentment una vertent teòrica com és la discussió sobre el que pertoca fer a la Filosofia, quina és la seva missió.⁵

Què fer doncs dins la classe? Per lo que a la Psicologia respecta —esperam que diguin la seva sociòlegs, lògics, antropòlegs...— creim que el millor seria, i aquí la nostra proposta, l'articulació dins els plans d'estudis de la Psicologia per a l'Ensenyament Mitjà com a matèria independent de la Filosofia. D'entrada es conseguirien tres coses:

1.—Socialitzar uns coneixements que serveixen a tothom. Ara, els continguts de la Psicologia sols arriben (i de quina manera!) als que l'estudien a les Facultats. El coneixement psicològic és una de les eines que posseïm per analitzar la realitat i per tant té tant de sentit la seva existència als instituts, etc., com la té la Física o les Ciències Naturals.

2.—Aprofundir, millorar i actualitzar uns continguts que ara o se donen de forma ambigua —dins filosofia— o ni se donen —el mestre els bota—. Així podrien escoltar-se al B. U. P. i/o C. O. U. discussions sobre psicopatologia, psicologia animal, intel·ligència artificial, psicologia evolutiva, psicobiologia, psicolingüística, psicometria, Escoles psicològiques, creativitat, etc.

3.—Problematitzar l'estructuració d'aquells cursos. Efectivament, si com hem dit es do m sin per apercebuts sociòlegs, antropòlegs, lògics, etc., resultaria que dins B. U. P. i C. O. U. hi hauria multitud de matèries, problematitzant més, si cal, la metodologia i la dinàmica escolar i també la propia dedicació de l'alumne. Ara bé; aquest problema és clarament estructural i s'ha d'enfrontar mitjançant un canvi en profunditat i no amb actituds de romandre esglaiat ja que ara mateix hi ha problemes greus (com el de l'augment lent i progressiu de nins per aula, o el mateix de la metodologia didàctica) que no provoquen cap resposta contundent. Seria possible i convenient allargar els cursos d'Ensenyament Mitjà i acursar els de les Facultats de tal manera que en els primers hi hagués vertader treball d'exposició de les distintes ciències (amb la qual cosa s'evitaria la ridícula separació entre Lletres i Ciències al mateix temps que es construirien bones i necessàries relacions interdisciplinàries) així com una preparació forta en Metodologia? Seria possible i convenient reduir els cursos a les Facultats a fi de que s'eliminassin les reiterades "Històries de la...", "Introducció a la...", "Aproximació a la..." per anar especialitzant al màxim (sense perdre de vista el treball conjunt amb les altres ciències i que s'haria duit a terme amb anterioritat) els continguts i combinar-los indefectiblement amb treball de laboratori o de camp?

Segurament caldria això i més. El que és cert és que pel que respecta a la Psicologia no és acceptable que els llicenciats tinguem l'oportunitat d'accés a l'Ensenyament Mitjà quan no hi ha assignatura capaç d'oferir-nos la possibilitat d'un treball per el qual ens hem preparat. Això és fraudulent. També és indignant, i font de competències deslleials, que poguem com els llicenciats d'altres especialitats, donar classes de qualsevol "ciència afí" manco de la que hem estudiat. Per tant, implícitament i malgrat declaracions oficials tot això vol dir, malauradament, que: Psicologia? : no, gràcies.

¹ No consideram aquí darrers avanços o les novetats dels últims, per exemple, cinc anys (cas de determinades sofisticacions tècniques) sinó de canvis de visió dels problemes psicològics o d'incorporació de nous camps d'estudi (psicologia animal, intel·ligència artificial, etc.), operats entre els '40 - '60.

² Ens que, com veurem més avall, encara no existeixen.

³ Idem nota 2.

⁴ Per a més informació general sobre la situació de l'ensenyament de la Psicologia a les Facultats veure *Cuadernos de Pedagogia* n.º 19/20 juliol-agost 76.

⁵ N'hi ha que en lloc de demanar-se a on col·locar la Filosofia, pregunten per llur desaparició dels plans d'estudis. Segons ells, seria una manera d'evitar-li la mort.

MANCOR DE LA VALL. UNA EXPERIÈNCIA D'INVESTIGACIÓ DEL MEDI (Març-Abril 1981)

REALITZADA PELS ALUMNES DE 2^{on} DE SOCIALS (1980-1981)
COORDINADA PER BARTOMEU MULET TROBAT

No és la primera vegada que a les pàgines de Maina es descriu una experiència de coneixement del medi¹ per això podem afirmar que dia a dia la pedagogia del medi va escalant posicions a la tant necessitada renovació pedagògica de la formació del mestre.

Entre les motivacions que ens mogueren a dur-la a terme cal indicar la de comprovar "in situ" la utilitat de l'aplicació d'una metodologia didàctica de recerca i estudi del medi, ja que la majoria de la classe de 2^{on} de Socials de l'Escola Normal interpretava aquesta iniciativa com una novetat vàlida.

També es va veure que podria ajudar a millorar les relacions interpersonals i va ésser a partir d'aquí que es va intuir la possibilitat de realitzar una experiència que al mateix temps afavorís el coneixement del medi físic i social; és va veure que podrien estudiar alternatives estratègiques per poder comprovar si els corrents actuals de la pedagogia, assimilant alguns aspectes de varis

d'ells, ens oferien possibilitats pràctiques d'actuació educativa.

Partírem d'aportacions realitzades a altres indrets i institucions educatives² i aportacions teòriques al respecte³ amb l'esperança d'aconseguir millorar la nostra pràctica educativa.

Abans d'iniciar la descripció de l'experiència convé assenyalar que no hagués estat possible sense la col·laboració a la seva preparació tècnica d'especialistes com Pere Ripoll (Professor del Departament de Geografia de la Facultat de Lletres), Guillem Florit (alumne de l'Escola Normal de l'especialitat de Ciències) i de la participació de Toni Artigues, Biel Majoral i Aina Sansó a la vetllada popular que es va viure així com a la preparació prèvia i planificació de l'experiència on va col·laborar la majoria de la classe.

Descripció del proces de l'experiència:

Una vegada perfilada la composició dels grups i encomenades les diverses tasques a emprendre, es va contactar amb el medi.⁴

Quan arribarem a aquesta situació ja hi havia un treball previ elaborat a partir de les discussions a classe i pel grup coordinador de planificació que es reunia per discutir la direcció global a seguir durant les diverses actuacions dels petits grups i del gran grup.

Es va elaborar un Dossier previ a l'estada a Mancor de la Vall segons les diferents matèries a tractar i d'acord amb les fonts existents a Ciutat que fessin referència directa o indirecta al medi ambient a estudiar. Utilitzarem bibliografia, estadístiques, a més de començar a relacionar-nos amb personatges coneixedors del lloc on havíem de localitzar l'assaig, el qual no es limitaria a Mancor estrictament sino que seria extensiu als pobles del seu voltant, Selva, Biniamar, Inca, etc.

Una vegada instalats a l'oratori de Sta. Llúcia prenguérem contacte amb el poble de Mancor i es va començar la tasca a realitzar. Dividits els grups de manera funcional i operativa, prèviament elaborats els objectius fonamentals a aconseguir durant l'experiència, que es varen decidir conjuntament en les diverses assemblees anteriors i que serviren per possibilitar una mena d'interdisciplinarietat ja que la realitat és una totalitat.

Aquesta voluntat de participació en una recerca col·lectiva va facilitar una perfecta connexió entre els diversos grups i així es va lograr una acceptable comunicació de idees i d'iniciatives.

Els participants a l'experiència ens dividírem en el següents grups de treball, tenint en compte, en tot moment, l'ideal d'aconseguir una acertada aproximació a la realitat global en la que ens trobàvem:

a) Educació, Grup dedicat a estudiar i elaborar un inform sobre la problemàtica escolar a Mancor, definint les variants pedagògiques i aportant possibles solucions a l'entitat educativa.

b) Història.

c) Geografia física i econòmica (geologia, flora, fauna, aspectes agrícoles, ramaders i industrials). Cal dir que aquest grup estava format per gran nombre de membres donada la seva complexitat; además tingueren la col·laboració de varis especialistes.

d) Cultura popular. Grup dedicat a prendre contacte amb la gent del poble per tal d'aconseguir un bagatge de coneixement total.

e) Joventut. Amb l'objectiu d'aprofundir dins la problemàtica l'actual joventut i la situació actual a Mancor.

f) Animació. Grup dedicat especialment a la confecció d'activitats recreatives i culturals als moments d'oci.

g) Aspectes tècnics. No podia faltar un grup dedicat a la utilització dels medis tècnics (fotografia, audiovisuals...) que l'actual avanç científic ens proporciona, donada la clara correlació amb l'ensenyament a les escoles primàries.

Els grups eren totalment oberts per garantir la interdisciplinarietat, quedant tant sols una sèrie d'elements fixos per facilitar la cohesió dels mateixos. La informació de les dades, curiositats i bagatge cultural recollit pels diferents grups eren presentats en assemblea general, on se discutien, ordenaven i profunditzaven tots els punts interessants.

La metodologia que seguiren els grups abarca principalment els següents punts:

—Entrevistes directes de gran profit, pel contacte humà que suposaven (en determinats indrets ens convidaren fins i tot a sobressada i coca), convivint moments molt agradables amb la gent.

—Fonts escrites (arxiu municipal, històries relacionades amb Mancor).

—Visites a fàbriques, mines, zones d'interès geològic i natural.

—Excursions de tot tipus i finalitat: Selva, Biniamar, Inca, Biniarroí, per tal d'aprofundir sobre el mateix medi en que ens trobàvem.

En tot el que fins ara hem explicat creim sincerament haver aconseguit una sèrie d'objectius clars i conseqüents amb l'ideal de canvi educatiu que ens proposàvem assolir des d'un principi, complint además les principals prerrogatives de la pedagogia ambiental.

A continuació cal incloure totes les conclusions generals que obtinguérem de la nostra experiència, per tal de donar a conèixer el nostre estudi que abarca un complet dossier de la realitat globalitzada de Mancor de la Vall.⁵

a) Una presa de contacte amb l'escola unitària de Mancor, dividida en dos nivells educatius repartits en dos edificis separats, i dels que s'encairaven dues mestres, una per cada nivell (en l'actualitat l'escola està ubicada a un edifici construït a tal efecte).

b) Un contemplar la problemàtica de la joventut amb el seu canvi de mentalitat degut a la penetració de costums ciutadanes standarditzades per la societat consumista alterant la convivència tradicional col·lectiva del poble.

c) Quant a l'aspecte econòmic, pareix, per les entrevistes realitzades a diversos empresaris del calçat, que aquesta indústria actualment és generadora de riquesa a la comunitat i conserva una certa incidència relacional amb les indústries inquieres. Per tant es veu que no hi ha arribat la crisi que s'apunta en aquest sector.

d) De l'agricultura ens varen ésser molt importants les entrevistes realitzades a Jaume Estrany (Unió de Pagesos de Mallorca) i al delegat de l'extensió agrària d'Inca per arribar a la conclusió de que l'agricultura de Mancor està molt minvada en les seves possibilitats tant de tipus físico-natural com per les característiques d'habitat i dedicació de la població al sector (80/o).

e) Es pot dir que Mancor, demogràficament, està en vies d'estabilitzar-se encara que té un índex de població baix. En certa manera les fluctuacions dependran de la interdependència entre els altres municipis envoltants.

Lo veritablement interessant per tots nosaltres és el fet de posar-nos en contacte directe amb una nova pedagogia. Tots sabem que l'escola pateix una sèrie de mals congenits que atenten contra la existència i contra la tasca educativa que ha de dur a terme. Necessitem solucions clares al problema, difícil és trobar-les a l'Escola Normal; nosaltres, amb la desinteressada col·laboració de molta gent, aconseguirem conviure, tasca difícil si l'unim a la cultura mecanitzada i burocratitzada que l'escola transmet. Consequirem:

—Un nou marc conceptual, a partir dels models naturals i consegüentment una nova possibilitat teòrica per l'ensenyament a les escoles.

—Noves possibilitats didàctiques, organitzatives, planificadores, cara a una innovació que cobreix tots els camps de la pràctica pedagògica.

—Nova metodologia d'investigació elaborada a partir d'una necessitat natural, no imposta i per tant més aprofitosa, ja que fou "guanyada a pols" per tots.

—Conviure; una curta però emotiva paraula que du tota una càrrega subjectiva per a cada un, paraula que els programes obliden i que les

màquines no tenen, però que és la fonamentació de tota pedagogia per teòrica i complexa que sigui.

Finalment ens queda agrair, en primer lloc a l'Escola de Formació del Professorat d'E. G. B. de Ciutat a la que tots ens sentim identificats encara que de vegades qüestionem els seus fonaments, per la concessió, mitjançant el Departament de Pedagogia, de 50.000 ptes. per la realització de l'experiència.

També cal agrair la desinteressada col·laboració de Catalina Valriu, Pere Ripoll, Guillem Florit, Biel Majoral, Toni Artigues i Aina Sansó, sense els quals no haguessim lograt la profundització en el medi esmentat. Des de aquí expresam el nostre reconeixement al poble de Mancor de la Vall per a la seva acollida.

¹ "L'aprofitament del Medi a l'escola Rural. Experiència a Valldemossa". Joan Mora Mir i Catalina Marí. Rev. Maina, nombre 3, Maig 1981, pàg. 92.

—"La Renovació Educativa i el coneixement del Medi. L'Escola Normal a Lluc. Desembre de 1980", Joan Mora Mir i Bartomeu Mulet Trobat. Rev. Maina, nombre 3, Maig 1981, pàg. 58.

—"Felanitx, Abril de 1980. Una Experiència de Pedagogia del Medi", Sebastià Serra Busquets i Tomeu Mulet Trobat. Rev. Maina, nombre 2. Desembre de 1980, pàg. 24.

² Per exemple diverses experiències realitzades a les Setmanes de Renovació educativa (1.ª Artà, 2.ª La Porciúncula, 3.ª Port d'Alcúdia i 4.ª Lluc, organitzades pels departaments de la Fac. de Lletres. La darrera s'ha celebrada a Porto Cristo aquest estiu).

³ Climent Picornell, Jaume Sureda "Educació i Espai: Pedagogia ambiental i educació ambiental". Rev. Educació i Cultura. Publicada per el Departament de Pedagogia de la Facultat de Lletres, nombre 1, pàg. 21.

Jaume Oliver Jaume "Los programas escolares y la investigación del entorno. Descripción de alternativas y modelos prácticos". Edit. Escuela Española. Madrid, 1981.

Antoni J. Colom i Jaume Sureda "Hacia una Teoría del Medio Educativo. Bases par una pedagogía ambiental". I. C. E. Ciutat 1981.

Xexús R. Jares i Mercedes Suárez, "A propósito de la Investigación del Medio. Apuntes de teoría didáctica". Rev. Cuadernos de Pedagogia, nombre 79. Juliol-Agost 1981, pàg. 37.

⁴ Abans havíem enat a Lluc per fer una excursió al Puig de Massanella però degut al mal temps varem quedar a baix i aprofitarem per realitzar una passejada per Menut.

Veure Guillem Florit. "Ruta Pedagògica de Menut". Treball inèdit departament ciències curs 1980-1981.

⁵ El Dossier esta dividit en:

"La Indústria a Mancor de la Vall"

"Pedagogia del Medi, Mancor 1981". Grup de Geografia Física.

"Comentari Demogràfic de Mancor"

"Exposició del Grup de Cultura Popular".

"La joventut de Mancor".

"Inform de les Escoles Unitàries de Mancor".

"Història de Mancor".

LOS TEMPLARIOS ENTRE LA REALIDAD Y EL MITO

por J. GARCIA DE LA TORRE
Dto. Ciencias Humanas

La extensa bibliografía que sobre magia, ocultismo esoterismo y misterismo invade últimamente quioscos, librerías y bibliotecas particulares es una clara muestra de la temática aparecida por una gran masa de lectores. De esta bibliografía, más de la mitad trata de temas históricos (la Atlántida, las pirámides, los visigodos, las catedrales góticas, etc.).

Hay que llamar la atención en este terreno para que confusión y error no prevalezcan sobre la verdad o la ignorancia. Puede ocurrir esto cuando el divulgador, poseyendo una fuerte imaginación, pero falto de una rigurosa metodología histórica, monta hipótesis y saca conclusiones lejanas a la realidad o ajenas a ella. Tal ha ocurrido con un tema de investigación, los templarios, y con uno de mis escritos favoritos, Juan García Atienza.

Los templarios, su enigmática, por casi desconocida, historia, y la ignominiosa forma con que fueron eliminados del panorama religioso-militar de la Edad Media, han sido uno de los temas preferidos por la moderna literatura ocultista. Algunos títulos ya nos indican la actitud del escritor ante la Orden del Temple: la trágica historia..., el enigma de..., la verdad sobre..., el misterio de... Y el libro que nos ocupa: *La meta secreta de los templarios*¹. Esta obra, un artículo suyo publicado en la revista *Historia* 16², más unas declaraciones que hizo el Sr. García Atienza con motivo de la firma de ejemplares del antedicho libro, serán la causa de estas reflexiones.

La ubicación de los recintos templarios se haría, en la Península Ibérica, en base a la inscripción de la cruz templaria en la misma. Tomando como centro el lugar sagrado de Ucero, y aplicando el mágico módulo de 36°, el brazo oeste de la cruz finaliza en Mallorca, tocando, al cerrarse, la ciudad de Palma y el monte sagrado del Puig Major. De ahí que los templarios se hubieran de establecer en Mallorca.

En este apriorismo basa el autor el hecho de que la Orden del Temple estuviese interesada en venir a la conquista de la Isla con la expedición del Rey Conquistador; y ello por dos razones: 1.ª, el establecimiento templario en Mallorca se decide en los primeros capítulos de la Orden; 2.ª, porque las Baleares poseen una gran tradición misteriosa (y todos los establecimientos del temple poseen esta característica).

Para que en Historia aceptemos la primera razón, ésta ha de ser avalada por alguna referencia documental, cosa que no se hace y, en consecuencia, la invalida. Por otra parte, es más que dudable que ésto fuese así, ya que, p. e., la tentativa de conquista pisano-catalana coincide con el período de formación de la Orden, y este contacto con las Baleares es el primer indicio de que las Islas podían pasar a formar parte del área cristiana, lo cual posiblemente desconocerían los fundadores del Temple que en ese momento estaban reclusos en Jerusalem.

El segundo argumento tiene más posibilidad de validez, pero algunos hechos nos permiten

dudar razonablemente de él. En efecto, Mallorca está en la línea de referencia de los enclaves templarios; y, después de la conquista de 1.229, entre las muchas alquerías que reciben por participar en ella, se encuentra la alquería Amitjar, la actual Lluc, y algunas alquerías en torno al monte sagrado de Randa. Pero hay que aclarar que la dicha alquería, lugar donde tempranamente se levanta una capilla a Santa María³, no es habitada por los propios templarios (como lo hacen, p. e., en la alquería Sant Martí d'Alanzell), sino que la dan sucesivamente en explotación a distintos colonos, con una renta, por cierto, bastante elevada. Otro tanto podemos decir de su paso por las cercanías del monte de Randa, del cual no queda ningún vestigio, a no ser una posible muestra arquitectónica en el portal de la capilla de Castellitx.

Por otra parte se puede constatar lo siguiente: Menorca tendría que ser un lugar apetecido por ellos pues el monte Toro estaría relacionado con la misteriosa y misteriosa 'T'; no obstante, la idea del Temple, del cual parte la idea, es la de un simple sometimiento de la Isla, en vez de una toma militar que les permitiese un establecimiento allí⁴. No menos deseable habría de ser Ibiza, ámbito de la misteriosa diosa Tanit, pero la Orden del Temple ni siquiera se apunta a su conquista.

Queda, pues, la duda sobre los planes preexistentes del Temple de erigir una provincia en Mallorca a principios del siglo XII, toda vez que esta erección es posterior a sus establecimientos, pues son éstos los que le permiten levantar una Encomienda. Tampoco podemos conocer si su participación en la conquista de 1229 tenía una razón primera, ajena a los planes de expansión de la Corona Catalano-Aragonesa. Lo que podemos afirmar es que la Orden del Temple viene a Mallorca porque era la mejor tropa que poseía Jaime I en todo su reino. Y que el lote que le cae en suerte en el reparto del botín es el que el monarca les concede, no el que ellos piden.

Otra cuestión que habría que aclarar es la referente a la teoría política de los templarios. García Atienza⁵, al describir la admiración que produjo Jacques de Molay, último Gran Maestre, en Ramón Llull, cuando en 1303 coincidieron en Chipre, afirma que "en cierto modo era lógica aquella admiración, porque la idea política del estado universal defendida por los templarios era muy semejante a la concepción política expuesta por el sabio mallorquín en su *Blanquerna*. Sobre esto hay que decir que aún está por hacer un

serio estudio de la teoría política de R. Llull, la cual habrá que buscar en otros libros más apropiados que el *Blanquerna*. Como también hay que averiguar dónde para la "idea política del estado universal" defendida por los templarios; porque una cosa es identificar la defensa de la cristiandad (uno de los objetivos expresados en la bula 'Omne datum optimum', en la que se confirma a la Orden) con la defensa de un "estado universal", y otra muy distinta es escribir un ensayo o predicar una doctrina defendiendo una determinada opción política, cosa que no ha hecho ningún templario y sí Ramón Llull.

Sobre las relaciones que los templarios pudieron tener con los judíos se ha especulado en dos vertientes: a) una nacería de los saberes ocultos que poseía el pueblo judío en materia como cabalística y cartografía (concretamente se cita a los cartógrafos mallorquines Abraham y Yefuda Cresques, que trabajaron en la que fue Casa del Temple de Palma y que fueron a Portugal protegidos por la Orden de Cristo, sucesora del Temple lusitano tras la disolución de 1312); b) otra se basaría en afinidades económicas, aunque las únicas que he podido constatar en este campo son relaciones de dependencia, al menos en Mallorca, pues son bastantes los judíos que tienen bienes del Temple en arriendo⁶.

No se puede negar, sin embargo, la vecindad entre las moradas de los templarios y de los judíos. El 'call' que sucede a la aljama judía de La Almudaina, donde se construye el convento de los dominicos, se instala lindando la Casa Sagrada del Temple. Y a ésta, que no es otra que la alcazaba musulmana de Gomara, en el documento de donación⁷, mayo de 1230, se la denomina "castrum sive Almudayna iudeorum".

¹ GARCIA ATIENZA, J., *La meta secreta de los templarios*, Barcelona 1979, F. F. Martínez Roca.

² IDEM, *Prodigios místicos mallorquines*, Rev. Historia 16, n.º 29, sept. 1978.

³ MUNAR, Gaspar, *Breve historia del Santuario y Colegio de Ntra. Sra. de Lluc*, Palma de Mallorca, 1976. Imp. Homar.

⁴ Algunos datos sobre el sometimiento, en SANTAMARIA, A., *Aspectos del reino de Mallorca (1229-1343)*, separata de *Historia de Mallorca*, coord. por J. Mascaró, Palma de Mallorca 1972.

⁵ GARCIA ATIENZA, J., *La meta secreta...*, p. 254, nota 13.

⁶ Véase la Concordia entre el rey Sancho y la Orden del Hospital sobre el patrimonio templario, 1314, en OLEZA Y DE ESPAÑA, J., *Caballerías de Mallorca. Caballerías de la Orden de San Juan*, B. S. A. L., XXIII (1931), pp. 117-123.

⁷ MIRET Y SANS, J., *Les Cases de Templers y Hospitalers en Catalunya*, Barcelona 1910. Imp. de la Casa Provincial de Caritat, p. 252, nota 1.

UNA APROXIMACIÓN A LA HISTORIA DE LOS GREMIOS DE MALLORCA EN EL SIGLO XVIII

por EMILIO BEJARANO GALDINO
Ldo. en Historia Profesor de C.
Sociales del Colegio "Máximo Alomar"

La institución gremial en Mallorca carece de un amplio y metódico estudio, hecho en profundidad y sin conocimientos ideológicos previos. Antonio Pons comienza en 1930, un trabajo de primera sistematización, de acuerdo con la metodología histórica dominante por aquel

FOTOGRAFIA: MARGALIDA COLL

entonces, y reconocía la necesidad de una "vertebración per emprende la tasca definitiva"¹, pero su obra quedó inacabada. Hasta el presente destacaremos el estudio de Quetglas Gayá, como el único y más importante, que podemos citar por su documentación y extensión. Su importancia y documentación están fuera de duda, sin embargo puede ser objeto de observaciones en sus aspectos interpretativos, dado que fue escrita y abordada en un momento y con un claro móvil ideológico², reflejado en su dedicatoria: "A los Sindicatos verticales de la Organización Sindicalista de España pilares del Nuevo Orden Social y Económico, restauradores de la Tradición Católica de Justicia Social renovada por el Fuero del Trabajo".

Falta hoy día trabajos que aborden la evolución y desaparición gremial saliéndose del campo del derecho, y de superficiales referencias a hechos económicos, que analizan únicamente efectos y siguen la evolución de la institución a través de las normas jurídicas. Se necesita un análisis a través de los cambios operados en el ámbito comercial, y en la evolución de las relaciones en el plano productivo. Hay una serie de procesos durante el siglo XVIII, estudiados en otros puntos del Estado, y de los que tenemos referencias en Mallorca, (todavía falta cuantificación y profundidad), según lo cual el artesano gremial de la "botiga" y del "obrador" evoluciona hacia la fábrica, que agrupa a mayor número de obreros y donde se sigue una división del trabajo diferente. El taller artesanal en principio era una unidad de producción organizada según una jerarquización paternalista, en la cual el maestro era propietario de todos

los útiles profesionales y el principal comercializador de su producción, dentro de un marco comercial generalmente reducido a un área no muy extensa. La fábrica es una unidad mayor que agrupa a obreros asalariados, en la cual el trabajador, aún siendo de gran cualificación no es en la generalidad de los casos propietario de los medios financieros y materiales de la producción. Hacia este sistema de producción se evoluciona y avanza, la mayor parte de las veces por un estadio intermedio, el "verlag sYstem", o trabajo a domicilio por encargo del comercializador, a personas agremiadas, o no, de las áreas rurales y urbanas; se recurría incluso al oficial de los gremios que no pudiendo alcanzar la maestría por falta de medios, o debido a su precariedad económica tomaban este tipo de ocupación, por el que recibían su pago al presentar el trabajo. Solía el comerciante entregar y proveer la materia prima, retirando al final el producto maniobrado, con lo que vemos una clara separación entre el consumidor y el productor³.

En esta aproximación divulgativa trataremos de ver de una forma resumida unas generalidades sobre el tema y daremos un vistazo a aspectos sociales del artesanado corporativo en el siglo XVIII, que se presentan con un efecto de contrapunto a la excesiva

mitificación del alcance social de las ayudas y del monolitismo gremial, expuesto por sus apologistas.

ORGANIZACION Y FINES DE LA CORPORACION GREMIAL

Los gremios eran reuniones de artesanos o profesionales de otra índole que se agrupaban en corporaciones para tratar de garantizar a sus miembros, defensa de unos intereses comunes, existencia material digna y asegurar una posición jerárquica dentro de las ciudades y villas, donde surgen en el medioevo⁴. En Mallorca tenemos noticia de su existencia en el siglo XIII, pero toman personalidad jurídica reconocida por un privilegio del rey Don Juan, en el año 1395. Nacieron como cofradías de carácter religioso, recibiendo también la denominación de colegios y confraternidades. Solemos tomar sinónimamente estos términos aunque cada uno comporta matices. El término que toma más difusión desde finales del siglo XVII, es el por nosotros empleado de gremios, generalizado por ser la denominación más empleada en la administración y comercio del siglo XVIII.

La corporación tenía una jerarquización electiva de su estructura, a cuya cabeza estaban los mayordomos, "sobrepósitos", que eran los máximos representantes del gremio. Existían

otros cargos honoríficos dentro de la "promenía" (especie de junta directiva) que eran los prohombres. Tenían la asistencia de un clavario, "clavari", que era el administrador de cuentas y finalizaba la organización con el resto de los "confreres". En la vida laboral los cofrades constituían unidades productivas, que eran los talleres, donde realizaban sus obrajes, donde existía a su vez otra jerarquización, en cuya cabeza estaba el maestro, "mestre", que era el artesano que había llegado al grado máximo de destreza en su oficio, había superado un examen y tenía medios económicos para "plantar botiga". El abrir tienda era para determinadas especialidades, por su mecanización, difícil, con lo que algunos maestros debían continuar ejerciendo la oficialía hasta poder instalarse por su cuenta. Dentro de la aparente bondad de la organización había grandes deficiencias, que desde finales del siglo XVII, aparecen muy agudizadas, y alcanzaban incluso el grado de los cofrades maestros. En el nivel siguiente de la organización estaban los oficiales, "fadrins", que eran los que habían superado ya el nivel de aprendizaje, y cuyo período de perfeccionamiento duraba aproximadamente cuatro años. Estaban sujetos al maestro por obligaciones señaladas en las ordenanzas. Estas relaciones en determinados momentos o épocas no fueron siempre "idílicas", como algunos quisieron ver⁵. La mayoría de estos grados se reservaban a los hijos de los maestros o a sus yernos, cerrando la libre admisión. Otra traba era imponer elevados derechos para participar en las pruebas de oficialía, y sobre todo para la promoción de la maestría. No faltaban las influencias a la hora de valorar la "obra maestra". Limitaban además las corporaciones la implantación de talleres nuevos, y establecían un riguroso reparto de las áreas urbanas, y de sus clientelas. En el estrato más bajo estaban los mozos, "mossos", jóvenes que mediante contrato trabajaban bajo la autoridad del maestro, del que recibían las enseñanzas propias del oficio. Los padres del muchacho y el maestro concertaban bajo contrato, las condiciones y el

El componente y fin religioso de los gremios, es muy importante. Cada gremio tenía su capilla, y una especial advocación. El gremio de marineros, que tuvo especial importancia en otras épocas de la Historia de Mallorca, tenía como patrón y capilla esta de Sant Telm, bajo ella se agrupaban pilotos y patrones de embarcación. Este es el actual emplazamiento de la Capilla de San Telmo.

precio del período de aprendizaje. Los mozos solían vivir en la casa del maestro concertaban bajo contrato, las condiciones y el precio del período de aprendizaje. Los mozos solían vivir en la casa del maestro donde participaban en las tareas familiares, además de las propiamente laborales.

Para su funcionamiento los gremios disponían de unas ordenanzas que reglamentaban la vida profesional, y que eran más o menos extensas según los casos. Solía existir una reglamentación técnica, un intervencionismo gremial para cuidar de sus intereses, precios, suprimir competencias entre talleres, evitar acaparamientos de materia prima, y garantizar e inspeccionar las tareas realizadas por el gremio a fin de mantener el prestigio.

En cuanto a la función social de los gremios citaremos los fines ya conocidos de: ayudas en la enfermedad, vejez, nupcialidad y muerte, además del pago de garantías en caso de prisión, o subvenciones para el rescate de los cofrades tomados como cautivos. Esto lo tomamos como una generalización de las ordenanzas, y todavía no hemos trabajado lo suficiente en el tema para poder constatarlo. La corporación para subvenir a todos estos servicios benéfico-sociales y a otros de culto y comunales, disponían de una serie de medios económicos, que con la progresiva liberalización de la producción y el comercio, se convierten en cargas adicionales que inflaban los costes del producto.

Las principales formas de recaudar ingresos figuraban en las ordenanzas. Existía un canon gremial cuando se hacían inspecciones o se imponía el sello de garantía a una manufactura. Estaban también los derechos de examen para pasar a la oficialía y a la maestría; otros capítulos financieros eran arrendamientos, alquileres, censos y rentas de tierras, inmuebles y propiedades del común; el pago por el uso de instalaciones comunes al servicio de los cofrades, multas, cuotas y en casos de guerra o acontecimientos políticos extraordinarios, se gravaban nuevos impuestos que se repartían por derrama o se cargaban en la materia prima consumida.

LOS GREMIOS Y LA SEGREGACION SOCIAL

Como plano general de fondo, hay que recordar que los gremios se instituyen en el contexto de una sociedad desigual donde hay estamentos, clases, castas, jerarquías, es decir diferentes condiciones, que implican divisiones y segregaciones sociales. Estas están reflejadas en el gremio, aunque hay en principio un intento de superación de parte de estas desigualdades, dentro de la institución. Existía una división dentro del taller que se establecía en función de la destreza y el grado de aprendizaje. En la práctica, su funcionamiento tenía una serie de trabas que no tenía nada que ver con la destreza, ni con la formación artesana, y una serie de subterfugios daban pie a la corruptela. El paso de la oficialía a la maestría tenía estos problemas, "los oficiales sin posibilidades de establecerse tendían a formar una especie de proletariado dentro de los mismos gremios"⁶. No faltan los "maestros pobres de solemnidad", "algunos maestros examinados terminaban pidiendo limosna públicamente, a pesar de la seguridad gremial tan alabada"⁷; hay maestros ricos y maestros pobres, y esta diferencia se agrava cuando algunos maestros trabajan en relación con comerciantes, convirtiéndose en capital patronal, y en socios comerciales, perdiendo el antiguo carácter de artesano obrero de su propio taller.

El gremio como corporación estaba jerarquizado, y aunque la honorabilidad de los cargos era temporal y electiva, vemos repetidas veces, como los mayordomos coincidían que eran los que disponían de más cantidad de materia prima en reserva, o gozaban de mayor "status" económico. En 1785, es nombrado mayordomo Joseph Bonnín, con la presión del Regente, por ofrecerse a pagar una deuda de su gremio, reservándose la facultad de nombrar la "promenía" de la cofradía. No debe de ser un hecho aislado éste que ocurre dentro del gremio de los plateros, ya que en 1783 tiene lugar una elección del

mismo estilo en el gremio de marchandos⁸. La discriminación entre gremios no falta, y los gremios que constituían la "élite", ponen condiciones muy restrictivas para el ingreso en sus respectivos colegios, lo que suponía un malthusianismo opuesto a la expansión de los gremios. Se establece así una estratificación entre los gremios que Molas Ribalta clasifica en:

—Gremios que tienen un carácter netamente burgués, cita como ejemplo a corredores, plateros, drogueros, pintores e impresores.

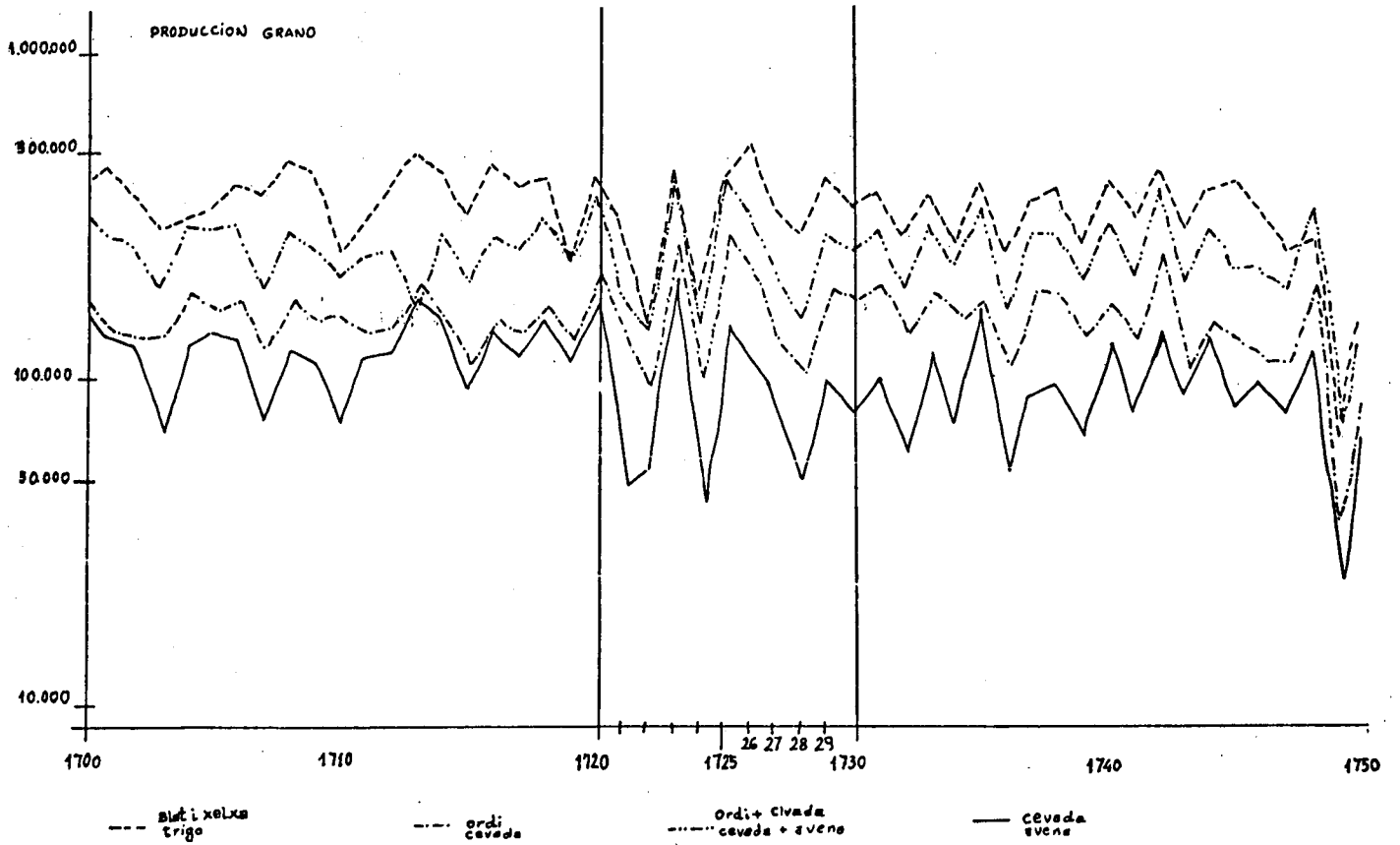
—Una mayoría de artesanos, gremios de tipo medio, que constituían "la honrada clase de menestrales", y un tercer grupo de

—Oficios de escasa consideración social, objeto de prejuicios sociales, como pregoneros, taberneros, carniceros, llegando algunos a considerarse indecorosos. Estas consideraciones y estos ejemplos podían ser muy amplios dado que esta institución alcanza gran difusión en el ámbito espacial (su difusión abarca todo el "occidente cristiano", pasando a las "indias occidentales" y teniendo en cuenta que hay formas similares de agrupamiento artesanal en otras latitudes) y temporal. Al hablar de gremios entonces, conviene precisar (aunque hay hechos, y una evolución que a veces se generaliza) y ceñirse a épocas y lugares concretos, para obtener imágenes más nítidas y próximas a la realidad. Es por eso que nos vamos a situar en la Mallorca del siglo XVIII.

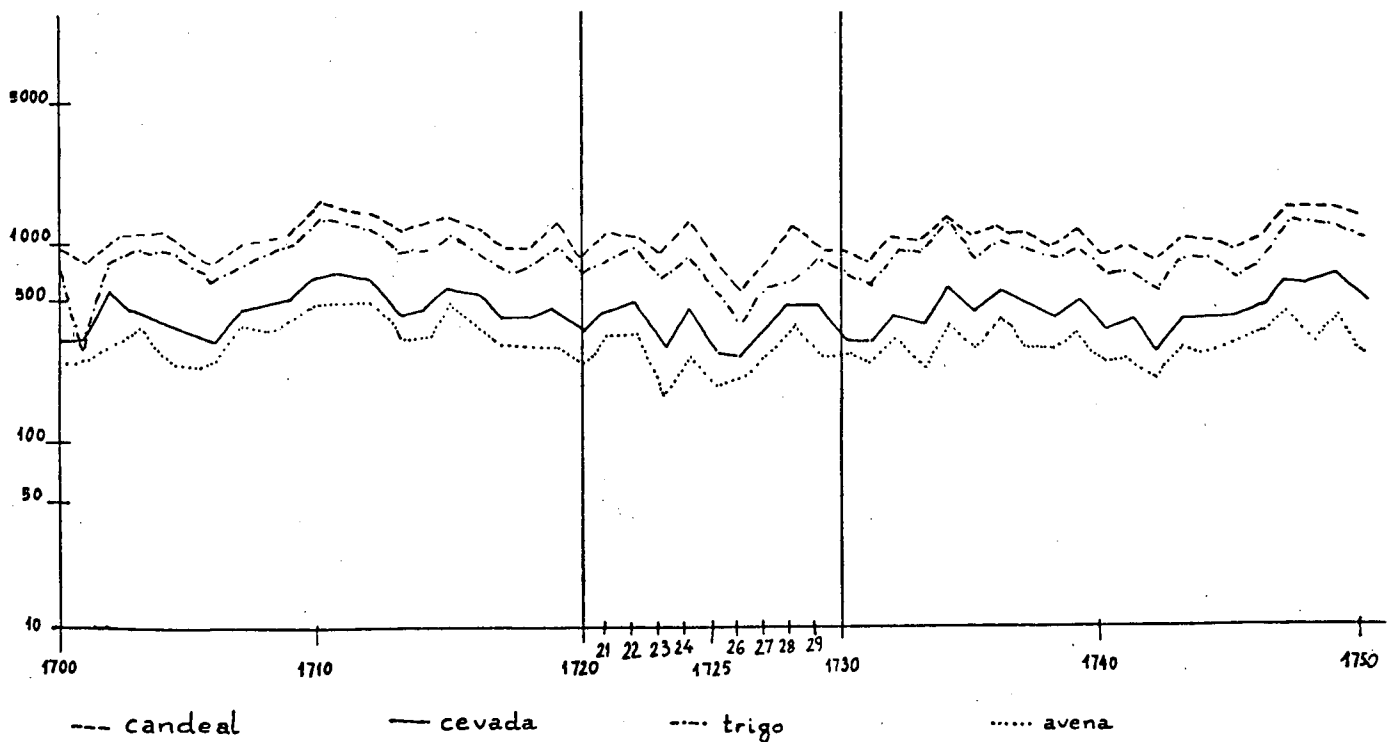
Pretendemos señalar aquí ciertos aspectos negativos y algunos de los problemas que tienen planteados los gremios en esta época, y que la historiografía tradicional, a la que hemos hecho alusión, no ha abordado con decisión. En el siglo XVIII hay una fuerte divulgación de las ideas liberales, y una progresiva aplicación de éstas al comercio; no es necesario señalar la relación comercial-producción y la repercusión en la manufactura. Se operan cambios en las relaciones de producción, que revisten gran interés, y que naturalmente influyen en el desenvolvimiento gremial; en el mercado hay cada vez más concurrencia y

Podemos observar en las gráficas de evolución de producción y precios del grano.

Acotamos la década de 1720 a 30, y observamos una coyuntura especialmente crítica; grandes bajadas en la producción cerealícola y fluctuación en relación inversa del movimiento de precios. Ante tal escasez no es de extrañar las peticiones presentadas por los cofrades de los gremios.

competitividad y por último señalar que los formatos de las manufacturas gremiales quedaban anticuados, la reglamentación de los obrajes era muy complicada, y que las cargas sociales establecidas por los gremios inflaban el coste del producto. Vemos un mal momento para estas instituciones, diferencias según la capacidad de cada una de ellas, pero también se pueden apreciar diferencias en cada hermandad, a la hora de ofrecer y establecer sus prestaciones de carácter social. Como es el caso que tiene lugar ante la exígua cosecha de 1747. La escasez era inferior en más de 100.000 quarteradas al mínimo necesario para abastecer de grano a la población, (siendo éste la base alimenticia) agravándose esto por el hecho de la insularidad, y quizás por lo poco acertado de la política municipal no se facilitó el aprovisionamiento⁹. Ante la precariedad, los gremios recurrieron a solicitar préstamos a interés o a censo, con el fin de poder procurarse alimento¹⁰. Este hecho nos permite disponer de una documentación, para apreciar un momento de socorro mútuo prestado por los gremios a sus cofrades, ver la escasez de fondos en sus bolsas, la cantidad de dinero solicitado y las fórmulas de reparto que hacían las distintas entidades de las cantidades obtenidas¹¹. En algunos casos vemos, curiosamente, que las ayudas se distribuían de forma inversa a la precariedad del cofrade necesitado. Así se establecía que el cofrade que trabajaba recibía el doble que el cofrade que no tenía ocupación. Por supuesto que estamos hablando de cofrades que en activo o en paro tenían solvencia financiera, o tenían un aval. Si estaban en gran precariedad, pero no tenían fiadores, recibían una cantidad mínima por "vía de limosna"¹². Este hecho indica en cierta manera, que este tipo de ayudas está más próximo a la beneficencia que a una prestación social consagrada por derecho, y esta diferenciación, limosna-derecho, la recojo de un autor apologista de la institución, que mantiene la opinión que la limosna era contraria al espíritu de prestación social ofrecido por el gremio. El caso de los molineros de

agua establece tres categorías, y según ellas distribuía sus ayudas: maestros que tienen botiga, los que no la tienen, y los oficiales y misatges "qui pagan confraría"; éstos últimos reciben una cantidad que es la mitad de lo que reciben los anteriores¹³.

Los cirujanos distribuyen la ayuda según la categoría gremial de maestros y oficiales¹⁴. Vemos en otros legajos las discusiones sobre la forma y cantidades a repartir. Los gremios que tienen mayor solvencia suelen hacer una distribución uniforme de las ayudas como en el caso de plateros, marchandos, tintoreros de seda, sastres y terciopeleros.

Otro fallo en la asistencia social que prestaban los gremios lo tenemos en la respuesta que dan los terciopeleros de la calla a un cofrade con familia numerosa que estaba en la miseria. El gremio le da una negativa, aduciendo su estado económico, por lo cual no podían atender su demanda de "limosna"¹⁵.

Hay otros aspectos negativos, que nunca se han tenido en cuenta, dado que su pervivencia llega hasta nuestros días y nunca se han tenido como discriminatorio, hemos no obstante de señalar segregaciones étnicas y raciales por el carácter dramático que llegan a alcanzar. No se admitía en los gremios a esclavos, mulatos ni negros, minorías reducidas en el contexto isleño y con poca relevancia social, cobra este hecho más trascendencia al extenderse esta negativa al grupo de los conversos, dado su número y su peso específico en el contexto isleño, y por su laboriosidad, destreza e idiosincrasia; rasgos que se suelen dar en ciertos grupos étnicos que se encuentran en las mismas circunstancias de marginación y represión, lo que les lleva a tomar conciencia de cierta identidad y de su propia situación. Aún las agrupaciones gremiales tenidas por más viles, querían dar entrada a este grupo étnico. Debemos de tener en cuenta que las posturas anticonversas se habían recrudecido a finales del siglo XVII, y a este respecto es muy interesante la obra de F. Riera. Esta actitud se traduce en rechazos expresos dentro de las ordenanzas

gremiales, llegando incluso a producirse escisiones en el seno de las corporaciones de algunos gremios.

En el reinado de Carlos III, se vuelven a recrudecer los hechos racistas y en 1773, los principales gremios de Palma, hacen al Ayuntamiento una representación en protesta por el pretendido deseo de igualdad de trato a que aspiraban los descendientes de los judeoconversos, con el fin de "conservar el candor que hasta el presente se ha mantenido..., con la mayor entereza por..."¹⁶, paso literalmente algunos párrafos que no necesitan el mínimo comentario.

Hay unas fundadas peticiones de los "individuos de la calle" para que cesara la discriminación, lo que da una respuesta de los gremios de cristianos viejos: "hemos tenido positiva noticia, como los de la Calle del Sagell, vulgo "xulletes", han presentado Memorial a S. M. pidiendo mande sean admitidos, a toda especie de Colegios, gremios y, a todo lo demás que puede aspirar cualquier caballero; allegando siniestramente haber pasado su cuarta generación del judaísmo". Sigue el escrito cantando los defectos y connotaciones de estos ciudadanos, señalando que cualquier tipo de relación con estos ciudadanos es ultrajante, "...él más miserable, no ha querido emparentar con ellos; y si alguna por engaño lo ha practicado, ha sido borrón y mancha perpetua de su familia, y conceptuada su descendencia con la misma nota de infamia que los de la calle", y sigue el escrito haciendo mención indemostrada, para añadir más cizaña, a unas reincidencias al judaísmo. La resolución de la Ciudad está en el mismo tono, tratándolos de "manchada gente". Si aceptamos la tesis de Ll. Muntaner, de que hay un grado de antipatía hacia los conversos, ganada por el hecho de prestar dinero con usura, y de ello hay una mención en el documento¹⁷, ésta no se podía extender indiscriminadamente a toda la etnia. ¿Cuál es el verdadero trasfondo de esta actuación gremial? Este documento está firmado por unos delegados de los principales gremios de Palma, los herreros, pelayres, tejedores de lana y los sastres, como represen-

tantes de todos los gremios de cristianos viejos. Este fenómeno discriminatorio se produce en un medio profundamente religioso y católico, lo que lo hace de más difícil comprensión, pero para A. Domínguez Ortíz, éste es un tributo que salvaguarda la respetabilidad gremial, y respondía a las preocupaciones religiosas y raciales de la época.

A MODO DE CONCLUSION

Dado el valor divulgativo que debe de tener este trabajo, consta de una breve introducción, seguida de una parte general, donde se evitan las notaciones y se expone brevemente lo que era la institución gremial, como funcionaba. Intentamos después una aproximación, a través de fuentes documentales, para ver aspectos negativos y diferenciadores, existentes en la institución gremial mallorquina, en el siglo XVIII; época esta en que vive momentos de declive.

Se trata de una mínima aportación para ir situando el tema en su justo lugar y momento, alejándose de los ataques y denigraciones hechos por el individualismo liberal, así como de la apología proclive a los totalitarismos del primer tercio de siglo. La historiografía es escasa, y la mayoría responde a unas motivaciones de carácter defensivo y florificador de las corporaciones gremiales, propias del momento entre guerras, y de las vísperas de la gran crisis mundial que se vive en torno a los años treinta. La expansión de la "idílica" imagen del gremio "medieval", se da en un contexto de reacción a la expansión de los movimientos obreros de carácter socialista. Se ofrecía así una respuesta "neocorporativista", acorde con la doctrina social de la Iglesia; tratando de dar una base histórica, doctrinal y propagandística para estructurar los sindicatos verticales, como el nacido de la guerra civil, que se insertaban en una ideología autoritaria de partido único.

El penúltimo epígrafe es un intento de hacer precisiones a esta institución en un momento en que se observan signos de decadencia y anquilosa-

miento. La estructura funcional de los gremios, patentiza a la hora de la prestación del socorro mútuo su jerarquización, y muchas deficiencias. En algunos casos hay diferenciaciones dentro de los cofrades, y reciben las ayudas atendiendo a su posición económica, y en cantidades que están en relación inversa a la precariedad. Se recurre incluso al préstamo por "vía de limosna", o al abandono del necesitado. Resaltamos la dramática situación de segregación mantenida por la mayoría de las "confrarías", frente a ciertos grupos étnicos, como el de los conversos, aún habiendo pasado más de cuatro generaciones desde el hecho de su conversión.

Abrimos la inquietud y exponemos unos hechos; no hay respuestas claras ni explicaciones suficientemente convincentes hasta el momento. Se ha recurrido generalmente a la explicación fácil, pero todavía todos estos hechos tienen una difícil comprensión.

¹ PONS PASTOR, Antoni: "Ordinacions gremials i altres capitols a Mallorca". vol. 1, pág. I.

² QUETGLAS GAYA, Bartolomé (1900-1964), Sacerdote sociólogo católico. Viceconsejero de la Federación Obrera Católica, 1935, y Fundador de las Cajas de Subsidios familiares, entre otros de los numerosos cargos y actividades por él desarrolladas. Fue llamado a Salamanca por el General Franco en 1937. En materias de previsión social fue uno de los inspiradores del sindicalismo nacido de la guerra civil.

³ Ver Maurice DOBB, "Estudios sobre el desarrollo del Capitalismo". Siglo XXI, pág. 155. Una información sobre estas cuestiones a nivel de manual, muy asequible, puede buscarse en Vicens Vives, Jaime. "Historia General Moderna", vol. I, pp. 253 y 438.

⁴ Hay historiadores como T. Niubó que señalan un origen urbano y medieval de esta institución.

⁵ MOLAS RIBALTA, Pedro. "Los gremios barceloneses del siglo XVII. La estructura corporativa entre el comienzo de la Rev. Industrial". Madrid 1970, p. 34; nos dá como uno de los síntomas de descomposición de los gremios, la formación de gremios de "fadrins", separados de sus maestros. En Barcelona entre ambas agrupaciones llegaron a producirse roces, que no tuvieron la virulencia alcanzada en París o Lyon, pero, donde se puso de manifiesto cierta ineficacia de la corporación como fórmula de concordia social.

⁶ MOLAS RIBALTA, Pedro. "La industria y los gremios", *Historia* 16 dic. 1979, p. 34.

⁷ MOLAS RIBALTA, P. "Los gremios barceloneses...", pág. 78.

⁸ RIERA MONSERRAT, Francesc. "Lluites antixuetes en el segle XVIII". Ed. Moll, Mallorca 1973, pág. 47.

⁹ Alvaro Campaner en el "Cronicón Mayoricense", p. 535, nos dice que el Ayuntamiento impidió a los comerciantes introducir grano por su cuenta. Fue tal la escasez que para paliarla, se prohibió dar cebada a los cerdos, con el fin de emplear ésta como sustitutivo.

Se intentaron otra serie de medidas pero con resultados poco brillantes. No faltaron los agavilladores y especuladores que acopiaron granos, a fin de lucrarse del hambre. Ante esta situación los temporales que entorpecían el abasto, y la escasez de medios financieros, la escalada de los precios fue muy grande.

¹⁰ Los prestamistas a un interés no usuario, parece que se aseguraban la garantía de cobrar el censo o interés y la cantidad prestada, si los solicitantes pedían el reconocimiento de la solicitud a la Audiencia, y ésta lo confirmaba con un Presidial Decreto como podemos verlo por un documento de 1748, 40-99, "y que habiendo practicado varias diligencias para el dinero de que están necesitados, si bien lo han encontrado, pero se tiene mucha repugnancia en entregarlo con solo el decreto proveído por el dicho Sr. Regente..."

¹¹ Este año no es un caso excepcional, sino que disponemos de más documentación gremial solicitando censos o grano, como en el caso de la solicitud que hacen los herreros en 1725, pidiendo autorización para tomar cierta cantidad de trigo de Onofre Aguiló. Los plateros en 1729, tienen necesidad de 1.500 Lbs. para atender la necesidad de sus maestros a causa de las calamidades de los tiempos.

Los carpinteros tienen un expediente en 1730, de un préstamo recibido de Gabriel Aguiló el 25 de abril de 1714. En otro los zapateros exponen la necesidad de desempeñarse por estar "lentos de censos y cargos".

¹² A. R. M., A 1728/40-99.

¹³ A. 40-111.

¹⁴ A. 40-97.

¹⁵ A. R. M. - R. A. 1788, 88/30, citada por F. Riera, opus cit., p. 51.

¹⁶ A. M. P. Ayuntamientos 1773. Abastos 30, pág. 94.

Hablan de la prepotencia que les ha atribuido "...sus muchos caudales conseguidos ambiciosamente en perjuicio del público, estancando en sus poderosa mano la mayor parte de negocios del comercio..."

Ayuntamientos, cit. p. 95 V.

PROGRAMACIÓ DIDÀCTICA DE LA HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA A TRAVÉS DEL CINEMA

per SEBASTIÀ SERRA BUSQUETS

L'objectiu del present treball és de presentar una relació de pel·lícules, documentals i d'argument que serveixin a tots els ensenyants que imparteixin la matèria Història contemporània.

El nivell a què va dirigit aquest programa d'història contemporània a través del cinema és SEGONA ETAPA D'EGB, concretament setè i vuitè, una part de PRIMER DE BUP, COU i alguns cursos de FORMACIÓ PROFESSIONAL. A l'hora de fer la divisió per temes i cronològica se seguirà el criteri dels programes de COU, si bé hi afegim algunes pel·lícules referides a la història de l'Estat espanyol i pensam que el criteri cronològic i temàtic del COU és adaptable als altres nivells de l'ensenyament que hem esmentat.

Aquestes pel·lícules que hem seleccionat són a l'abast a través de les distribuïdores, si bé pel que fa a les pel·lícules en 16 mm. o Super-8 cal acudir als grups més especialitzats que existeixen. En concret en 16 o Super-8 hem de destacar la Filmoteca, de Madrid i de Barcelona, i les distribuïdores: Veloz Films, San Pablo, Cinematoca Castilla... de Barcelona totes tres. També cal tenir present la Central del curt, igualment de Barcelona. Pel que fa a les pel·lícules en 35 mm. cal acudir a les distribuïdores comercials. Respecta a Mallorca per informar-se i assessorar-se o també per organitzar projeccions i col·loquis hi ha el Col·lectiu de Cinema, coordinat per Jaume Vidal, així com l'organització de les Setmanes de Cinema Històric a través del Departament d'Història Contemporània de la Facultat de Lletres i el Col·lectiu de Cinema.

Aquest treball està estructurat en dues parts; la primera, la relació de pel·lícules; la segona, una bibliografia senzilla a l'abast de tothom.

Una darrera advertència és que la relació que es presenta és relativament àmplia, si bé no excessivament exhaustiva. També cal dir que s'ha procurat escollir de cada tema diverses visions.

PROGRAMACIÓ PER TEMES

1. TRANSFORMACIONS DE BASE EN EL MÓN CONTEMPORANI FINS ALS 1870.

- 1.1. El trànsit de les societats agràries a les societats industrials.
- 1.2. Restauració. Liberalisme. Nacionalisme. Revolucions burgeses.
- 1.3. Les potències mundials i l'orde internacional.
- 1.4. Els grans corrents culturals.

2. L'ÈPOCA DE L'IMPERIALISME: 1870-1918.

- 2.1. La segona fase de la revolució industrial.
- 2.2. L'expansió imperialista.
- 2.3. Problemes de la societat industrial. Moviments obrers.
- 2.4. Evolució del sistema d'aliances. La primera guerra mundial.
- 2.5. Progrés científic i nous plantejaments culturals.

3. EL MÓN ENTRE LES DUES GUERRES MUNDIALS: 1918-1945

- 3.1. La revolució soviètica.
- 3.2. Les democràcies occidentals.
- 3.3. Els moviments feixistes.
- 3.4. Les relacions internacionals. La Societat de Nacions.
- 3.5. La gran depressió econòmica dels anys 30.
- 3.6. La segona guerra mundial.

4. EL MÓN DEL NOSTRE TEMPS .

- 4.1. L'organització de la pau: la ONU. Tensions internacionals. Política de blocs.
- 4.2. Creixement econòmic en els països desenvolupats.
- 4.3. La descolonització. El Tercer Món.
- 4.4. Grans moviments d'integració en el món. Les institucions supraestats europees.
- 4.5. La cultura del nostre temps: tecnologia, ciència i humanisme.

Del primer apartat de la programació, és a dir, *del món fins a 1870*, podem projectar les següents pel·lícules: De la problemàtica de les societats agràries a societats industrials proposam:

- "Gigante", de Stevens.
- "La repentina riqueza de los pobres de Kombach", de Schlondorff.

Respecte a la restauració, liberalisme i nacionalisme proposam:

- "Waterloo", de Bondarchuck.
- "El Congreso se divierte", de Charell.

Amb referències específiques del nacionalisme la proposta és pot diversificar:

- Les dues versions de "Guerra y Paz", de Vidor o Bondartchouk.
- "Bolívar", de Blastti.
- "Vanina Vanini", de Rossellini.
- "Senso" i "El gattopardo", de Visconti.

El tema de l'escena de la burgesia en aquesta època està tractat en el film:

- "Lugenia Grandet", de Alexeieu.

La temàtica de les grans potències i l'orde internacional la trobam per exemple:

- "La última carga", de Richardson, que parla de l'Anglaterra victoriana i de la guerra de Crimea.
- "La última carga al machete", de Gómez, que parla de la independència cubana d'Espanya.
- "La conquista del Oeste", de Ford.
- "Tge red badge of courage", de Huston.
- "Mayor Dundee", de Peckinpah.
- "Ludwig", de Visconti.
- "Ludwing, requiem por un rey virgen", de Syberberg.

De problemàtica diversa, si bé l'entorn cultural hi queda reflectit, proposam:

- "Oliver", de Reed.

Del segon apartat de la programació, és a dir, *del món entre 1870 i 1918*, proposam les següents possibles projeccions:

De la segona fase de la revolució industrial, parlant d'els aspectes econòmics:

- "Viva la libertad", de Clair.
- "El mensajero" i "Casa de muñecas", de Losey.
- "La tierra de la gran promesa", de Wajda.
- "La herencia Ferramonti", de Colognini.

La problemàtica de l'emigració la trobam reflectida a:

- "Los emigrantes y la Nueva Tierra", de Troell.
- "La Viaccia", de Bolognini.

La problemàtica de la societat industrial té pous pel·lícules i en proposam:

- "David Copperfield", de Cukor-Mann.
- "La comedia de la vida", de Tabst.
- "La ciutat cremada", de Ribas.
- "La Cecilia", de Conolli.
- "San Miguel tenía un gallo", dels germans Taviani.
- "Sal de la tierra", de Bibermann.
- "Salmo rojo", de Janoso.
- "La Patagonia rebelde", de Olivera.
- "La Tierra Prometida", de Littin.
- "La perla de la corona", de Kutz.

L'imperialisme ha tengut un tractament majoritàriament favorable a les metròpolis i amb aquesta orientació trobam alguns exemples:

- "Zulú", de Enfield.
- "Tres lanzeros bengalíes", de Hathaway.
- "Kim de la India", de King.
- "Las cuatro plumas", de Korda.
- "Argelia", de Selander.
- "Lawrence de Arabia", de Lean.
- "55 días en Pekín", de Ray.
- "El joven Winston", de Atenborough.
- "Queimada", de Pontecorvo, juntament amb
- "El hombre que pudo reinar", de Huston, representen una visió nova de l'imperialisme tendent a una objectivitat més gran.

La temàtica de les grans potències i de la primera guerra mundial ve reflectida a tota una sèrie de pel·lícules, algunes muntatges, com:

- "La grande guerre", de Ferro i altres pel·lícules, com:
- "La gran ilusión", de Renoir.
- "El gran desfile", de Vidor.
- "Sin novedad en el frente", de Milestong.
- "Los cuatro jinetes del Apocalipsis", de Ingram.
- "Adiós a las armas", de Vidor.
- "La marca del fuego", de Mille.
- "Vive la France", de Ince.
- "Corazones del mundo", de Griffith.
- "Escuadrilla del amanecer", de Hawks.

- "La gran guerra", de Monicelli.
- "Paths of glory", de Kubirck.
- "For king and country", de Losey.

Els plantejaments culturals amb tota la seva problemàtica tenen la seva projecció fonamental a:

- "Muerte en Venecia", de Visconti.

Del tercer apartat de la programació, és a dir, *del món entre 1918 i 1945, proposam:*

De la revolució d'octubre de 1917 hi ha una exhaustiva filmografia.

Hi podem distingir una selecció de documentals com:

- "La caída de la Dinastía Romanov", de Choub.
- "Revolution d'Octobre", de Rossif.
- "Lenin por Lenin", de Samson-Ferro.
- "El año 1917", de Caillaux...

De la filmografia d'argument començam proposant algunes de les projeccions d'Eisenstein:

- "La huelga".
- "Octubre".
- "El acorazado Potemkim".
- "Alexander Neuski".
- "Ivan el Terrible".

De la URSS d'aquesta època també:

- "La madre", de Pudovkin.
- "El fin de San Petersburgo", del mateix director.
- "Tres cantos sobre Lenin", de Vertov.

La visió occidental la tenim a:

- "Nicolás y Alejandra", de Schaffner.
- "Doctor Zivago", de Lean.

Les grans potències d'aquesta època amb un tractament temàtic molt divers des de la problemàtica política fins a la social té un tractament difícil de resumir: Dels documentals

- "De una guerra a otra", de Bouillon.
- "Los funerales de Sinn Feiner", de Lewis, que parla dels fets a Irlanda de 1916.

Altres films:

- "Metrópolis", de Lang.
- "Napoleón", de Gance.
- "Disraelí", de Green.
- "La casa de los Rutschild", de Werker.
- "El nacimiento de una Nación", de Grieffith.
- "Lo que el viento se llevó", de Fleming.
- "Trotta", de Schauf.
- "Un perro andaluz", de Buñuel.
- "Juarez", de Dieterle.
- "La Marsellesa", de Renoir.

- “El pan nuestro de cada día”, de Vidor.
- “Furia”, de Lang.
- “Ciudadano Kane”, de Welles.
- “El ángel azul”, de Sternberg.
- “Zacco e Vanzetti”, de Montaldo.
- “Joe Hill” de Widerberg.
- “Luces de la ciudad”.
- “Tiempos modernos”, de Chaplin.
- “A nous la liberte”, de Clair.
- “Cero en conducta”, de Vigo.
- “Sopa de ganso”.
- “Plumas de caballo”, dels germans Marx.
- “Treinta y nueve escalones”, de Hitchcock.
- “El delator” i
- “El soñador rebelde”, de Ford.

La problemàtica del feixisme i del nazisme la trobam a:

- “El judío Suss”, de Harlan.
- “El joven hitleriano Quex”, de Ritter.
- “Escipión el africano”, de Gallone.
- “Federico el Grande”, de Harlan.
- “El gran dictador”, de Chaplin.
- “El caso Matteoti”, de Vancini.
- “Una jornada particular”, de Scola.
- “La caída de los Dioses”, de Visconti.
- “El conformista” i
- “Novecento”, de Bertolucci.
- “El proceso de Verona”, de Lizzani.

La crisi econòmica de 1929 o la Gran Depressió:

- “Tiempos modernos”, de Chaplin.
- “Las uvas de la ira”, de Ford.
- “La calle sin alegría”, de Pabst.
- “Furia”, de Lang.
- “Caballero sin espada”, de Capra.
- “Esplendor en la hierba”, de Kazan.
- “Matar a un ruiseñor”, de Mulligan.
- “Esta tierra es mi tierra”, de Ashbi.

La guerra civil espanyola:

- “Tierra de España”, de Jovle Ivens.
- “Morir en Madrid”, de Rossif.
- “Caudillo”, de Patino.
- “Por qué perdimos la guerra”, de Santillán.
- “Las dos memorias”, de Semprún.
- “La guerre es finie”, de Resnais.
- “Sin novedad en El Alcázar”, de Genina.
- “Raza”, de Sáenz de Heredia.
- “Sierra de Terol”, de Malraux.
- “Aurora de esperanza”, de Sau.
- “L'enterrament de Durruti”.
- “Patricio, miró a una estrella”, de Sáenz de Heredia.

84 -“Barrios bajos”, de Puche.

- “Canciones para después de una guerra”, de Patino.
- “Granada, Granada mía”, de Karmen.
- “En el balcón vacío”, de García Ascot.
- “Legión Condor”, de Ritter.
- “Entre la esperanza y el fraude”, de la Cooperativa de Cinema Alternatiu.
- “La vieja memoria”, de Camino.
- “Companys, procés a Catalunya”, de Forn.

La segona guerra mundial queda reflectida, entre d'altres, a documentals com:

- “La victoria del Oeste”, de Hippler.
- “Día de guerra”, de Slutski.
- “Por qué combatimos”, de Capra.
- “Maidanek, cementerio de Europa”, d'un col·lectiu polonès.

Entre les pel·lícules d'argument:

- “El día más largo”, de Zanuck.
- “Patton”, de Schaffner.
- “La batalla del Rail”, de Clement.
- “La batalla de Midway”, de Smight.
- “Nuit et Brouillard”.
- “Hiroshima, mon amour”, de Resnais.
- “¿Arde París?”, de Clement.
- “La lucha por nuestra Ucrania”, de Solntseva.
- “Sangre, sudor y lágrimas”, de Coward.
- “En aquellos días”, de Kautner.
- “El puente”, de Wicki.
- “Roma, ciudad abierta”, de Rossellini.
- “Kanal”, de Wajda.
- “Casablanca”, de Curtiz.
- “Air Force”, de Hawks.
- “La batalla de las Ardenas”, de Annakin.
- “Comando”, de Don Siegel.
- “Primera victoria”, de Preminger.
- “Doce del patíbulo”, de Aldrich.
- “La cruz de hierro”, de Sam Peckinpah.
- “Cómo gané la guerra”, de Lester.

Del quart apartat de la programació, *el món del nostre temps*, respecte a la post-guerra mundial en els països desenvolupats proposam la projecció de:

- “El compromiso”.
- “Los visitantes”, de Kazan.
- “La dolce vita”, de Fellini.
- “El grito”.
- “Desierto rojo”, d'Antonioni.
- “La caza”.
- “El jardín de las delicias”, de Saura.
- “La jauria humana”, de Penn.
- “Week end”, de Godard.
- “El caso Mattei”, de Rosi.
- “El discreto encanto de la burguesía”.
- “El fantasma de la libertad”, de Buñuel.

- La problemàtica social la trobam a:
- "Ladrón de bicicletas", de De Sica.
  - "La ley del silencio", de Kazan.
  - "La clase obrera va al paraíso", de Petri.
  - "Sábado noche, Domingo mañana", de Reisz.
  - "La isla desnuda", de Shindo.
  - "Pierrot el loco", de Godard.
  - "Mi noche con Maud", de Rohmer.
  - "La naranja mecánica", de Kubrick.
  - "El último tango en París", de Bertolucci.
  - "Tamaño natural", de Berlanga.
  - "Fahrenheit 451", de Truffaut.
  - "Cielo Puro", de Tchukrai.
  - "Los inocentes", de Wajda.
  - "El hombre de mármol", de Wajda.
  - "Mañana, China", de Otzenberger.
  - "Taking off", de Forman.
  - "American Grafitti", de Lucas.
  - "Family Life", de Loach.
  - "Prima de la Revolucion", de Bertolucci.
  - "Nueve cartas a Berta", de Patino.

Respecte a la descolonització, fonamentalment han estat tractats als casos d'Argèlia, Vietnam i Indonèsia. Proposam la projecció de:

- "Le vent des Aures", de Hamina.
- "Murallas de arcilla", de Bertuccelli.
- "La batalla de Argel", de Pontecorvo.
- "El cielo y la tierra", de Ivens.
- "El pueblo y sus fusiles", de Ivens.
- "Paralelo 17", de Ivens.

El subdesenvolupament està tractat a diferents nivells. Proposam:

- "La terra trema", de Visconti.
- "Rocco y sus hermanos", de Visconti.
- "Calle Mayor", de Bardem.
- "La venganza", de Bardem.
- "India", de Rossellini.
- "Los olvidados", de Buñuel.
- "Historias de la revolución", de Gutiérrez Alea.
- "Esta tierra nuestra", de Gutiérrez Alea.
- "Cangañeiro", de Barreto.
- "Antonio das mortes", de Roche.
- "El coraje del pueblo", de Sanginés.
- "La sangre del Condor", de Sanginés.
- "La batalla de Chile", de Guzmán.
- "Estado de sitio", de Costa-Gravas.
- "Campesinos negros", de Delaynette.

Respecte la problemàtica cultural, existeixen els següents documentals i també pel·lícules d'argument. Proposam:

- "El misterio Picasso", de Clouzot.
- "2001, una odiosa del espacio", de Kubrick.

NOTA: La relació de pel·lícules presentades a través de la bibliografia i dels equips col·lectius de cinema de Mallorca i les setmanes de cinema històric, organitzades pel Departament d'Història Contemporània de la Facultat de Lletres, poden esser comentades a la vegada que pot fer-se una feina amb prou eficàcia didàctica, partint sempre de la necessària relació entre els sectors interessats en el cinema històric.

BIBLIOGRAFIA

Es presenten una sèrie de materials a l'abast, en els que trobam referències didàctiques:

- CAPARROS LERA, J. M. *Historia crítica del cine*. Magisterio-Prensa Española, Madrid (1976).
- GUBERN, R. *Historia del cine*. Lumen, Barcelona (1931).
- PORTER MOIX, M. *Historia del cinema català*. Taber, Barcelona (1969).
- ROMERO CUALDA, M. *Vocabulario de cine y televisión*. Eunsa, Pamplona (1977).
- SADOUL, G. *Historia del cine mundial*. Siglo XXI, México (1972).
- SADOUL, G. *Las maravillas del cine*. Fondo de cultura económica, México (1965).
- TUDOR, A. *Cine y comunicación social*. Gustavo Gili, Barcelona (1975).

També cal tenir present tot una sèrie de material com:

- Ambit de cinema del Congrés de Cultura Catalana. Països Catalans, Setembre (1977).
- GORTARI, C. i BARBACHANO, C. *El cine*. Salvat-Temas clave, Barcelona (1981).
- Cine y Educación. Cuadernos de Pedagogía. Barcelona, Febrer (1978). N.º 38.
- Una experiencia pedagógica y creativa sobre el cine. Reforma de la escuela. Barcelona, Octubre (1979). N.º 11.
- GUBERN, R. *Cinema i història: unes relacions complexes*. Quaderns de l'obra social de la Caixa. Barcelona, Març (1981). N.º 8.
- Cine y movimiento obrero. El viejo Topo, Barcelona, Juny (1980). N.º 45.
- FERRO, M. *Cine e historia*. Gustavo Gili. Barcelona (1980).
- DUDLEY ANDREW, J. *Las principales teorías cinematográficas*. Gustavo Gili. Barcelona (1978).
- ABRUZZESE, A. *La imagen filmica*. Gustavo Gili. Barcelona (1978).

Així mateix, cal tenir presents materials d'aspectes generals com:

- "BAZIN, A. *¿Qué es el cine?*. Rialp. Madrid (1966).
- Articles de cinema de la Gran Enciclopèdia Catalana, coordinats per Porter Moix.
- GIACOMANTONI, M. *La enseñanza audiovisual*. Gustavo Gili. Barcelona (1979).
- SORLIN, P. *El historiador, espectador (y actor) de una realidad ajena. El cine, mediación entre la visión exterior y la participación*. Eunsa, Pamplona (1972).

Entre les revistes destacam:

- "Cahiers du Cinema".
- Dirigit per...
- 2002.
- "Contracampo".
- "Dezine i fotogramas".

FOTOGRAFIA: PEP VALDÉS

LES QUATRE LLUNES

Lluna,
altre cop t'he vist
plena i bella,
vora els cims esquerps.

Lluna
altre cop m'has il·luminat
ensenya'm el camí
que em dugué a la vall.

Lluna
que és el que et puc dir? ,
voldria fer-te persona
i poder-te estimar.

*

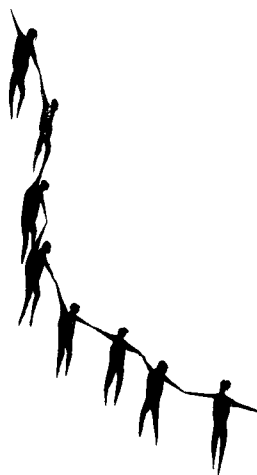
Arriba la nit
i la llum d'argent
comença a mimvar.

Arriba la nit
i el camí de la teva llum
s'amaga entre les boires.

Arriba la nit
i amb ella una dansa,
humitat i vent.

Arriba la nit
esperant el nou dia.

*

Lluna
passa el temps,
i encara segueix enyorant
la besada eterna
de la teva llum.

*

Neix de nou la teva llum
amb color d'esperança.
Després de la fosca nit
les tenebres, lentament,
retornen a la cova obscura
de l'inici del món.

Les veus tristes, quasi apagades,
esdevenen cants de joia,
els estels t'enrevolten.
Els éssers nocturns s'amagan,
deixant el seu lloc a les flors.
El llarg cicle continua.

JOSEP M.ª NAVARRO
DIBUIX: MIQUEL NICOLAU

"Instituto de Ciencias de la Educación. Universidad de Murcia".

Las Escuelas Universitarias del Profesorado de E. G. B.

Murcia, 1981

Aquesta obra, necessària i allisonadora, constitueix el primer intent sistemàtic d'anàlisi de la situació real de les Escoles Universitàries de Magisteri (segons la nova nomenclatura de la LAU; per cert, s'ha sabut res més de la seva aprovació o rectificació?). Escrita en col·laboració (són tretze els professionals de les Ciències de l'Educació que hi han intervingut), desenvolupa les següents quatre parts: 1.ª, alumnat; 2.ª, professorat; 3.ª, pla d'estudis; 4.ª, estructura dels centres i edifici. Tanca la obra un apèndix integrat per una referència a la reunió de Segovia (febrer 1980), les enquestes emprades com a material d'investigació i una extensa i interessant bibliografia.

L'obra, de 295 pàgines, és en conjunt, com totes les realitzades en col·laboració, irregular, doncs el rigor i la profunditat dels capítols no és d'ídic nivell sempre. Això no vol dir que el discurs intern no sigui vàlid i fonamentalment encertat.

La part dedicada a l'alumnat parteix d'un qüestionari contestat únicament per 198 alumnes de Barcelona, Alacant, Albacete, Zaragoza i La Coruña, i 152 de Múrcia, total 350. Malgrat es doni una gran semblança en la problemàtica i situació de l'alumnat en tot l'Estat espanyol, difícilment aquestes sis escoles que contestaren i el nombre total de la mostra poden resultar suficients per a donar una idea matitzada de la realitat. D'altra banda, juntament amb l'estudi vocacional, econòmic i cultural de l'alumnat, es podria haver analitzat el fenomen de la massificació, en relació als plans d'estudis (pla 1967 i pla 1971) i per especialitats, com també l'índex d'abandó dels estudis i l'atur posterior.

La segona part, referida al professorat, estudia el seu origen, la problemàtica actual, els aspectes legals, els recentíssims accessos de catedràtics des dels instituts de batxillerat i d'agregats per concurs-oposició restringida i el perfeccionament del professorat en exercici. El que més sobresurt llegint totes les dades és l'abismal diferència entre les Escoles Normals abans i després de l'any 1939. Abans, amb 1 professorat format a l'Escola Superior de Magisteri i amb el Pla d'Estudis anomenat Professional, assoliren un nivell universitari, col·laborant decisivament al fet de que tan a un pla teòric com quan a experiències pràctiques la pedagogia espanyola constituís una mostra molt significativa de l'avantguarda de la pedagogia europea. Després, amb l'abandó, ideologització i sistemàtic menyspreu de les Escoles de Magisteri, s'aconseguí una situació de l'ensenyament primari pròpia del Tercer Món. A les pàgines 66-67 es pot llegir:

"Terminada la guerra civil española, las Escuelas Normales en España se duplicaron con el fin de evitar la coeducación, surgiendo en cada provincia una Escuela Masculina y otra Escuela Femenina. A veces funcionaban en el mismo edificio, pero con separación de claustros, alumnado y, en ocasiones de horarios. Pero esto no fue lo más grave, con suponer una involución o retroceso

en la mentalidad del profesorado y alumnado, sino que lo más grave fue el estado de deterioro en el que se encontraban los centros sin apenas profesores titulares (algunos se habían jubilado, otros fallecidos, y no pocos, depurados por su ideología). Las primeras oposiciones de acceso a la docencia, se celebraron en el año 1953, habiendo transcurrido veinte años sin contar con profesorado joven".

La constatació de que el curs 1979-80 el 47,5% de càtedres i el 87,48% d'adjunties encara estaven ocupades per professorat no numerari pot explicar el lloc ocupat per aquestes Escoles dins la política educativa del règim franquista i la transició. El curs 1981-82 comença amb una primera passa donada, -històrica passa- (accés de catedràtics d'I. N. B. i nous agregats numeraris) però resta molt més encara per a fer en relació al professorat, de manera especial, en tot el que pertany a la seva integració a la Universitat.

La qüestió del Pla d'Estudis és tractada a la tercera part. Una aproximació històrica al paper de les Escoles de Magisteri dins la història cultural espanyola contemporània introdueix molt bé el tema, constatant una vegada més la tristíssima peripècia històrica de la formació dels mestres, mentre que a les pàgines següents s'insisteix en l'objectiu de professionalització del futur mestre.

"Conviene aclarar el concepto de profesional atribuible -si es que opinamos en este sentido- a las Escuelas. El factor distintivo de esta profesionalización se debe al tratamiento didáctico del curriculum y a la finalidad última de estas Escuelas, que es la formación del Profesorado de E. G. B.

Este espíritu de profesionalidad debe afectar a todas y cada una de las asignaturas y no sólo a las pedagógicas.

Las actitudes y aptitudes requeridas para hacerse educador no pueden adquirirse con unas semanas de habilitación tras la obtención de un título en otras Escuelas o Facultades. Su complejidad exige la existencia de centros específicamente destinados a esta tarea". Pàgs. 129-130.

De la pàgina 131 a 134 es fa referència a aspectes més profunds que la formació pedagògica i didàctica: es tracta del substrat més profund del mestre com a persona. Efectivament, cal tenir molt present aquesta dimensió, sovint ignorada a tots els plans d'estudis.

La conclusió, certa i reconeguda per tothom, és la valoració negativa del pla 1971, experimental més de set cursos, de tal manera que s'arribi a afirmar que:

"Las escuelas de Profesorado proporcionan títulos académicos, pero no forman maestros.

...no parece que la formación que hoy se da en las Escuelas del Profesorado sea la óptima para que éste pueda comenzar su profesión con ciertas garantías de éxito". Pàg. 138.

I els objectius d'un nou pla haurien d'ésser:

"Formar personas integrales, que sean capaces de ayudar, a su vez, a la formación integral de otras.

Cambiar la imagen, tanto en la sociedad como en la Universidad, que del maestro se tiene.

Formar personas objetivas, críticas, creativas y científicas.

Adquirir bagaje psicopedagógico suficiente, conocimientos prácticos pretecnológicos en abundancia y técnicas de trabajo actualizadas.

Preparar el alumno para que pueda planificar, organizar e impartir cada uno de los cursos de la E. G. B." Pàg. 151.

Objectius que, segons els autors, s'aconseguirien mitjançant un pla amb les següents característiques (característiques que considerem vàlides):

- quatre anys de duració

- dos comuns, un d'especialitat i un de pràctiques

- la preparació per a Primera Etapa d'E. G. B. (Cicles inicial i mig) seria comuna

- totes les matèries tendrien un contingut didàctic.

I finalment, la quarta part es dedica a l'estructura dels centres i edifici. Mitjançant l'estudi dels projectes dels edificis de les Escoles Universitàries de Terol, Barcelona (autònoma) i Barcelona (Central) s'analitzen les condicions i característiques d'espai possibilitadores de la tasca de formació de mestres i de la investigació didàctica, amb un criteri bàsic de departamentització.

Resumint, cal valorar molt positivament la publicació d'aquesta obra com a punt de partida per a posteriors discussions, estudis i investigacions, per tal d'arribar a una exhaustiva síntesi en relació a la formació dels mestres, el seu paper dins el sistema social i, consegüentment, a una retrobada -urgent i desitjada- de la identitat de les Escoles Universitàries de Magisteri.

JAUME OLIVER

Palma, setembre 1981.

Miquel Strubell i Trueta

Llengua i població a Catalunya.

Ed. de La Magrana, Barcelona,

gener de 1981.

De cada vegada més la situació sociolingüística dels Països de parla catalana és estudiada en base a dades reals. La metodologia d'enquestes, iniciada fa més de quinze anys per Antoni M. Badia, és de cada vegada més aplicada per analitzar una situació com més va més desfavorable -a nivell d'ús- a la llengua catalana.

El llibre de Miquel Strubell, que treballa a la Generalitat de Catalunya per la normalització del català, no aporta dades noves, però sí nous elements d'interpretació.

La normalitat recorda, és que la llengua pròpia, històrica, d'un territori sigui la llengua oficial, i l'única oficial, tant a l'admi-

nistració, com als mitjans de comunicació, com a l'educació; la immigració no causa cap canvi en aquesta oficialitat exclusiva; per exemple, a pesar de la quantitat de castellanoparlants que van a treballar a Alemanya, aquesta República no ha instituit allà el castellà com a llengua oficial, sinó que aquests obrers han après l'alemany. La normalització és un procés cap a la normalitat, i no un camí cap al "bilingüisme" (Aracil ha ben mostrat l'ús ideològic d'aquest terme aplicat als pobles que pateixen colonialisme lingüístic).

L'ús de la llengua pròpia de Mallorca, la catalana, i d'una LENGUA Implantada per dret de conquesta, la castellana, no és cap situació normal, a pesar que molta gent no tengui sentiment d'anormalitat pel fet que no han conegut la normalitat —com durant moltes èpoques en què l'esclavitud ha estat institucionalitzada molts esclaus, fills i nets d'esclaus, no n'han tengut consciència—. La primera tasca d'una política normalitzadora és d'informació en aquest sentit, d'implantació d'orgull lingüístic i de fidelitat a la llengua històrica i territorial pròpia, sentiments que han estat esborrats per tants d'anys de colonialisme institucionalitzat.

"Hem de demanar el que és just, el que correspon a la llengua del territori des de fa més de mil anys (...) i no només el que sabem que podem aconseguir". "La tesi d'aquest llibre és que la cultura catalana està morint, que el procés de normalització pot fer que mori més a poc a poc o, en el millor dels casos, que s'aturi la degradació; però que només amb la plena normalitat (...) podrà la cultura catalana recuperar-se de les ferides rebudes durant aquests anys".

Dia 8 de setembre Heribert Barrera, president del Parlament de Catalunya va dir —a més de considerar l'autodeterminació com a única solució— en una conferència non grata als espanyolistes totalitaris: "Naturalment hom hauria d'acostumar-se a la veritable igualtat, al fet que els catalans, per exemple, o els gallecs que parlen gallec, no fossin, com són ara, ciutadans de segona classe, en ésser obligats per la llei a conèixer una segona llengua que no és la seva mentre a altres, els és suficient de conèixer-ne una de sola. La igualtat de drets lingüístics, posada en pràctica a Europa no sols a Suïssa sinó també a Bèlgica, exigeix que cada llengua sigui única oficial en el seu territori i que les obligacions respecte a les altres llengües siguin realment idèntiques per a tots".

Tots els qui pensen en la universalitat com a argument per imposar unes llengües a les altres han pensat mai —que bé! — el català com a única llengua oficial de Mallorca i com a segona llengua escolar estudiar l'anglès, "la llengua més universal" (i amb més llibres, i còmics, i pel·lícules, i productes de tota mena, i amb més futur), o opcionalment xinès, rus, castellà, francès... o qualque altra llengua milionària?

El "bilingüisme" duu cap a la mort de la llengua territorial invadida, com ho mostra l'exemple del País de Gal·les (on se fa una hora diària de gal·lès a l'escola i on hi ha bastants escoles on s'usa sempre el gal·lès) on del 54% o dels gal·lesoparlants el 1891 s'ha passat al 21% o al 1971 (amb un 0,4% anyal de disminució). En la nostra situació actual "bilingüe" "el temps (...) juga en contra de la possibilitat de recuperació del català". Claudi Esteva ho recordava fa poc, a Mallorca, i qualsevol poble tendeix al monoculturalisme, al monolingüisme.

L'autor té moments de candidesa com quan atribueix la no oficialitat del reto-ro-

mànic dins la Confederació Helvètica a motius demogràfics, de variants dialectals i perquè "no ho demanat" quan la raó és evident si hom constata que les tres llengües oficials: alemany, francès i italià són oficials a qualque altre Estat i el reto-romànic no: el poder fa la força.

Són importants les dades del padró de 1975: un 41,87% a la "província" de Barcelona són de parla familiar catalana. Saben parlar el català un 53,4%. L'autor troba que se pot preveure un augment per al pròxim padró dels que saben parlar català, però no dels catalanoparlants habituals.

Pel que fa als matrimonis mixtos record que Josep M.ª Llompart diu enginyosament —que no ens manqui l'enginy— que el català té —recordant les lleis de Mendel— caràcter recessiu.

"De la mateixa manera que l'extinció d'una espècie biològica és un desastre ecològic, per modest que sigui l'animal o la planta, la desaparició del gaèlic serà també una gran pèrdua". "Si els casos del gaèlic i el gal·lès contribueixen a frenar els triomfalismes que el lector haurà llegit amb freqüència, durant els darrers anys, respecte al català, podem treballar plegats amb realisme per la consecució dels nostres objectius".

Lo pitjor del cas és que el poder, —la Gran Dreta, com diu Blai Bonet— se'n fot de l'ecologia, de la lingüística i de la humanitat, i pitjor encara, se'n fot de les espècies biològiques, de les llengües i de les persones.

TONI ARTIGUES

Concepció Carreras i altres.

Organització d'una Biblioteca: escolar, popular o infantil.

Barcelona: Rosa Sensat. Ediciones 62.

379 pp.

Resum de l'índex:

- I. Diverses etapes del circuit del llibre i del document.
- II. Llibres i periòdics.
- III. Fons Especials.
- IV. Material Audiovisual.
- V. Serveis al lector.
- VI. Annexos.

Són molts pocs els llibres que hi ha referits al món de les Biblioteques catalanes. Gràcies a la magnífica labor de l'Escola de Bibliologia de Catalunya i a la llarga tradició catalana en matèria de Biblioteques, tenim avui aquesta obra a les mans.

Es aquest un llibre bàsic per a qualsevol Biblioteca escolar, popular i/o infantil. Dóna una visió clara i vital per al treball diari d'una biblioteca; segueix les regles internacionals, però, adopta la tradició de les biblioteques catalanes.

Les biblioteques, món dissortadament oblidat, tenen amb aquesta obra un camí obert, amb un llenguatge assequible per al no iniciat en la tasca bibliotecària, i una forta empenya per a aquells que tenim a cura una biblioteca.

Es, a la fi, un llibre bàsic per a la tasca dels mestres, bibliotecaris i tot aquell que vol conèixer de prop l'apassionant món del llibre de les biblioteques.

¹ Cal fer menció especial al llibre dissortadament no reeditat: Rubió i Balaguer, Jordi. *Classificació decimal: adaptació per a les biblioteques catalanes*, 3.ª ed. Barcelona: Teide, 1976.

I com bé diu Marta Mata al pròleg, es trata de la "manifestació d'un profund, teòric i pràctic coneixement de la professió".

ANA RODRIGUEZ

Jean Piaget.

Las aplicaciones pedagógicas

César Coll (ed.)

Psicología genética y educación.

Recopilación de textos.

Oikos-Tau. Barcelona, 1981

160 págs. 23 cms.

Desde que en 1951 H. Aebli publica su obra "Didactique psychologique", las referencias a Piaget y a la escuela de Ginebra, así como los intentos sistemáticos de aplicar a la educación la teoría genética del desarrollo intelectual, han aumentado constantemente. Este fenómeno tiene sin duda su origen en el interés que han despertado los trabajos de Piaget en una doble vertiente: el análisis y explicación de los procesos y estructuras de adquisición del conocimiento, y la descripción genética de dichos procesos y estructuras.

Sin embargo y a pesar del interés de la Pedagogía actual por las teorías genéticas, hemos de convenir que hasta el presente su incidencia en el funcionamiento del sistema educativo y la práctica escolar ha sido más bien escasa, cuando no nula.

Las razones de ello son múltiples y variadas. Sin entrar en consideraciones sociopolíticas —imprescindibles por otro lado al considerar la resistencia al cambio educativo y el estancamiento pedagógico en nuestra sociedad— hemos de reconocer que hay razones internas de la teoría genética que, como señala C. Coll, explican el escaso eco de la teoría de J. Piaget en el interior de las aulas. Por una parte, su difícil comprensión —rayaría en ocasiones en el hermetismo— para el lector que por vez primera se aproxima a la teoría operatoria; por otra, su divulgación excesivamente llana y fácil que, al ignorar el contexto y los objetivos originales en función de los cuales ha sido elaborada, sí como sus particularidades metodológicas, no puede pasar de afirmaciones excesivamente vagas de escasa utilidad para el enseñante y para el psicopedagogo.

La toma de conciencia de estas dificultades y el firme convencimiento de que sólo una investigación genuinamente psicopedagógica permitirán superarlas, han sido los objetivos que han guiado esta selección de textos que con tanto acierto el profesor C. Coll ha realizado.

Tras la lectura de los artículos de este volumen dos constataciones se afirman por encima de otras consideraciones:

Primero, no hay una pedagogía basada en la teoría de Piaget, sino múltiples intentos de mejorar la calidad de la educación incorporando las enseñanzas que nos brindan la epistemología y la psicología genéticas.

Segundo, es necesario un trabajo en equipo, verdaderamente interdisciplinar y comprometido con la realidad educativa para salir del estancamiento actual que muestran los sistemas de enseñanza.

Sólo así, más allá de las palabras y las declaraciones de principio, las teorías de Jean Piaget podrán ser instrumento eficaz de cambio, de transformación de la vida escolar.

JORDI PRUNÉS

(Departamento de Psicología)

Jaime Oliver Jaume

*Los Programas Escolares
y la investigación del entorno
(Descripción de alternativas
y modelos prácticos)*

Edit. "Escuela Española".

Colección Práctica Educativa.

Madrid, 1981.

En los últimos años, los estudios e investigaciones sobre el currículo escolar se han centrado en el *entorno escolar*.

Así como la *Escuela Nueva* subrayó, entre otras cosas, el importante papel de la *actividad* en el hecho educativo, la *escuela actual* intenta romper las paredes del aula para sumergirse en el ambiente, para adentrarse en la problemática de una sociedad más o menos válida pero, en todo caso, real. "La escuela ha muerto", "El estudio como investigación", "La educación desescolarizada"... son títulos que pregonan unas nuevas expectativas de una escuela más comprometida con su entorno natural y social.

La obra de *Jaime Oliver Jaume*, inserta en un colección que intenta ser práctica y eficaz, constituye un paso importante en la *pedagogía del medio*. Una obra que, no sólo analiza los fenómenos educativos habidos en los últimos años y establece los fundamentos científicos de una didáctica centrada en el entorno, sino que, además, ofrece modelos prácticos de estudio e investigación que cualquier profesor atento podrá aplicar en su Centro.

Por su valor científico y por su valor operativo, auguramos un éxito cierto a esta pequeña obra del profesor Oliver, siempre inquieto y atento observador de los fenómenos educativos de nuestro tiempo, fuertemente comprometido con su propio entorno mallorquín.

BARTOLOME ROTGER AMENGUAL

AFFAR.

Revista dels Departaments de Català.

Facultat de Filosofia i Lletres.

Mallorca, 1981

187 pàgs.

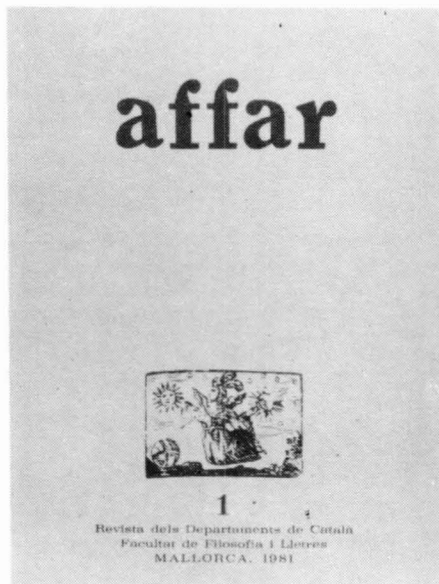
22 x 25,5 cms.

500 pts.

Aquest estiu ha aparegut la revista "Affar", editada pels departaments de Català de la Facultat de Filosofia i Lletres de Palma. Sens dubte, aquesta publicació s'ha de considerar en relació a uns anys en què ha eixit moltes revistes literàries. Les publicacions catalanes estan encara en bona part en mans dels "intel·lectuals", i això fa que el nombre de revistes especialitzades (sobretot en Literatura o en Història) sigui molt major que el de les publicacions de caràcter general o d'esbarjo, la majoria de les quals depenen d'empreses purament "comercials" i, molt sovint, reàcies o alienes a la normalització de la nostra llengua i cultura. "Cairell", "Latitud 39", "Faig", "Quaderns Crema", etc., són alguns dels noms de les principals revistes culturals que avui s'editen en català. Sens dubte, la més semblant a "Affar" és "Randa", pel seu caràcter investigador i per no ser pròpiament "informativa", però es diferencia

d'ella per recollir textos referents a temes de tot arreu dels Països Catalans, i no sols de les Balears.

"Affar" és una publicació en què hom pretén donar sortida a treballs d'investigació (monografies d'alumnes, resums o fragments de tesis, articles, edicions de textos, etc.), tant de professors i alumnes, com de persones que no pertanyen a la Universitat. "Affar" vol ser una eina al servei de la investigació universitària de la nostra llengua, literatura i cultura. Per tant, hi tenen cabuda tots aquells textos elaborats des d'una perspectiva rigorosa i amb un nivell i una metodologia estrictes. El contingut es refereix, bàsicament, a temes de llengua i literatura catalanes, baldament també s'hi publiquin articles i textos relatius a Cultura Popular i a Història Cultural.

El nom de la revista, com explica el professor Josep M.ª Vidal a l'article inicial, prové del *Llibre del sisè seny* o *Libre de Affatus*, de Ramon Llull, que, dins "el bastíssim opus lul·lià s'ha d'incloure entre els llibres filosòfico-científics, en particular entre els de Psicologia, ja que el seu objecte és *'ensercar seyn no conegut per los antics ensercadors de les coses naturals'*, que l'autor anomena *affat*" (p. 13). Es, per tant, un títol molt adequat a una revista de filologia catalana.

El nombre u d'"Affar" està dividit en quatre apartats: Llengua, Literatura, Cultura Popular i Història Cultural. El primer conté els articles següents: "A propòsit de l'"Affar", de Josep M.ª Vidal; "Els problemes ortogràfics de les formes balears de la primera persona del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació", de Gabriel Bibiloni; "La normalització lingüística a les Balears, avui", d'Isidor Marí; i "De re ficaria: cat. 'bordissots' i 'paratjals'", de Joan Veny. L'apartat més extens és el de Literatura, que agrupa els següents treballs: "Esquema de Damià Huguet", de Josep Albertí; "Àlgebra bibliogràfica", de Maria C. Bosch; "El teatre de Josep Roca i Roca. Aportació documental coetània", de Joana Escobedo; "Conversa amb en Guillem Colom (11-12-1970)", de Joan Miralles; "Aproximació a Joan Torrandell (1869-1937)", de Damià Pons; "La religió i l'obra de Miquel Àngel Riera", de Pere Rosselló; i "Notes sobre l'Arte de poesia castellana de Tomàs Barceló", de Carme Simó. En Cultura Popular es recullen: "Rondalles inèdites", de Cosme Aguiló;

efemèrides

El nombre d'alumnes matriculats a la nostra Escola de Magisteri pel curs 1981-82 és 825.

*

El Curs Acadèmic va ésser inaugurat amb una lliçó magistral a càrrec de Melcion Rosselló, el tema va ésser: *Notes sobre l'Escola de Pràctiques*.

*

Darrerament han aprovat les oposicions els següents professors:

Josep Ll. Ballester

Antoni Bennassar

Baltasar Bibiloni

Javier González de Alaiza

Joana Serra de Gayeta

Margalida Socies.

Enhonorabona!

"Dona i cançoner", de Caterina Valriu; i "Un romanç sobre el fet d'armes a Sóller del 1561", de Miquel Pons. Finalment, l'apartat titulat Història Cultural conté dos articles: "'Saba Marinenca' i la lluita cultural del nacionalisme a Lluçmajor (1916)", de Maties Garcías Salvà, i "Notes sobre premsa política a Mallorca: *El Cantón Balear* (1873-74)", de Francesc J. Díaz de Castro.

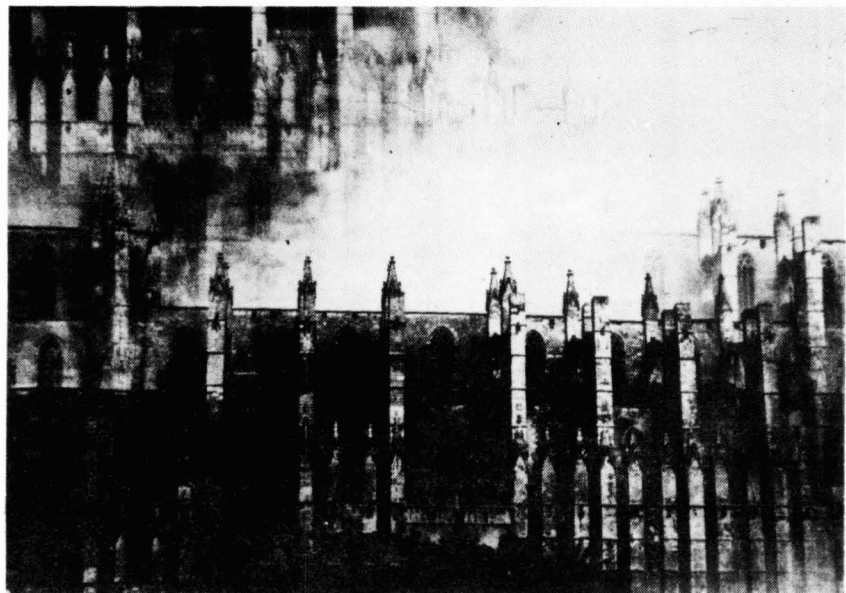
"Affar" està subvencionada amb fons dels Departaments de Llengua i Literatura Catalanes i del F. I. U. (Fons d'Investigació Universitària), i és editada pel Servei de Publicacions de la Universitat de Palma. La seva periodicitat és anual.

PERE ROSSELLO BOVER

RELACIÓ DELS LLIBRES ARRIBATS A LA BIBLIOTECA

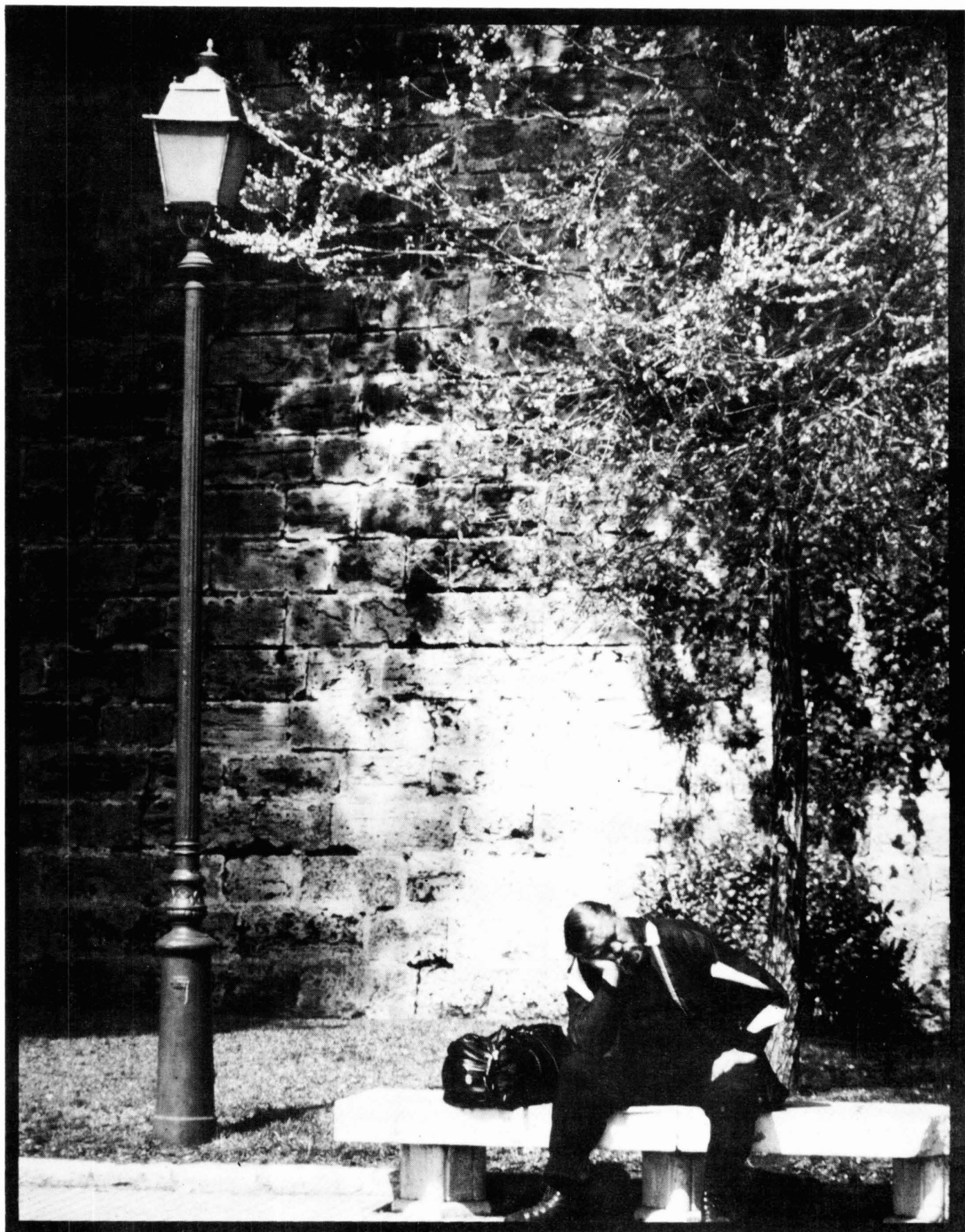
- BARCELO, JR. *Vocabulario de Química*. Madrid. Alhambra, 1980.
- CABRER, GUILLEM. *Teatre*. Mallorca. Moll, 1981.
- DUBY, GEORGES. *Economía Rural y Vida Campesina*. Barcelona: Península, 1973, 2.ª ed.
- EISNER, THOMAS. *Comportamiento Animal*. Madrid: H. Blume, 1975.
- FERMOSO, PACIANO. *Teoría de la Educación*. Madrid: Agulló, 1976.
- FOESSA. *Estudios sociológicos sobre situación social de España 1975*. Madrid: Interamericana, 1976.
- FORESTIER, R. *Despertar al Arte*. Barcelona: Técnica y Médica, 1980.
- FOHLEN, CLAUDE. *Revolución Industrial*. Barcelona: Vicens bolsillo, 1978.
- GARCIA PELAYO. *Dictionnaire Larousse*. París: Larousse, 1981.
- GARCIA-BERMEJO, SERGIO. *Código forma/color*. Madrid: Oriens, 1980.
- Geografía descriptiva de países*. Madrid: Rialp, 1976. 2 vols.
- GONZALEZ OLLE, FERNANDO. *Manual bibliográfico de Estudios españoles*. Navarra: Eunsa, 1977.
- HARTZENBUSCH, J. E. *Los amantes de Teruel*. Madrid: Alhambra, 1980.
- LAUSBERG, H. *Manual de Retórica Literaria*, 3 vols. Madrid: Gredos, 1980.
- PRIETO, ANTONIO. *Coherencia y relevancia textual de Berceo a Baroja*. Madrid: Alhambra, 1980.
- ROBERT, PAUL. *Dictionnaire*. París: S. N. L., 1979.
- SMITH, COLIN. *Collins Diccionario Inglés*. Barcelona: Grijalbo, 1979.
- TAGG, E. D. Editor. *Microcomputers in Secondary Education*. Amsterdam: North-Holland, 1980.
- TUÑÓN DE LARA, MANUEL. *España bajo la Dictadura Franquista*. Barcelona: Labor, 1980.
- FREIBERGER, W. *A short Course in Computational Probability and Statistics*. New York: Springer-Verlag, 1971.
- Grande Histoire de la Peinture*. 16 vols. Gêneve: Skira, 1979.
- Dictionnaire Universel de la Peinture*. 6 vols. Pays Bas, 1975.
- Cuentos infantiles*. La Galera.
- Cuentos infantiles*. Altea.
- Cuentos infantiles*. Aguilar.

ANA RODRIGUEZ

FOTOGRAFIA: MIQUEL RIUTORT

FOTOGRAFIA: PEP VALDÉS

